

DIAK

Iris Sotamaa

Sosiaali- ja terveysala YAMK –tutkinto/ Sosionomi (YAMK)

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyö, 2025

Varhaiskasvatus lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana päiväkodin johtajan näkökulmasta

TIIVISTELMÄ

Iris Sotamaa

Varhaiskasvatuksen lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana päiväkodin johtajan näkökulmasta

93 sivua ja 4 liitettä

Kevät, 2025

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosionomi YAMK

Arvot, yhteisöt ja etiikka

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin vantaalaisten päiväkotien johtajien käsitystä varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksestä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana. Lisäksi haluttiin selvittää miten johtaja johtaa katsomuskasvatuksen suunnittelua ja toteutumista ja millainen rooli hänellä on katsomuskasvatuksen mahdollistajina.

Opinnäytetyö on tutkimus, jonka tutkimusaineisto kerättiin päiväkodin johtajilta sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Kvantitatiivinen aineisto koottiin sähköisellä Webropol-kyselyllä ja siihen vastasi 17 johtajaa. Kvalitatiiviseen teemahaastatteluun valittiin neljä päiväkodin johtajaa varhaiskasvatuksen eri palvelualueilta. Kvantitatiivinen aineisto analysoitiin tilastollisen grafiikan avulla ja kvalitatiivinen aineisto analysoitiin sisällönanalyysin ja teemoittelun avulla.

Tutkimustulosten mukaan päiväkotien johtajat pitivät varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta erittäin merkittävänä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana. Päiväkodeissa ymmärretään hyvin katsomuskasvatuksen yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen tavoite keskinäisen kunnioituksen ja eri katsomusten ymmärryksen osalta, mutta lapsen katsomuksellisen identiteetin tukemisen näkökulmista tavoitteet toteutuvat vain rajatusti tai niitä ei tunnisteta.

Katsomuskasvatusmenetelmissä korostuivat lapsen kanssa ihmettely ja elämäkysymysten pohtiminen yhdessä. Tutkimustuloksen mukaan käytetyt menetelmät eivät kuitenkaan monipuolisesti tue katsomuskasvatukselle varhaiskasvatussuunnitelmassa asetettuja tavoitteita erilaisten katsomusten kohtaamiseen liittyen. Suunnitelmallisia tutustumiskäyntejä, vierailijoiden ja eri materiaalien hyödyntämisiä ei pidetty tärkeinä. Tämä se kapeuttaa erityisesti monipuolisia oppimisympäristöjä.

Päiväkodin johtajan rooli nähtiin ennen kaikkea suunnannäyttäjänä, jolloin päiväkodin johtaja pitää yllä pedagogista keskustelua ja huolehtii että henkilökunta tuntee velvoittavat asiakirjat. Päiväkodin johtajat kuvasivat tärkeimpänä katsomuskasvatuksen johtamisessa omaa esimerkkiä ja arvokeskustelun ylläpitämistä. Johtajat korostivat myös Vantaan kaupungin hyviä johtamisrakenteita johtajuuden tukena.

Asiasanat: Katsomuskasvatus, varhaiskasvatuksen johtaminen, katsomuksellinen identiteetti, katsomusdialogi, katsomustietoisuus

ABSTRACT

Iris Sotamaa

Early Childhood Education as a Supporter of a Child's Worldview Identity from the Daycare Center Directors Perspective

93 pages and 4 appendices

Spring, 2025

Diaconia University of Applied Sciences

Master of Social Services

Values, Communities and Ethics

This thesis examined the perceptions of daycare center directors in Vantaa regarding the significance of worldview education in early childhood education as a means of supporting children's worldview identity. Additionally, it aimed to explore how directors manage the planning and implementation of worldview education and their role in facilitating it.

The study employed both quantitative and qualitative methods to collect data from daycare center directors. Quantitative data was gathered through an electronic Webropol survey, completed by 17 directors. For the qualitative data, four directors from different early childhood education service areas were selected for thematic interviews. The quantitative data was analyzed using visual representations and descriptive analysis, while the qualitative data was analyzed through content analysis and thematic categorization.

The findings revealed that daycare center directors view worldview education as highly significant in supporting children's worldview identity. The communal and societal goals of worldview education—such as fostering mutual respect and understanding of different worldviews—are well understood. However, goals related to supporting children's worldview identity were only partially achieved or not explicitly recognized.

Worldview education methods often emphasized shared wonder and reflection on existential questions with children. However, the methods used did not comprehensively support the objectives outlined in the early childhood education curriculum regarding encounters with diverse worldviews. Planned visits, guest speakers, and diverse materials were not deemed important. That limited the creation of varied learning environments.

The role of the daycare director was primarily seen as that of a guide, ensuring pedagogical discussions are maintained and that staff are familiar with mandatory documents. The directors emphasized their own example and the importance of maintaining value-based discussions as key aspects of leading worldview education. They also highlighted the supportive leadership structures provided by the City of Vantaa as beneficial.

Keywords: Worldview education, early childhood education leadership, worldview identity, worldview dialogue, worldview awareness

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 VARHAISKASVATUS	5
3 VARHAISKASVATUKSEN KATSOMUSKASVATUS.....	6
3.1 Katsomus käsitteenä.....	6
3.2 Katsomuskasvatus varhaiskasvatussuunnitelmassa.....	8
3.3 Lapsen uskonnonvapaus	10
3.4 Katsomuksellisen identiteetin kehittyminen.....	11
3.5 Katsomusdialogi.....	15
3.6 Katsomustietoisuus, -sensitiivisyys ja -reflektio.....	16
4 PEDAGOGINEN JOHTAMINEN	18
5 VANTAAN KAUPUNGIN VARHAISKASVATUS	20
5.1 Varhaiskasvatuksen tilastoja	20
5.2 Katsomuskasvatus Vantaan varhaiskasvatussuunnitelman.....	21
5.3 Vantaan varhaiskasvatuksen ja evankelis-luterilaisten seurakuntien yhteistyö.....	22
6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	25
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	26
7.1 Tutkimuksen lähtökohdat	26
7.2 Sähköinen kysely päiväkodin johtajille	28
7.3 Määrällisen tutkimuksen aineisto ja analyysi.....	30
7.4 Teemahaastattelut päiväkodin johtajille	32
7.5 Laadullisen tutkimuksen aineisto ja analyysi.....	35
7.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	38
8 PÄIVÄKODIN JOHTAJAN ROOLI KATSOMUSKASVATUKSEN TOTEUTTAMISESSA	41
8.1 Kyselyyn vastanneet päiväkodin johtajat.....	41
8.2 Moninaisuus ja katsomukset vantaalaisten päiväkotien arjessa	41
8.3 Katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutuminen	42

8.4 Katsomuskasvatuksen menetelmät	44
8.5 Päiväkodin johtajan roolit	46
9 PÄIVÄKODIN JOHTAJA LAPSEN KATSOMUKSELLISEN IDENTITEETIN MAHDOLLISTAJANA	47
9.1 Haastatteluun osallistuneet päiväkodin johtajat	47
9.2 Katsomuskasvatus identiteetin tukijana	48
9.3 Päiväkodin johtaja katsomuskasvatuksen pedagogisena johtajana....	54
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	58
10.1 Yhteenveto tuloksista	58
10.2 Pohdinta.....	61
10.3 Kehittämisehdotukset.....	66
10.4 Oman asiantuntijuuden kehittyminen	68
LÄHTEET.....	71
LIITE 1. Tutkimuslupa	82
LIITE 2. Kyselylomakkeen saateteksti päiväkodin johtajille	87
LIITE 3. Kyselylomake päiväkodin johtajille	89
LIITE 4. Teemahaastattelun teemat päiväkodin johtajille	93

1 JOHDANTO

Katsomuskasvatus on aiheena ajankohtainen ja mielenkiintoinen yhä monikulttuurisemmassa toimintaympäristössä. Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa ja varhaiskasvatuksen tehtävänä onkin edistää lasten kulttuurista ja katsomuksellista osaamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään, että katsomuskasvatuksen tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin kehittymistä. (Opetushallitus, 2022, s. 47.)

Opinnäytetyössä tutkin vantaalaisten päiväkotien johtajien käsitystä varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksestä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana. Opinnäytetyö pohjautuu Vantaan evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän ja Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen yhteisiin strategisiin painopisteisiin. Jatkossa tässä tutkimuksessa Vantaan seurakuntayhtymällä tarkoitetaan Vantaan evankelis-luterilaista seurakuntayhtymää. Viimeisimmät painopisteet on määritelty vuosille 2021–2024. Painopisteiden keskiössä ovat lapsen identiteetti ja uskontodialogi. Painopisteiden yhteisenä visiona on rakentaa yhteiskuntarauhaa. (Vantaan seurakunnat, i.a.) Opinnäytetyön toteutusympäristö, työyhteisöt ja yhteistyökumppanit ovat Vantaan kaupungin varhaiskasvatus ja Vantaan seurakuntayhtymä.

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on aiheena ja käsitteenä ollut olemassa vasta vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden voimaantulosta alkaen. Viime vuosina aiheeseen liittyen on toteutettu useita ammattikorkeakoulututkinnon ja ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetöitä sekä yliopiston kandidaatin ja pro gradu -tutkielmia. Lisäksi muun muassa Helsingin yliopiston monikatsomukselliset tilat –hankkeessa on tuotettu materiaalia katsomuskasvatukseen. (Helsingin yliopisto, i.a.-a)

Päiväkodin johtajien rooli katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutumisessa ja lapsen katsomuksellisen identiteetin tukemisessa on keskeinen ja kiinnostava. Tutkimuskohteeksi valitsin päiväkodin johtajat, koska uskontokasvatuksen tutkijoiden Lamminmäki-Vartian ja Kuusiston (2015, s. 151) mukaan päiväkodin johtajilla on esihenkilöinä avainrooli toimintaympäristönsä arvopohjan luomisessa ja siinä, että katsomuskasvatus toteutuu valtakunnallisten linjausten mukaisesti.

2 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallisen ja tavoitteellisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painottuu pedagogiikka. Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Sen tehtävänä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus kattaa ikävuodet 0–6 eli lapsen elämän ensi vuodet vauvaiästä peruskoulun aloittamiseen asti. Varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat lapsen kasvun ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Varhaiskasvatusta järjestetään kunnallisissa ja yksityisissä päiväkodeissa sekä perhe- ja ryhmäperhepäivähoidossa. Lapsille, joita hoidetaan kotona, on tarjolla toimintaa varhaiskasvatuksen kerhoissa, avoimissa kohtaamispaikoissa ja asukaspuistoissa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. (Opetushallitus, i.a.-a.; Opetushallitus 2014, s. 4.)

Varhaiskasvatuslaki (L 540/2018) määrittää varhaiskasvatuksen lapsen oikeudeksi ja merkitykselliseksi vaiheeksi elinikäisen oppimisen ja kasvun polulla. Varhaiskasvatuslain voimaantulon myötä 2015 yhteiskunnan varhaiskasvatus siirtyi sosiaalitoimen hallinnon alaisuudesta osaksi kasvatus- ja koulutusjärjestelmää. (Tarkka 2017, s. 23.)

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä velvoittava asiakirja, jossa määritellään varhaiskasvatuksen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä. Perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista. (Opetushallitus 2022, s. 7, 10.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus. Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle ja oppimiskäsitys pohjautuu näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. (Opetushallitus 2022, s. 7,10, 21–25.)

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus ja leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Oppimisen alueet on ryhmitelty viideksi kokonaisuudeksi: kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn. (Opetushallitus 2022, s. 40, 43, 44.)

3 VARHAISKASVATUKSEN KATSOMUSKASVATUS

3.1 Katsomus käsitteenä

Katsomus tarkoittaa yksilön tai yhteisön kokonaiskäsitystä todellisuudesta, sen luonteesta ja arvosta, käsityksiä tiedosta ja tietämisen mahdollisuuksista. (Opetushallitus, i.a.-b.) Katsomus on kokonaiskäsitys ympäröivästä todellisuudesta ja ohjaa ihmisenolemassaoloa antaen suuntaa sille, miten hänen tulisi elää. (Poulter 2013, 80.) Katsomuksen avulla yksilön tai yhteisön on

mahdollista tulkita mitä maailma on ja mitä tieto on, sekä mitä maailmasta voimme tietää ja mikä näiden arvo on (Poulter, Riitaoja & Kuusisto 2015).

Katsomuksesta puhuttaessa voidaan viitata sekä organisoituneeseen että henkilökohtaiseen näkemykseen elämästä, maailmasta ja ihmisyydestä. Järjestäytyneellä maailmankuvalla tarkoitetaan näkemystä elämästä, joka on kehittynyt enemmän tai vähemmän yhtenäiseksi ja vakiintuneeksi järjestelmäksi ja sisältää kirjoitetutuja ja kirjoittamattomia lähteitä, perinteitä, arvoja, rituaaleja, ihanteita tai dogmeja. Katsomus sisältää aina elämän eksistentiaalisia kysymyksiä. (Van der Kooji ym. 2016, 172–184).

Katsomus voi olla uskonnollinen tai uskonnoton tai niitä yhdistävä (Poulter, 2019a, 320). Katsomus on inklusiivinen käsite, jolla tarkoitetaan niin uskonnollisia, poliittisia kuin ei-uskonnollisia tapoja hahmottaa maailmaa. (Opetushallitus, i.a.-b.) Kaikki uskonnot ovat katsomuksia, mutta kaikki katsomukset eivät ole uskonnollisia. (Van der Kooji ym. 2016, 172–184). Uskonottomalla vakaumuksella tarkoitetaan elämänskatsomusta ja tapakulttuuria, jotka eivät ole uskontoon sitoutuneita. (Gyegyey & Lamminmäki-Vartia 2017, 99.)

Uskonnon ja katsomuksen käsitteistä käydään tutkijoiden kesken vilkasta keskustelua sekä Suomessa että kansainvälisesti. Bråten (2021, s.327) suosittelee käyttämään sanaa maailmankatsomus käsittämään sekä uskonnolliset että uskonottomat maailmankatsomukset. Yhä useammin yksilön katsomus on kuitenkin jotain niiden välillä, monikerroksinen, muuttuva ja sisältää jännitteisiäkin elementtejä. Bråten perustaa ajatuksensa Tavesin (2019) ehdotukseen uskonnontutkimuksen uudelleen nimeämisestä. Uudelleen nimeämisestä perustellaan sillä, että uskonnot ovat kulttuurituotteita ja maailman ymmärtäminen perustuu biologiaan. Tieteenalain käsittäminen laajemmin tarjoaisi yleisinhimillisen perustan elämän merkityksen ja maailmanmuodostuksen tutkimiselle, sekä tasapuolisen perustan uskonnollisten ja ei-uskonnollisten maailmankatsomusten vertailulle. Taves näkee, että tarvittaisiin niin sanottu tieteidenvälinen tila, jossa voitaisiin pohtia tasapuolisesti uskonnon ja ei-uskonnon välistä suhdetta sekä sekulaarisuutta.

3.2 Katsomuskasvatus varhaiskasvatussuunnitelmassa

Katsomuskasvatus on osa yleissivistävää varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen pedagogista toimintaa. Se on kaikille lapsille kuuluvaa ja luonteeltaan yleissivistävää. Katsomuskasvatus on varhaiskasvattajia velvoittava tehtävä, jonka tavoitteisiin ja käytäntöihin henkilökunnan on sitouduttava riippumatta omasta mielenkiinnosta. (Tast, 2017, s. 12).

Katsomuskasvatuksen taustalla on pitkä uskontokasvatuksen traditio. Suomalaisen lastentarhatoiminnan aatepohjana oli vahva kristillinen etiikka ja jo vuonna 1983 lakiin lasten päivähoidosta kirjattiin tavoite lasten uskonnollisen kasvatuksen tukemisesta. Suomalaisen yhteiskunnan katsomuksellisen tilan muuttuessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa katsomuskasvatusta on kehitetty inklusiiviseen, kulttuurista ja uskonnollista monimuotoisuutta tukevaan suuntaan. Termi *katsomuskasvatus* on korvannut sekä vuosien 1973 ja 1996 päivähoitolain uskontokasvatus -käsitteen että vuoden 2003 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirjan uskonnolliskatsomuksellisen orientaation. (Kallioniemi 2021, s.16–22; Opetushallitus, 2022, s. 27, 31, 34.)

Katsomuskasvatuksella on sivistyksellisiä, kulttuuriin ja spiritualiteettiin liittyviä tehtäviä, joiden tavoitteina on ihmisoikeuksien ja uskonnonvapauksien toteutuminen yhteiskunnassamme. (Poulter, 2019c.)

Varhaiskasvatus on Suomessa uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Sitouttamattomuus tarkoittaa, että katsomuksia tarkastellaan tasaveroisina arvottamatta niitä. Lasta ei saa ohjata mihinkään katsomukseen eikä häneen saa katsomuksellisesti vaikuttaa (Opetushallitus, 2018). Sitouttamattomuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että katsomuksista ja uskonnoista nousevia asioita välteltäisiin ja varhaiskasvatuksesta kehitettäisiin katsomusvapaata. (Tast, 2017, s. 14.)

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen tavoitteita kuvataan varhaiskasvatussuunnitelman Minä ja meidän yhteisömme -osiossa. Katsomuskasvatuksen tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja

ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelyle annetaan tilaa ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä. (Opetushallitus, 2022, s. 44, 49.)

Varhaiskasvatuksen inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Lapsen oman identiteetin kehitystä tuetaan myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella. Henkilöstön tulee tiedostaa, miten katsomukseen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Päiväkodissa on tärkeä tunnistaa, että lapsen oikeus uskontoon ja katsomukseen on hänen perusoikeutensa ja että varhaiskasvatuksessa tulee arvostaa ja hyödyntää sekä yhteisön että ympäristön katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä sekä tietoa eri katsomuksista että taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta. Myös oppimisympäristöjen tulee tuoda näkyväksi kulttuurista moninaisuutta. (Opetushallitus, 2022, s. 34, 36.)

Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet. Yhteistyötahoja ovat esimerkiksi katsomusyhteisöt kuten seurakunnat. (Opetushallitus 2022, s. 38.) Myös varhaiskasvatuksen yhteistyökumppaneiden on sitouduttava yhteisiin periaatteisiin. (Gyegy & Lamminmäki-Vartia, 2017, s. 110.) Varhaiskasvatustyöskyt ovatkin perinteisesti tehneet myönteistä ja toimivaa yhteistyötä evankelis-luterilaisen kirkon kanssa. Yleissivistävän kasvatuksen ja opetuksen osalta pedagogisen suunnittelun vastuu on ryhmän kasvattajilla ja yhteistyö eri katsomusyhteisöjen kanssa monipuolistaa oppimisympäristöjä ja pedagogista sisältöä. Laadukas katsomuskasvatus ja -opetus ohjaavat tasapuolisesta näkökulmasta tutustumaan moniaistisesti, toiminnallisesti ja elämyksellisesti uskontoon ilmiönä (Poulter, 2019b, s. 18–19).

Pellikka (2022, s. 150) kirjoittaa, että päiväkodeissa uskontoon ja katsomuksiin liittyvien aiheiden käsittelyä tarkastellaan usein rajoitteiden, haasteiden ja osallistumisen tai osallistumattomuuden näkökulmasta. Suomalaisessa keskustelukulttuurissa uskontoon ja katsomuksiin liittyvät teemat ovat perinteisesti yksityisasioihin liittyviä aiheita, joista ei ole totuttu käymään dialogia. Katsomuskasvatus on kuitenkin kokonaisvaltaisen kasvun merkittävä osa-alue, jota tulee toteuttaa suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti.

Useiden tutkimusten mukaan uskontojen ja katsomusten käsittely päiväkodeissa on koettu haastavana ja vallalla on lähinnä vaikenemisen ja sisältöjen poistamisen käytäntö. Perinteisen kristillisperustaisen uskontokasvatustradition tilalle ei ole löydetty katsomusten moninaisuuteen perustuvaa kasvatustilaa. Katsomuskasvatus on saatettu ulkoistaa seurakunnille tai perheille ja sen toteuttamista vältellään. Kuitenkin kotien ja katsomusyhteisöjen antama kasvatus on luonteeltaan sosialisointia tähtäävää, kun taas varhaiskasvatuksen katsomuskasvatukseen tulee sitoutua yleissivistävyyteen, yksilönä kasvamiseen ja moninaisuuden kunnioittamiseen. Tästä syystä johtamisella on suuri merkitys tämän osa-alueen tietoisessa esille nostamisessa ja käytännön työn toteutumisessa. (Aumala, 2017, s. 75.; Poulter, 2019a, s. 326–328.)

3.3 Lapsen uskonnonvapaus

Suomi on sitoutunut kansallisen lainsäädännön, kansainvälisten sopimusten ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden näkökulmista YK:n lasten oikeuksien sopimukseen, johon kuuluu keskeisesti lasten yhdenvertainen kohtelu ja syrjimättömyys lapsen vakaumuksellista ja uskonnollista taustaa kohtaan. Lainsäädännössä painottuvat sekä positiivinen että negatiivinen uskonnonvapaus, eli lapsen oikeus harjoittaa ja ilmaista sekä toisaalta olla harjoittamatta uskontoa. Keskeistä on suvaitsevaisuus ja eri katsomusten välinen ymmärtämys ja kunnioitus. Huoltajilla on oikeus päättää lastensa katsomuksellisesta kasvatuksesta. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 1989; Perustuslaki, 731/1999; Uskonnonvapauslaki, 453/2003; Varhaiskasvatustilain, 540/2018.)

Sekularisoituneessa yhteiskunnassa uskonnon rooli julkisessa tilassa on kapeutunut huomattavasti ja uskonto ja katsomus tulkitaan usein yksilön henkilökohtaiseksi asiaksi. Varhaiskasvatusyksikkö on julkinen tila, jossa kuitenkin yksilöiden henkilökohtaiset tilat kohtaavat ja identiteetit rakentuvat. Siksi katsomusten välisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta on arvioitava miten eri katsomukset näkyvät varhaiskasvatusyksikössä. Yhdenvertaisuuden haasteeseen pyritään vastaamaan rajoittamisen ja kätkemisen kulttuurin avulla. (Poulter, 2019a, s. 319.) Tällöin kuitenkin uskonnonvapauslakia (L 453/2003, 6§) tulkitaan lain negatiivisen tulkinnan näkökulmasta ja ratkaisuilla päädytään usein näennäisneutraaleihin ratkaisuihin.

Uskonnonvapauslaki näkee uskonnon kansalaisen myönteisenä oikeutena. Kansalaisella ei ole vain oikeus eroon uskonnosta, vaan myös oikeus omaan uskontoon ja sen harjoittamiseen. Lapsen oikeuksien sopimuksen (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 1989) mukaisesti lapsella on oikeus uskonnonvapauteen ja oikeus saada tietoa, joka tukee hänen hengellistä hyvinvointiaan. Uskonnonvapauslain mukaan lapsella on oikeus oman katsomuksensa lisäksi tutustua myös muihin katsomuksiin ja uskontoihin. (Kuusisto & Poulter, 2017, s. 40–42.) Siksi onkin olennaista pohtia, miten kaikille katsomuksille ja niitä koskeville keskusteluille olisi arjessa tilaa. Uskontojen ja uskontoja koskevien kysymysten huomiotta jättäminen eivät tee kasvatuksesta ideologisesti neutraalia. Sen sijaa kaikille katsomuksille tulisi tehdä tilaa, jotta jokaisella lapsella olisi mahdollisuus käsitellä omaa katsomuksellista identiteettiään turvallisesti ja kunnioittavassa ilmapiirissä. Silloin varhaiskasvatusyksikkö voi toimia moninaisuuden puolustajana ja katsomuksellisesti yhdenvertaisen yhteiskunnan rakentajana. (Poulter, 2019b, s. 16–17, 21–23.)

3.4 Katsomuksellisen identiteetin kehittyminen

Identiteetti käsitteen alkuperä *identitas* tarkoittaa yhtäläisyyttä ja samuutta. Identiteetin avulla määrittelemme, keitä me olemme ja mihin me samaistumme. Ilman nähdäksi tulemistä ei ole identiteettiä ja siksi varhaiskasvatuksessa onkin keskeistä luoda lapsille nähdäksi ja kuulluksi tulemisen paikkoja. Identiteetillä on tärkeä tehtävä niissä prosesseissa, joissa lapsi samastuu toisiin ihmisiin ja

jäsentää itseään ja olemistaan. Identiteetti muokkautuu moninaisilla tavoilla, kun lasta kutsutaan vuorovaikutukseen ja osallisuuteen toiminnassa, ajassa ja tilassa. Tutkijat ovatkin eri mieltä siinä, onko identiteetti syntyvä, kehittyvä, rakentuva, muotoutuva ja miten sitä voidaan tukea kasvatuksella. Yhteisön sosiaaliset käytännöt ja rutiinit ovat osa yksilön kulttuuri-identiteettiä. Varhaiskasvattajien on tärkeä rakentaa lapsiryhmään sellaista vuorovaikutusta ja identiteettityötä, jossa lapset tulevat nähdyiksi kokonaisvaltaisesti. Kulttuuri-identiteetin tukemiseen liittyy myös haasteita, ja siksi on varottava vahvistamasta uskonnollisia ja kulttuurisia stereotypioita. Lapsia ei myöskään tule leimata tai luokitella tietyn kulttuurin tai uskonnon edustajiksi. (Mäkinen, 2020, s. 96–98, 100–101, 106–107; Benjamin, ym. 2015, s. 199–200.)

Maailmankatsomukset, uskomukset, uskonnollisuus sekä eri uskonnot herättävät ihmisissä paljon tunteita puoleen ja toiseen. Monille ihmisille katsomus on osa elämäntapaa sekä tärkeä osa identiteettiä. (Tast 2017, s. 12.) Katsomukset vaikuttavat implisiittisesti ja tietoisesti yksilön identiteetin kehittymiseen. Uskonnolliset katsomukset ovat tärkeä tekijä monen oppilaan identiteetin muodostumisessa. Tutkimusten mukaan sekulaarissa yhteiskunnassa opettajalle katsomuksellisen identiteetin hahmottaminen voi olla haastavaa. Jos opettajalla ei ole itsellään kosketusta uskonnollisiin katsomuksiin, hänelle voi tuottaa vaikeuksia ymmärtää uskonnon merkitystä oppilaalle ja hänen perheelleen. (Rissanen ym., 2016, s. 446–456.)

Identiteetti tarkoittaa sekä yksilön persoonallisuutta että kollektiivista kuulumista johonkin sosiaaliseen järjestelmään. Yksilön oma minäkuva ja tietoisuus tiettyyn ryhmään kuulumisesta syntyvät vuorovaikutuksessa lähi-ihmisten kanssa. Henkilökohtaisen kehittymisen edellytyksenä on lapsen ja häntä hoivaavien aikuisten välinen luottamus, koska ihmisen identiteetin voivat määritellä vain hänelle merkittävät ihmiset. (Talib, 2002, s. 42.)

King (2003, s. 198–199, 201.) pohtii artikkelissaan katsomuksellisen ja uskonnollisen identiteetin kehittymistä. King kirjoittaa, että uskontojen on mahdollista tarjota ideologisesti, sosiologisesti ja hengellisesti rikas ympäristö identiteetin muodostumiselle. Yksilö rakentaa henkilökohtaista katsomustaan ja

identiteettiä uskontojen tarjoamien uskomusten, moraalisääntöjen ja arvojen pohjalta. Uskonnot tarjoavat myös sukupolvien välisen tuen sekä ympäristön, joka voi edistää arvoja, merkitystä, identiteettiä ja yhteisöön kuulumisen tunnetta.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa identiteettiä käsitellään kieli- ja kulttuuri-identiteetin kehittymisen yhteydessä sekä kulttuuriseen moninaisuuteen, taidekasvatukseen, etiikkaan ja katsomuskasvatukseen liittyvissä osioissa. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää sekä oman että muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Vuorovaikutustaidoilla on tärkeä merkitys identiteetille. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. (Opetushallitus, 2022, s. 27, 34–35, 47, 49.)

Kasvatuksessa on olennaista kohdata toistemme identiteetit kokonaisina, niin ettei uskonto ja katsomus jää piiloon tai yksityisasiaksi. Kokonaisvaltaiseen ihmisyyteen kasvuun liittyy se, että varhaiskasvattaja näkee lapsen katsomuksen vaikutuksen identiteettiin laaja-alaisesti. Kieleen, kulttuuriin ja katsomukseen liittyvät kysymykset ovat keskeisiä lapsen kehittyvien identiteettien rakentumisessa, ja niillä on yhteys yksilön tunteisiin ja ihmisenä olemisen syvärakenteisiin. Samaan uskonnolliseen yhteisöönkin kuuluvien katsomusidentiteetti voi vaihdella tilannekohtaisesti, eikä se useinkaan noudata järjestäytyneiden uskontokuntien tai maailmankatsomusten tunnistettavia rajoja. (Poulter, 2019a, s. 17, 320; Gyekye ym. 2017, s. 98.)

Parhaimmillaan varhaiskasvatuksessa korostuu lapsen kokonaisvaltainen ”nähdynsi tuleminen”, joka tarkoittaa myös hänen yksilöllisen katsomuksensa huomioimista myönteisellä tavalla. Se on myös erityisen merkityksellistä sosiaalisen syrjäytymisen ja kiusaamisen ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Aktiivinen ja osallistava pedagogiikka antaa tilaa ja tukee jokaisen lapsen identiteetin kehittymistä. (Kuusisto, 2020.)

Katsomuksellisen aihepiirin kieltäminen, välttely tai yksipuolinen käsittely jättää lapsen ilman tukea moninaisuuden kohtaamisen kysymyksissä ja oman

identiteetin rakentamisessa. Tilan antaminen ja aihesisältöjen moninäkökulmainen tutkiskelu ja arviointi tukevat identiteetin kehittymistä ja vapaata ajattelua. (Paavola ym. 2021, s. 160.)

Uskonnollinen ja spirituaalinen kehitys ovat osa lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Kilpeläinen (2016, s. 85–86) kirjoittaakin, että lapsella on synnynnäisiä valmiuksia spirituaaliseen kokemiseen ja vuorovaikutus läheisten ja ympäröivän kulttuurin kanssa on tärkeää sen kehittymiselle. Spirituaalinen ja uskonnollinen kehitys nähdään Kilpeläisen mukaan jatkumona, jossa spirituaaliset kokemukset ilmaistaan uskonnollisella kielellä ja uskonto opitaan spirituaalisten kokemusten kautta. Varhaisilla kokemuksilla ja vuorovaikutussuhteilla on keskeinen merkitys myöhemmälle uskonnollisuudelle ja spiritualiteetille.

Spiritualiteetti on englantilaisten uskontopedagogien Hayn ja Nyen (1998, s. 10–11, 54–55) mukaan tietoisuutta siitä, että on olemassa jotain muutakin kuin näkyvä arkitodellisuus. Se on herkkyyttä nähdä jokapäiväisten asioiden syvempiä merkityksiä, sekä herkkyyttä uskonnollisille symboleille ja riiteille. Suomenkielessä ei ole vakiintuneita ilmauksia spiritualiteetille ja se voidaankin suomentaa sekä hengellisyydeksi että henkisyudeksi.

Väitöskirjassaan Kilpeläinen (2022, s. 15–16) kuvaa, miten spiritualiteetti ja uskonto ovat kuin kaksi toistensa leikkaavaa ympyrää, jossa uskonnon alueelle kuuluvat oppi ja tunnustukset, kertomukset, rituaalit ja rutiinit sekä opitut rukoukset ja tekstit, ja spiritualiteetin alueelle kuuluvat henkilökohtainen pyhän etsintä, ihmettely, mysteerin kokeminen, arvon kokeminen ja suhdetietoisuus. Ympyröiden päällekkäiselle alueelle kuuluvat suhde Jumalaan, elämäntarkoitus sekä uskon ja moraalin liittäminen omaan elämään. Nämä spiritualiteettiin liitetyt käsitteet pohjautuvat Hayn ja Nyen (2006) määritelmään lasten spiritualiteetista. Heidän mukaansa lapsi on luonnostaan spirituaalinen ja hänellä on valmiuksia olla läsnä ja kokea yhteyttä ympäristönsä kanssa. Spiritualiteettia voidaan ilmaista myös ilman uskonnollista kieltä. (Hay & Nye, 2006, s.88.) Uskonnollisuus kehittyy kasvun ja oppimisen myötä, kun synnynnäistä spiritualiteettia opitaan ilmaisemaan omasta kulttuurista opitulla uskonnon kielellä. Tällöin spiritualiteettia voidaan pitää uskonnon oppimisen pohjana. (Kilpeläinen, 2022, s.17.)

3.5 Katsomusdialogi

Opinnäytetyössä käytetään uskontodialogin rinnalla termiä katsomusdialogi. Termi on sisällöllisessä linjassa varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden termistön kanssa, jossa katsomuksiin nähdään kuuluvaksi sekä erilaiset uskonnolliset maailmankatsomukset että uskonnottomuus.

Dialogi on rakentava ja tasavertainen tapa keskustella, jonka avulla eri lähtökohdista tulevat ihmiset kohtaavat toisensa. Se on keino luoda yhteyksiä erilaisten maailman- ja elämäntietämysten välille. Dialogin tavoitteena ei ole yksimielisyys, mutta parhaimmillaan se synnyttää ennalta arvaamattomia oivalluksia ja uutta ajattelua. (Sitra, i.a.) Dialogisuuden avulla rakennetaan tietoisesti vuoropuhelua eri kulttuuri-, kieli- ja uskonnollisista taustoista tulevien ihmisten välille. Varhaiskasvattajan ammattitaitoa on luoda erilaista lähtökohdista tulevien lasten välille tasavertaiset mahdollisuudet osallistua ja toimia lapsiryhmässä. (Kekkonen, ym., 2017, s. 62–63, 72).

Uteliaisuus on keskeinen hyve dialogissa. Uskonto- ja katsomusdialogissa pyritään ymmärtämään eri tavoin ajattelevien ihmisten tapaa nähdä asiat, sillä kyse on syvästi henkilökohtaisesta ja tunteita herättävästä elämänalueesta. Hedelmällinen vuoropuhelu edellyttää taitoa kuunnella ja ymmärtää, mitä toinen todella tarkoittaa. Dialogin tavoitteena ei ole löytää voittajaa tai saada muut ajattelemaan samalla tavoin kuin itse ajattelee. (Mikkola, 2010, s. 20–21.)

Varhaiskasvattajan tehtävä on vahvistaa lapsen omaa toimijuutta ja osallisuutta myös katsomuskasvatuksen toteutumisessa, sekä rikastaa lapsen uskonnollis-katsomuksellista ajattelua ja pitää esillä katsomustraditioiden moninaisuutta. Varhaiskasvattajan tulee ohjata lasta arvotietoiseen, sensitiiviseen, rakentavalla tavalla kunnioittavaan sekä kriittiseen uskontojen ja katsomusten reflektioon. (Poulter, ym., 2015, s. 118–120.)

3.6 Katsomustietoisuus, -sensiitivisyys ja -reflektio

Kasvatuksessa ei aina tunnisteta katsomuksiin liittyvää yhteiskunnallista näkökulmaa instituutioiden sekularisoitumisen vuoksi. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus pyrkii antamaan välineitä moninaisuuden kohtaamiseen ja eettisten kysymysten tunnistaminen. Se edellyttää varhaiskasvattajalta kuitenkin katsomustietoisuutta, joka puolestaan pohjautuu pedagogisina ratkaisuin kasvatustietoisuuden tiedostamiseen. Katsomustietoisuus lukeutuu kulttuuri- ja kielitietoiseen opetukseen ja kasvatukseen, vaikka sitä ei itsenäisenä käsitteenä mainita voimassa olevissa opetussuunnitelmissa. Katsomustietoisuudelle ei myöskään ole vakiintunutta käännoä englanninkielisessä keskustelussa, vaikka aihetta onkin käsitelty sekä kotimaisessa alan tutkimuksessa että kansainvälisessä kirjallisuudessa. (Poulter & Kavonius, 2023; Poulter, 2019a, s. 319.)

Katsomustietoisuus ja katsomussensiitivisyys ovat tärkeä osa varhaiskasvattajien ammatillisuutta ja päiväkodin yhteistä arvoperustaa. Ammatillisuuteen ja eettisyyteen kuuluu, että varhaiskasvattaja tulee tietoiseksi omista ajatuksista ja toimintamalleista, ja pyrkii ajattelemaan asiaa lapsen kehityksen ja kasvun kannalta. Katsomustietoinen varhaiskasvattaja ei ulkoista katsomuskasvattajan tehtävänsä, eikä poista kasvatuksesta ja lasten elämästä uskontoa ja katsomusta koskevaa sisältöä. Hän suhtautuu katsomuksiin luontevasti, avoimesti ja rakentavasti ja ymmärtää että katsomus on osa ihmistä, hänen identiteettiään ja olemassaoloaan. (Poulter, 2019b, s. 15, 20.)

Katsomussensiitivisyydellä tarkoitetaan kasvatustietoisuutta, jossa erilaiset katsomukset kohdataan myönteisellä tavalla ja niille annetaan tilaa sekä arjen toiminnassa että keskusteluissa vanhempien, lasten ja työtovereiden kanssa. Sensitiivisyys ei tarkoita varovaisuutta tai pelkoa puhua katsomuksellisista kysymyksistä, vaan se on toiminnallinen valinta, jossa eri katsomukset tapoinea, perinteinea ja juhlineea ovat näkyvä osa lapsiryhmien arkea. Katsomusten myönteinen huomioiminen ei vaadi varhaiskasvattajalta kaikkien perinteiden syvällistä tuntemista, vaan tilan ja läsnäolon antamista ja arvostavaa esiintuomista yleisellä tasolla. Kun kasvattajien ammatillisuus vahvistuu

katsomuskasvatusta kohtaan, nähdään katsomuskasvatus osana merkityksellistä kasvatusta. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2015, s. 151–152, 155–156; Poulter & Kavonius, 2023.)

Katsomusreflektio ja katsomustietoisuus täydentävät käsitteinä toisiaan. Katsomustietoisuus kehittyy, kun varhaiskasvattaja reflektoi omaa henkilökohtaista katsomustaan ja tulee tietoiseksi sen muodostumisesta. Katsomusreflektio korostaa opettajan oman katsomuksen kriittisen tarkastelun tärkeyttä, omasta henkilöhistoriasta nousevien asenteiden, arvojen, tunteiden ja kokemusten tunnistamista sekä aktiivista vuoropuhelua käytännön kasvatus- ja opetustilanteen kanssa. (Poulter & Kavonius, 2023). Jokainen katsomus vaikuttaa ihmisen arvoihin ja toimintaa ja näin ollen myöskään opettaja ei ole neutraali toimija, vaan hänen on tärkeää tiedostaa oma katsomuksensa ja siihen liittyvät oletukset maailmasta, ihmisistä ja toisista katsomuksista. (Hirvonen ym., 2021, s. 196.)

Uskontolukutaidolla tarkoitetaan sekä perustietoja uskonnollisista perinteistä ja ilmiöistä, että kykyä nähdä uskonto relevanttina kysymyksenä yhteiskunnan ja yksilön näkökulmasta. Uskontolukutaidossa merkityksellistä on ymmärtää eri näkökulmista, miten uskonto ja sosiaaliset, poliittiset ja kulttuuriset ilmiöt liittyvät toisiinsa. Katsomuslukutaito tarkoittaa ymmärrystä myös uskonottomista katsomuksista ja siitä, miten katsomukselliset ainekset vaikuttavat ihmisten identiteeteissä, kulttuureissa ja yhteiskunnissa. (Poulter & Kavonius, 2023.)

Uskontolukutaidon vastakohtana pidetään uskontosokeutta, joka korostaa uskontoa yksityisenä ja erityisen herkkänä asiana, jolloin siitä puhuminen koetaan epäkorrektiksi. Katsomukset torjuva ajattelutapa vahvistaa uskontojen näkymistä haasteiden ja ongelmien kautta. Tällöin uskonnolliset katsomukset nähdään yhteensopimattomina modernin ja tieteellisen ajattelun ja yhteiskunnan kanssa. Silloin myöskään sekulaaria katsomusta ei tunnisteta katsomukseksi, vaan se näyttäytyy neutraalina toimintatapana ja lähtökohtana. Katsomuksellisesti neutraalia tilaa ei kuitenkaan määritelmällisestikään voi olla olemassa, vaan arjen tulisi pikemminkin heijastaa katsomuksellista moninaisuutta. (Hirvonen ym., 2021, s. 186, 191, 198.)

4 PEDAGOGINEN JOHTAMINEN

Ohjaavana asiakirjana varhaiskasvatussuunnitelman perusteet antaa johtajan työhön vahvan perustan. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan johtajan tulee edistää osallistavaa toimintakulttuuria ja luoda rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Johtaja vastaa myös yhteisistä työkäytännöistä ja lasten ja huoltajien osallisuudesta toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa. (Opetushallitus 2022, s. 32–33.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet antavat pedagogiselle toiminnalle suuntaviivat. Johtajan tehtävänä on viedä päätöksenteon pedagogiset perustelut johtamiinsa yksiköihin. Oleellista on käydä jatkuvaa arvo- ja perustehtäväpohjaista keskustelua toimintaa ohjaavista lapsi-, oppimis- ja kasvatuskäsityksistä. (Fonsén, 2019, s. 6–7.)

Johtajuuden ja pedagogiikan kehittäminen rakentuu varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin käsitteelle. Pedagogista johtamista tarvitaan, jotta varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja varhaiskasvatustaki sisältyvät varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin sekä kehittämiseen. Se sisältää henkilöstön työolosuhteiden, pedagogisen osaamisen rakentamisen sekä laadukkaan toiminnan edistämisen. Pedagoginen johtajuus keskittyy varhaiskasvatuksen sisällölliseen kehittämiseen ja perustehtävän laadulliseen kehittymiseen. Varhaiskasvatuksen johtajat ovat asiantuntijajohtajia, jotka kehittävät päätöksentekoa pedagogisista perusteista käsin ja pitävät yllä pedagogista keskustelua. (Hujala, ym., 2020, s. 294–295, 304–305.)

Fonsénin (2019 s. 5–6, 9–11) mukaan varhaiskasvatuksen pedagogisen perustehtävän tulisi määrittää johtajuuden suunta. Pedagoginen johtajuus näkyy siinä, miten johtaja tuo varhaiskasvatustakin perusteella kaikkeen päätöksentekoon mukaan lasten edun ensisijaisuuden. Johtajan tehtävä on nostaa keskusteluun pedagogiset perustelut sekä eettiset pohdinnat. Arvo- ja perustehtäväpohjaisille keskusteluille tulee luoda selkeät rakenteet ja paikat. Pedagogisen johtajuuden työväline on pedagogiikan arviointi ja sen kehittäminen

arvioinnin pohjalta. Arvioinnin apuna voidaan mittareiden lisäksi käyttää lapsiryhmäkohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä tiimisopimuksia.

Pedagoginen johtajuus voidaan ymmärtää myös yläkäsitteenä, joka sisältää sekä konkreettista johtamistoimintaa eli pedagogista johtamista, että kapea-alaisemmin pedagogiikan johtamista. Perustehtävät selkeys ja varhaiskasvatuksen substanssi tukevat pedagogista johtajuutta. Pedagogisen johtajan tulee olla tietoinen, mitä hänen johtamiensa yksiköiden arjessa tapahtuu, miten pedagogiikka toteutetaan ja mikä vaatii kehittämistä. Johtajien rooli pedagogisten kysymysten esiin nostajana ja kentän tarpeiden viestijänä on keskeinen. Ilman pedagogista näkemystä päätöksentekoa ohjaavat enemmän käytännölliset ja talouden intressien johtamat arvot. Varhaiskasvatuksen keskeinen voimavara on osaava henkilöstö. Pedagoginen johtaminen sisältää oppimista tukevaa vuorovaikutusta, toimivia rakenteita ja työvälineitä sekä konkreettisia tekoja yhteisten tavoitteiden kirkastamiseksi. Hyvä ja tavoiteltava pedagogiikka syntyy uusimman tutkimustiedon, koulutusten, varhaiskasvatuksen kirjallisuuden ja ohjausasiakirjojen avulla. (Fonsén & Parrila, 2016, s. 24–39.)

Parrila (2011, s. 84–86) on määritellyt pedagogiselle johtajuudelle neljä erilaista toiminnallista roolia: suunnannäyttäjää, valmentajaa, tukijaa ja arvioijaa. Suunnannäyttäjänä pedagoginen johtaja pitää yllä pedagogista keskustelua ja huolehtii että henkilökunta tuntee valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman velvoittavana asiakirjana. Valmentajan roolissa pedagoginen johtaja synnyttää henkilöstössä tahtoa jatkuvaan oppimiseen ja työn kehittämiseen. Valmentaja käyttää tarkoituksenmukaisia keinoja ja aikatauluja tavoitteiden toteutumisessa, rakentaa työyhteisön oppimiskulttuuria, ohjaa keskittymään olennaiseen. Tukijan roolissa korostuvat pedagogisen johtajan emotionaalinen kyvykyys ja vuorovaikutustaidot. Selkeät rakenteet ja työvälineet, henkilöstön keskinäinen työnjako ja vuorovaikutus tukevat työyhteisöä käsittelemään ristiriitoja ja luomaan yhteisiä toimintaperiaatteita. Johtajan tehtävä on luoda mahdollisuuksia kohtaamiselle ja reflektoinnille. Arvioijan roolissa pedagoginen johtaja toimii henkilöstölle peilinä ja palautteen antajana. Arvioijana pedagoginen johtaja vahvistaa reflektoivaa työtettä ja rakentaa arviointikäytäntöjä henkilöstön kanssa.

5 VANTAAN KAUPUNGIN VARHAISKASVATUS

5.1 Varhaiskasvatuksen tilastoja

Vantaalla varhaiskasvatusta järjestetään kunnallisissa ja yksityisissä päiväkodeissa sekä perhe- ja ryhmäperhepäivähoidossa (Vantaan kaupunki, i.a.-b). Alle kouluikäisten lasten määrä Vantaalla on 18 022 lasta eli 7,3 prosenttia koko väestöstä. (Aluesarjat., i.a.; Vantaan kaupunki, i.a.-c).

Lasten kokonaismäärä varhaiskasvatuksessa 13 117 lasta, joista 86 prosenttia on kunnallisessa ja 14 prosenttia yksityisessä varhaiskasvatuksessa. Vantaalla on kunnallisia päiväkoteja yhteensä 134. Päiväkodit toimivat 75 toimintayksikössä. Päiväkodin johtajia kunnallisessa varhaiskasvatuksessa on 90. (Varhaiskasvatuksen controller-asiantuntijan Sari Ekholmin henkilökohtainen tiedonanto 26.3.2024). Vantaa on jaettu maantieteellisesti neljään varhaiskasvatusalueeseen: Kaakkoiseen, keskiseen, läntiseen ja pohjoiseen alueeseen. (Vantaan kaupunki, i.a.-e)

Muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvia lapsia varhaiskasvatuksessa on 33,5 prosenttia eli 4 391 lasta. (Varhaiskasvatuksen controller-asiantuntijan Sari Ekholmin henkilökohtainen tiedonanto 26.3.2024). Alle kouluikäiset lapset puhuvat 90 eri kieltä. 0–6-vuotiasta 62,7 prosenttia puhui äidinkielenään suomea ja 2,3 prosenttia ruotsia. Yleisimmät kielet suomen jälkeen 0–6-vuotiailla ovat somali, venäjä, arabia ja albania. (i.a.-f) Kaikissa ikäryhmissä koko vantaan vieraskielisen väestön osuus on 27 prosenttia. (Vantaan kaupunki, i.a.-d) Näin ollen varhaiskasvatusikäisten vieraskielisten lasten osuus on kunnan keskimääräistä osuutta suurempi.

Vuonna 2023 kirkkoon kuului 40 prosenttia vantaalaisista 0–6-vuotiaista, kun kaikissa ikäryhmissä kirkkoon kuulumisprosentti on 47 prosenttia. (Vantaan kaupunki, i.a.-f)

5.2 Katsomuskasvatus Vantaan varhaiskasvatussuunnitelman

Vantaan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2022, s. 34–35.) katsomuskasvatuksen tavoitteena on edistää kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteistä näkymistä osana lapsiryhmien arkea ja juhlaa. Toimintakulttuuria kehitetään niin, että kielet, kulttuurit, uskonnot ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta. Perheiden eri kieliin ja kulttuureihin sekä katsomuksiin ja perinteisiin suhtaudutaan myönteisesti ja siten luodaan perustaa lasten kulttuuri- ja katsomusidentiteettien kehitykselle sekä hyvälle yhteistyölle huoltajien kanssa. Konkreettisina toimintoina se tarkoittaa, että lapsiryhmissä tutustutaan ryhmässä läsnä oleviin kieliin, kulttuureihin ja katsomuksiin, suomalaisen kulttuurin perinteet ja juhlat huomioidaan vuoden kierrossa, lapsiryhmissä pohditaan lapsilta nousevia elämänkysymyksiä hyväksyvässä ja kunnioittavassa ilmapiirissä, oppimisympäristöissä tuodaan esille lasten taustat ja perheiden asiantuntemusta käytetään eri kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja perinteisiin tutustumisessa.

Katsomuskasvatussyhteistyössä suositellaan monipuolisen yhteistyön tekemistä lähialueen eri uskonnollisten, katsomuksellisten ja uskonnottomien yhteisöjen kanssa. Katsomuskasvatuksen yhteistyötä suunnitellaan Kumppanuuden korit - mallia mukaillen ja Opetushallituksen ohjeita noudattaen. (Vantaan kaupunki 2022, s. 41–43.)

Vantaalla varhaiskasvatuksen työväliseksi on laadittu Kieli- ja kulttuuritietoisien varhaiskasvatuksen käsikirja. Käsikirjassa kootaan yhteen vantaalaiset materiaalit, toimintaohjeet ja lomakkeet sekä ideoita kehittämiseen ja toteuttamiseen. Käsikirja sisältää myös kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisien varhaiskasvatuksen kehittämisen kriteeristön. Kriteeristön pohjana on käytetty Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen eli Karvin varhaiskasvatukselle laatimia laadun indikaattoreita. Käsikirjassa annetaan käytännön ideoita eri katsomusten juhlakulttuuriin tutustumiseen ja yhteistyöhön huoltajien ja eri katsomuksellisten yhteisöjen kanssa, sekä pohditaan henkilöstön osaamisen ja päiväkodin johtajan roolia katsomuskasvatuksen toteutumisessa. (Vantaan kaupunki, i.a.-a, s. 4, 11, 69–71)

5.3 Vantaan varhaiskasvatuksen ja evankelis-luterilaisten seurakuntien yhteistyö

Vantaan ev.lut. seurakuntien ja kaupungin varhaiskasvatuksen yhteistyö on jo vuosia ollut monipuolista, laaja-alaista ja pitkäjänteistä. Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen ja ev.lut. seurakuntien yhteistyö perustuu yhdessä laadittuihin strategisiin painopisteisiin. Kirkkohallitus suosittelee seurakuntaa ja kuntaa kirjaamaan tehtävää yhteistyötä yhteistyösopimukseen, mutta Vantaalla kaupunki halusi kuvata yhteistyötä edellä kuvattujen strategisten painopisteiden muodossa. Karlöfin (2004) mukaan strategiaan kuuluvat sekä abstrakti ajattelu että konkreettiset toimintasuunnitelmat. Strategiaprosessissa olennaista on strategian vienti käytäntöön, tavoitteiden toteutumisen arviointi ja jatkuva strategian kehittäminen. (Karlöf 2004, s. 32–33, 136.)

Yhteiset strategiset painopisteet ovat olleen käytössä vuodesta 2018 alkaen ja niitä on käsitelty säännöllisesti sekä kaupungin varhaiskasvatuksen johtoryhmässä että Vantaan seurakuntien varhaiskasvatuksen työntekijöiden ja kirkkoherrojen kokouksissa. Yhteiset strategiset painopisteet on laadittu neljäksi vuodeksi kerrallaan ja niiden keskiössä on lapsen katsomuksellisen identiteetin tukeminen. Nykyiset painopisteet ovat voimassa 2021–2024. Vantaan kaupungilla ja ev.lut. seurakunnilla on yhteinen visio katsomuskasvatustyöyhteistyössä: ”Katsomuskasvatuksessa rakennamme yhteiskuntarauhaa”. Visio perustuu yhteiseen ymmärrykseen siitä, että yhteiskuntarauha edellyttää katsomusdialogin käymistä ja katsomusdialogin käyminen edellyttää puolestaan oman katsomuksen ja identiteetin tuntemista ja toisen katsomukseen tutustumista (kuviot 1.). Yhteisen vision kolme tärkeintä näkökulmaa ovat identiteetti, dialogi ja yhteiskuntarauha. Vision keskipisteenä on lasten kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin kehittämisen tukeminen. Vision pohjalta ovat syntyneet yhteistyölle kaksi painopistettä: Dialogi henkilöstön ja eri katsomuksellisten yhteisöjen välillä sekä yhteistyö Kumppanuuden korit -mallin mukaisesti. (Vantaan seurakunnat, i.a.; Vantaan evankelisluterilaiset seurakunnat varhaiskasvatuksen yhteistyökumppanina katsomuskasvatuksessa 2021–2024.)

Kuvio 1: Vantaan evankelisluterilaiset seurakunnat varhaiskasvatuksen yhteistyökumppanina katsomuskasvatuksessa 2021–2024. (Vantaan seurakunnat 2023.)

Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen ja ev.lut. seurakuntien yhteistyö on muun muassa kasvattajien välistä dialogia, mentorointia, yhteistyöpalavereita, koulutusta, vierailuja, retkiä, konsertteja, kirkkohetkiä, puuhapäiviä, teemaviikkoja, kriisiyhteistyötä, materiaaleista tiedottamista ja lainaamista sekä muuta viestintää ja yhteydenpitoa. Yhteistyössä varhaiskasvatuksen kanssa seurakunta sitoutuu katsomuskasvatuksen tavoitteisiin.

Varhaiskasvatuksen ja seurakuntien yhteistyötä kuvaamaan on Kirkkohallitus yhteistyössä opetushallituksen kanssa laatinut Kumppanuuden korit -mallin (kuvio 2.). Mallin avulla voidaan sopia yhteistyön tavoitteista ja peli-säännöistä. Tavoitteena on varmistaa uskonnonvapauden toteutuminen ja huomioida muuttuva monikulttuurinen toimintaympäristö. Kumppanuuden korit -malli jaottelee yhteistyön neljään eri eli koriin. Ensimmäinen kori on yleissivistävä opetus, johon osallistuvat kaikki lapset katsomuksesta riippumatta. Toinen kori

on perinteiset juhlat osana päiväkodin toimintaa ja juhlakalenteria. Kolmas kori sisältää uskonnolliset tilaisuudet positiivisen uskonnonvapauden periaatteella. Niiden sisältöjä suunnitellaan yhteistyössä ja huoltajat päättävät lastensa osallistumisesta tilaisuuksiin. Neljäs kori on kasvun ja hyvinvoinnin kori, jossa yhteistyö sisältää hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä lisääviä ja tukevia elementtejä. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.)

Kuvio 2. Kumppanuuden korit

Tätä kumppanuuden korit -mallia on käsitelty Vantaalla sekä kaupungin sisäisissä että kaupungin ja seurakunnan välisissä yhteistyöpalavereissa ja koulutuksissa. Kaupungin varhaiskasvatuksen puolella mallia on kiitelty sen selkeyden ja ymmärrettävyyden vuoksi. Se on jäsentänyt ja konkretisoitunut yhteistyötä ja eri tahojen rooleja yhteistyön käytännöissä.

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyössä tutkin vantaalaisten päiväkotien johtajien käsitystä varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksestä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana. Tutkimuksessani merkitystä arvioidaan katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutumisen ja käytettyjen pedagogisten menetelmien näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset opinnäytetyössäni olivat:

1. Miten päiväkotien johtajat sanoittavat katsomuskasvatuksen merkitystä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana?
2. Miten päiväkodin johtaja johtaa katsomuskasvatuksen suunnittelua ja toteutumista niin, että katsomuskasvatus tukee lapsen katsomuksellisen identiteetin vahvistamista?
3. Millainen rooli päiväkotien johtajilla on katsomuskasvatuksen mahdollistajina?
4. Miten päiväkodeissa toteutettava katsomuskasvatus tukee lapsen katsomuksellista identiteettiä?

Nämä tutkimuskysymykset sisältävät päiväkodin johtajien itsearviointia omasta pedagogisesta johtamisestaan sekä käytettyjen menetelmien valinnasta ja käytön säännöllisyydestä. Katsomuskasvatuksen toteuttamiseen sisältyvät sekä konkreettiset menetelmät että esimerkiksi dialogin mahdollistava ilmapiiri.

Opinnäytetyön tavoitteena on saada tietoa siitä, miten vantaalaiset päiväkotien johtajat ymmärtävät identiteetin tukemisen osana katsomuskasvatuksen tavoitetta ja miten he arvioivat toteuttavansa tavoitteen mukaista katsomuskasvatusta. Opinnäytetyön tavoiteltu vaikuttavuus onkin vahvistaa katsomuskasvatuksen merkitystä varhaiskasvatuksessa, sekä ohjata osaltaan pedagogisia valintoja lapsen identiteetin tukemisen vahvistamiseksi. Työelämäkumppanin on mahdollista hyödyntää opinnäytetyön tutkimustuloksia koulutussuunnitelmien tai tulevien yhteistyön painopisteiden laadinnassa.

Tutkimuksessa haastattelun teemojen ja tutkimuskysymysten laadinnassa ja valinnassa hyödynsin myös Vantaan varhaiskasvatuksen Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisien varhaiskasvatuksen käsikirjan sisältöä. Käsikirjassa tarkennetaan varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatussuunnitelmaan pohjautuen vantaalaisia yhteisiä käytäntöjä ja ohjeistuksia. Käsikirjassa määritellään myös kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisien varhaiskasvatuksen kehittämisen kriteerit. Kriteeristöissä kulttuurin ja katsomuksen nähdään kytkeytyvän toisiinsa, koska monissa yhteisöissä ajatellaan, ettei kulttuuria ja uskontoa voi erottaa toisistaan. (Vantaan kaupunki, i.a.-a).

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

7.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Opinnäytetyöni tutkimus on sekä määrällinen eli kvantitatiivinen että laadullinen eli kvalitatiivinen eli niin sanottu mixed-methods tutkimus. Valitsin tutkimukseeni nämä molemmat menetelmät, koska niiden avulla kootun aineiston pohjalta on mahdollista tehdä laajempia johtopäätöksiä ja vertailuja sekä syventää tutkimustuloksia. Molempia tutkimusmenetelmiä voidaan käyttää samassa tutkimuksessa, koska molemmilla suuntauksilla voidaan selittää eri tavoin samoja tutkimuskohteita. (Jyväskylän yliopisto, i.a.) Laadullisella tutkimuksella voidaan tuottaa tutkittavasta asiasta yksityiskohtaisempaa sekä syvällisempää ymmärrystä ja määrällinen tutkimus tuottaa yleistettävämpää tietoa. Siksi monimenetelmäinen tutkimus voi tuottaa vahvempaa ja monipuolisempaa näyttöä kuin vain laadullisella tai määrällisellä toteutettu tutkimus. (Vilka & Mankki, 2024, s.18–19.)

Opinnäytetyöni on tutkimus, jossa tutkin sekä kvantitatiivisesti, että kvalitatiivisesti vantaalaisten päiväkotien johtajien käsitystä katsomuskasvatuksen merkityksestä osana lapsen katsomuksellisen identiteetin

tukemista. Määrällinen aineisto kerättiin sähköisellä Webropol -kyselyllä kaikille päiväkodin johtajille. Päiväkoteja Vantaalla on noin 150 ja päiväkodin johtajia noin 90. Laadullinen aineisto koottiin teemahaastatteluina neljältä päiväkodin johtajalta eri puolilta Vantaata.

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Opinnäytetyön tutkimusta varten on anottu ja myönnetty tutkimuslupa Vantaan kaupungilta, koska kaupungin organisaatioissa tehtäviin tutkimuksiin tarvitaan kirjallinen tutkimuslupa. Tutkimusluvan on myöntänyt 27.10. 2023 varhaiskasvatuksen kehittämispäällikkö. Tutkimuslupa on opinnäytetyönsuunnitelman liite 1.

Tutkimustyötä työelämäkumppanin näkökulmasta ohjasi kaupungin Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisien varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja valmistavan opetuksen työryhmä. Työryhmässä on jäseniä sekä kaupungin varhaiskasvatuksesta että ev.lut seurakunnista. Työryhmän jäsenistä varhaiskasvatuksen asiantuntija ja kaksi kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisien varhaiskasvatuksen alueellista koordinaattoria osallistuivat opinnäytetyön kyselylomakkeen ja haastattelukysymysten laatimiseen. Tutkimustyössä oli olennaista, että kaupunki saisi tutkimustuloksista sellaista tärkeää tietoa, jota se yhteistyökumppanina pystyisi hyödyntämään omassa kehittämistyössään.

Marraskuussa 2023 esittelin tutkimussuunnitelmani kaupungin varhaiskasvatuksen kehittämisryhmälle ja myöhemmin marraskuussa kaupungin varhaiskasvatuksen yhteisessä koulutustilaisuudessa myös Vantaan päiväkodin johtajille. Joulukuussa 2023 yhteistyössä Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa suunniteltiin sähköisen kyselyn toteutustapaa, sisältöä, saatetekstiä sekä vastausaikaa ja muita käytännön kysymyksiä.

Tammikuussa 2024 toteutin sähköisen kyselytutkimuksen vantaalaisille päiväkodin johtajille ja huhtikuussa toteutin neljä laadullista päiväkodin johtajien teemahaastattelua.

Koska tutkimusmenetelmäni olivat sekä laadullisia, että määrällisiä, analyysitavaksi valitsin sellaisen tavan, joka toi parhaiten vastauksen tutkimusongelmaan. Kun pyritään tulosten selittämiseen, käytetään usein tilastollista analyysia ja päätelmien tekoa. Laadullista analyysia ja päätelmien tekoa käytetään yleensä ymmärtämiseen tähtäävässä lähestymistavassa. Laadullisissa tutkimuksissa käytetään teemoittelua, tyyppittelyä, sisällönerittelyä, diskurssianalyysia ja keskusteluanalyysia. (Hirsjärvi ym. 2015, s. 224.)

7.2 Sähköinen kysely päiväkodin johtajille

Tutkin määrällisellä tutkimusmenetelmällä päiväkodin johtajien käsitystä katsomuskasvatuksen merkityksestä lapsen identiteetin tukijana. Tavoitteenani oli tavoittaa kaikki päiväkotien noin 90 johtajaa. Suuren tutkittavien määrän takia kyselylomakkeen kysymykset pyrittiin muodostamaan mahdollisimman yksinkertaisesti ja nopeasti vastattaviksi. Siksi kyselyyn ei sisällytetty avoimia kysymyksiä, vaan kysymykset luotiin monivalintakysymyksiksi. Kyselylomakkeen kysymykset laadittiin yhteistyössä työelämäkumppanin kanssa ja niiden valinnassa pyrittiin olemaan huolellisia. Jokainen kysymys pyrittiin muokkaamaan siten, että se vastaa tutkimuskysymykseen. Kysymykset eivät myöskään saaneet olla johdattelevia tai tulokinnanvaraisia. Kyselylomakkeessa päiväkodinjohtajia pyydettiin arvioimaan omaa rooliaan suhteessa työyhteisöön. Mallina käytin Sanna Parrilan (Ediva) kirjassaan Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus (2011) määrittelemät neljä erilaista toiminnallista roolia pedagogiselle johtajalle. Pyysin päiväkodinjohtajia priorisoimaan/numeroimaan roolit tärkeysjärjestykseen katsomuskasvatuksen näkökulmasta omassa työssään johtajana tällä hetkellä. Kyselylomake on opinnäytetyöraportin liite 2.

Määrällisen tutkimuksen peruskysymykset liittyivät ennen kaikkea tutkittavan ilmiön tai tutkittavien henkilöiden ja tapausten ominaisuuksien ja niiden jakaumien tutkimiseen. (Tähtinen, ym., 2020, s. 22–23.) Tutkimukseni yleiskysymys oli, miten päiväkodin johtajat kokevat varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksen lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana. Tutkimuskysymyksen alakysymykset laadittiin yhdessä työelämäkumppanin kanssa.

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa kyselylomakkeen kysymykset jäsenyivät katsomuskasvatuksen tavoitteiden mukaisesti. Katsomuskasvatuksen tavoitteessa voidaan nähdä neljä erillistä tavoitetta: 1) edistää keskinäistä kunnioitusta ja 2) ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan ja 3) tukea lasten kulttuuristen ja 4) katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Tutkimuskysymyksen määrittelyssä kiinnosti miten päiväkodin johtajat arvioivat itse näiden tavoitteiden toteutumista asteikolla, sekä kuinka tärkeänä he pitävät näitä tavoitteita omassa johtamistyössään. Tutkimuskysymyksiä oli mielekästä lähestyä konkreettisten varhaiskasvatussuunnitelmasta nousevien pedagogisten menetelmien ja niiden suunnitelmallisen käytön kautta. Varhaiskasvatussuunnitelmassa lueteltuja toteutusmenetelmiä ovat muun muassa tutustuminen erilaisiin katsomuksiin ja katsomuserinteisiin, vuodenkiertoon liittyvien juhlien ja tapahtumien viettäminen, erilaiset päivittäiset tilanteet kuten pukeutuminen tai ruokailu, ajan antaminen lasten ihmettelystä sekä lapsi askarruttavien elämäkysymysten pohdinta heidän kanssaan. (Opetushallitus 2022, s. 49.)

Määrällisessä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita erilaisista luokitteluista, syy- ja seuraussuhteista, vertailusta ja numeerisiin tuloksiin perustuvasta ilmiön selittämisestä. Tutkimuksessa pyritään kuvailemaan ja selittämään tutkimuksen kohteena olevia ilmiöitä järjestelmällisten havaintojen avulla. Havaintoyksiköiden muodostama kokonaisuutta kutsutaan tutkimuksen perusjoukoksi. (Jyväskylän yliopisto, i.a.; Alastalo ja Borg, i.a.) Vantaalla on noin 150 päiväkotia. Päiväkodin johtajia on noin 90. Koska tutkimukseni perusjoukko oli rajallinen ja määrätty, eli noin 90 päiväkodin johtajaa, tein tutkimukseni koko perusjoukolle, enkä käyttänyt mitään vaihtoehtoisista otantamenetelmistä tässä tutkimuksessa.

Kyselylomake on yksi perinteisimmistä tavoista kerätä tutkimusaineistoa ja nykyisin sen rinnalle ovat tulleet sähköisen kyselyt. Kysymykset rakennettiin tutkimuksen tavoitteiden ja tutkimusongelman mukaisesti. Kysymysten tekemisessä ja muotoilussa pyrittiin olemaan huolellisia, koska ne luovat perustan tutkimuksen onnistumiselle. Jotta tutkimuksen vastausprosentti olisi mahdollisimman korkea, pyrittiin valitsemaan sopivat menetelmät ja kysymysten

määrä. Vastaajilta ei myöskään haluttu kerätä sellaista tietoa, joka ei ole tutkimuskysymyksen kannalta olennaista. Tutkimus tehtiin luottamuksellisesti ja anonyymisti. (Valli, 2018.; Kunaviktikul, ym., 2021.)

Tutkimusaineiston keruussa käytin sähköistä Webropol -verkkokyselylomaketta. Kyselylomakkeen kysymyksiä pohdittiin ja valittiin yhteistyössä työelämäkumppanin kanssa. Sähköinen kyselylomake lähetettiin tutkittavien koko perusjoukolle sähköpostilla.

Kaupungin varhaiskasvatus piti parhaana sähköisen tutkimuksen ajankohtana tammikuun puolivälin jälkeen kahta viikkoa, joten tutkimusaika oli 15.1–28.1. 2024 ja myöhemmin sitä pidennettiin vielä jatkumaan 18.2. asti. Varhaiskasvatuksen kehittämispäällikkö lähetti sähköisen kyselyn linkin ja saatetekstin omasta sähköpostistaan kaikille päiväkodin johtajille. Kehittämispäällikkö lähetti myös muistutusviestin samalla kohdejoukolle kyselyn puolivälin aikaan. Ensimmäisenä vastausaikana saatiin vain viisi vastausta, joten päätimme yhteistyössä jatkaa vastausaikaa ja pyytää myös ev.lut. seurakuntien varhaiskasvatuksen työntekijöitä lähettämään kyselyn linkin saateteksteineen oman alueensa päiväkotien johtajille. Lisäksi varhaiskasvatuksen dialogitilaisuudessa Myyrmäen alueella jaettiin kyselyn linkki tilaisuuteen osallistuneille päiväkodin johtajille. Vastauksia saatiin yhteensä 17 kappaletta.

7.3 Määrällisen tutkimuksen aineisto ja analyysi

Määrällisessä tutkimuksessa hyödynsin erilaisia tilastollisia analyysimenetelmiä tutkimusaineiston jäsentämiseksi ja eri tekijöiden riippuvuuksien tulkitsemiseksi. Analyysimenetelmien valintaan vaikutti kerätyn tutkimusaineiston luonne ja otoksen suuruus. (Tähtinen, ym., 2020, s. 14–15).

Webropol-kyselyyn vastasi 17 henkilöä, mikä tarkoittaa noin 19 prosenttia potentiaalisista vastauksista. Määrällisen tutkimusaineiston analysoin ja tarkastelin kuvaamalla sitä tilastollisen grafiikan avulla. Tilastollisen grafiikan avulla tutkimustulokset voidaan esittää helposti omaksuttavassa muodossa ja korostaa siten keskeisiä tuloksia ja tärkeimpiä ilmiöitä. Grafiikan avulla lukijan on

mahdollista omaksua suurikin määrä tietoa helposti hahmotettavassa muodossa. Grafiikan perusteena on numeromuodossa olevan tiedon muuttaminen etäisyyksiksi, väreiksi ja muodoiksi. Kuviossa tutkimustulokset esitetäänkin yleensä kuvion pinta-alojen perusteella. Visuaalisen vertailtavuuden periaatteen mukaisesti kuvien elementtien tulee olla verrannollisia esitettävien luokkien kokoon. Pylväskuvaajilla esitetään yleensä muuttujien frekvenssijakaumia ja palkkikuvaajan avulla vertaillaan suuruuksia ja etäisyyksiä. Palkkikuvaajaa käytetään frekvenssijakauman kuvaamiseen, kun esitetään usean muuttujan suhteellisia osuuksia samanaikaisesti. Tutkijan on osattava valita kunkin tiedon kuvaamisen sopivin tilastollinen grafiikka. Silloin on mietittävä mikä kuvaajan viesti on, millaisia johtopäätöksiä ja numeroita sillä halutaan kertoa, mistä tiedosta lukija on kiinnostunut ja missä kuvaajan sisältö julkaistaan. (Nummenmaa, 2021, s. 127, 130–132, 138, 141, 146.)

Määrällisen tutkimuksen tuloksia analysoin aineiston kuvailun ja tarkastelun avulla. Kuvailevia menetelmiä käyttämällä aineisto voidaan järjestää ja tiivistää ymmärrettävään ja selkeään muotoon, sekä kuvata aineistossa havaittavia jakaumia ja eri muuttujien välisiä suhteita. Analysoinnin toteutin Excel-
taulukkolaskelmaohjelmalla. Ennen varsinaisia analyysejä tarkastelin tutkimuksen kannalta keskeisiä muuttujia ja niiden jakaumia, jotta sain kokonais käsityksen kokoamastani tutkimusaineistosta. Korrelaatiomatriisin avulla tarkastelin aineiston keskeisten muuttujien välisiä suhteita ja yhteyksien voimakkuuksia. Ne antoivat minulle jo suuntaa siihen mihin analyyseihin on tarpeellista keskittyä. (Tähtinen ym., 2020, s. 91–92.)

Aineiston kuvaileva tarkastelu auttoi minua perehtymään huolellisesti tutkimusaineistooni. Aineiston kuvailussa käytin erilaisia frekvenssi- ja prosenttiosuusesityksiä, jakauman sijaintia ja hajontaa kuvaavia tunnuslukuja, kuten keskiarvoa ja keskihajontaa. Monipuoliset graafiset kuviot, kuten diagrammiesitykset, tilastograafit, frekvenssi- ja prosenttitaulut konkretisoivat tutkimustuloksia ja niiden muotoilussa pyrin yhdenmukaiseen, pelkistettyyn ja selkeään esitystapaan. (Tähtinen ym., 2020, s. 92–94.)

Hyvän tilastografiikan tavoitteena on esittää tutkimustulokset mahdollisimman selkeästi, havainnollisesti ja totuudellisesti. Hyvä tilastokuvio välittää oleellisen tiedon tutkimustuloksista visuaalisesti ja antaa asiasta hyvän yleiskuvan yhdellä silmäyksellä, mutta mahdollistaa myös tarkemman tutustumisen antaen uutta lisätietoa. Sen avulla on mahdollista välittää suuri määrä tietoa pienessä tilassa, eikä se vääristä tietoihin liittyvää sanomaa. Tilastokuviolla voidaan esittää aineiston rakenteellisia ominaisuuksia ja säännönmukaisuuksia sekä osoittaa niiden keskinäisiä kytkentöjä. Kuvaajaa valitessa on kuitenkin mahdollista vaikuttaa siihen mitä aineiston ominaisuuksia halutaan korostaa. (Heikkilä, 2014, s. 148–150, 155; Nummenmaa ym., 2016, s. 44, 58). Kuvaajien luomiseen käytin Excel-taulukkolaskentaohjelmaa, koska sen avulla voidaan luoda tasokasta grafiikka ja pystyin helposti siirtämään kokoamani tutkimusaineiston Webropol -ohjelmasta siihen. Käytin tässä tutkimuksessa kuviotyyppeinä pylväskuviota korostamaan määrää, sekä ympyräkuviota, kuvaamaan kokonaisuuden jakautumista osiin.

Hellaksen (2023) mukaan tilastollisessa tutkimuksessa ollaan usein kiinnostuneita eri muuttujien välisistä yhteyksistä. Ristiintaulukoinnin avulla voidaan analysoida eri muuttujia. Tällöin lasketaan tutkittavien ilmiöiden lukumääriä eli frekvenssejä ja sijoitetaan ne taulukkoon. Tähtisen (2020, s. 165–166.) mukaan ristiintaulukoinnin yksinkertaisuus tekee siitä selkeän ja tehokkaan analysointimenetelmän, jonka avulla voidaan hahmottaa tutkimusaineiston muuttujien suhteita, luonnetta ja jatkoanalysoinnin tarpeita. Kokoamani tutkimusaineisto on kuitenkin niin suppea, että ristiintaulukoinnilla ei saada tässä tapauksessa lisätietoa tutkittavasta aineistosta.

7.4 Teemahaastattelut päiväkodin johtajille

Laadullisen tutkimusaineiston kokosin teemahaastatteluiden avulla, koska halusin syventää tutkimuskysymyksiä ja saada kokonaisvaltaisemman ja tarkemman kuvauksen ilmiöstä. (Kananen, 2017, s.34.) Laadullisessa tutkimuksessa olin kiinnostunut tutkimuksen kohteena olevien ajatuksista, kokemuksista ja tunteista ja tulkitsen sitä, millainen käsitys tutkittavalla on

ilmiöstä ja millaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annettiin. (Juuti & Puusa, 2020, s. 9.; Sarajärvi ja Tuomi, 2017).

Haastattelu on yleinen tapa tuottaa tutkimusaineistoa, kun halutaan tietoa toisten ihmisten toiminnasta, kokemuksista ja käsityksistä. Haastattelun tyypejä ovat teema-, asiantuntija-, ryhmä-, kertomus- ja puhelinhaastattelu. (Hyvärinen ym., i.a.) Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu on yksi käytetyimmistä tutkimushaastattelun muodoista. Teemahaastattelun keskeiset aiheet tai teemat poimin tutkimusongelmasta. Tavoitteena oli käsitellä haastattelun teemat vastaajalle luontevassa järjestyksessä. (Vilka 2021, s. 124.)

Laadullisessa tutkimuksessa tein neljä teemallista yksilöhaastattelua päiväkodin johtajille. Haastateltavat valitsimme työelämäkumppanin kanssa harkinnanvaraisesti yhden kultakin Vantaan varhaiskasvatuksen palvelualueelta. Tarkoituksenmukaisuusperusteen mukaan valitsimme tutkimukseen mukaan henkilöitä, jotka tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon, joilla on kokemusta asiasta tai jotka edustavat relevanttia ryhmää tutkimuksen tarkoituksen kannalta. (Puusa ja Juuti, 2020.)

Tutkimukseen osallistuvien päiväkodin johtajien yhteystiedot sain kaupungin varhaiskasvatuksen kieli- ja kulttuurikoordinaattoreiden avulla vapaaehtoisuuden perusteella. Yksi haastateltava oli ilmoittautunut haastatteluun aiemmin toteutetun sähköisen verkkokyselyn yhteydessä. Olin sähköpostiyhteydessä heistä kuhunkin erikseen ja kahden kieltäytyessä he itse ehdottivat tilalleen kollegaansa. Yhteydenotossa kerroin tutkimuksestani, aineiston keruumenetelmästäni, aineiston anonyymiudesta sekä haastattelun kestosta. (Lätti ym. 2018, s. 31.) Haastateltavat olivat kaikki hyvin motivoituneita haastatteluun, mikä näkyi muun muassa aikataulujen sopimisen joustavuudessa.

Tutkijana esitin tarkentavia kysymyksiä teemoista haastattelun aikana, mutta siten, että teemahaastattelu oli vapaamuotoinen ja joustava tilanne, jossa tutkittava sai puhua varsin vapaasti. (Puusa 2020, s. 112–113.) Haastattelijana otin vuorovaikutustilanteessa myös aktiivisen roolin, jotta keskustelu olisi luontevampi. (Lätti ym. 2018, s. 28.)

Teemahaastattelu eteni yleisestä teeman käsittelystä yksityiskohtaisempiin kysymyksiin. Teemat rakensin niin, että ne kattoivat sekä tutkittavaan ilmiöön liittyvät tutkimuskysymykset että tutkimusongelman, koska haastattelun avulla pyrin saamaan vastaukset jokaiseen tutkimuksen tutkimuskysymykseen. (Kananen 2017, s. 60, 96.) Haastattelun teemat liittyivät katsomuskasvatuksen tavoitteisiin ja merkitykseen sekä päiväkodin johtajan rooliin ja vastuuseen katsomuskasvatuksen suunnittelussa ja toteutumisessa. Teemahaastattelun kysymykset ovat opinnäytetyön raportin liitteessä 4. Teemahaastattelussa käytin tukisanalista käsiteltävistä asioista. Siksi haastattelun teemojen järjestys ja laajuus vaihtelivat haastattelusta toiseen. (Eskola ym., 2018.)

Teemahaastattelut toteutin sekä kasvotusten päiväkodissa, että Microsoft Teamsin sovelluksen välityksellä tapahtuvassa tapaamisessa. Kuten Lätti ehdotti (2018, s. 33.), valikoitui luontevimmaksi haastattelupaikaksi päiväkodin johtajan oma työhuone. Pyrin tekemään haastattelun haastateltavalle mahdollisimman vaivattomaksi, ja minulle tutkijana oli myös merkityksellistä päästä käymään erilaisissa päiväkodeissa, jolloin kontekstinymmärrykseni vahvistui.

Vuorovaikutusta helpotti haastattelutilanteissa se, että päiväkodin johtajien käyttämät termit ja käsitteet olivat minulle haastattelijana ennalta tuttuja oman koulutukseni ja työni kautta, ja haastattelutilanne muodostuikin keskustelutilanteeksi. (Lätti ym. 2018, s. 38.) Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tärkeä tehtävä oli lisätä myös tutkittavien ymmärrystä asiasta, ja siten vaikuttaa myönteisesti tutkittavaa asiaa koskeviin ajattelu- ja toimintatapoihin myös tutkimustilanteen jälkeen. (Vilka 2021, s. 125.)

Haastattelut kestivät noin neljäkymmentä minuuttia. Taltioin kaikki haastattelut Microsoft Teams sovelluksen avulla, jossa käytin litterointiominaisuutta. Käsittelin haastatteluaineistoa anonymisoituna eli tutkittavia koskevat tiedot käsittelin tunnistamattomina. Tutkimusaineiston tallensin One Drive pilvipalveluun salasanalla suojattuun tallennuspaikkaan, johon vain minulla on pääsy.

7.5 Laadullisen tutkimuksen aineisto ja analyysi

Haastatteluaineistoni neljä päiväkodin johtajaa toimivat jokainen hyvin erilaisissa päiväkodeissa johtajina. Kolmella heistä oli ammattikorkeakoulutasoinen koulutus ja yhdellä ylempi ammattikorkeakoulu. Kolmen haastateltavan työkokemus päiväkodin johtaja oli 11–12 vuotta ja yhdellä työkokemusta oli neljä vuotta. Kahdessa päiväkodissa monikielisten lasten osuus oli yli puolet kaikista lapsista, yhdessä se oli yli neljäsosa ja yhdessä alle neljäsosa. Kaikki haastatellut johtajat olivat kokemukseni mukaan motivoituneita, innostuneita, työlleen omistautuneita ja refleктоivia kokeneita johtajia. He pitivät katsomuskasvatuksen merkitystä lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja identiteetin näkökulmasta erittäin tärkeänä ja merkityksellisenä. Haastatteluissa korostui lapsen etu, yhteistyö huoltajien kanssa sekä Vantaan toimivat johtamisrakenteet ja tuki johtajan työlle. Haastatteluissa tuli esiin varhaiskasvattajien myönteisen, uteliaan ja motivoituneen asenteen vaikutus erityisesti katsomuskasvatuksessa.

Omassa tutkimustyössäni valitsin teemahaastatteluiden analyysitavaksi sisällönanalyysin. Muita laadullisia analyysimenetelmiä ovat etnografia, maadoitettu teoria, narratiivi, fenomenologinen tai tapaustutkimusanalyysi. (Silverman ja Patterson, 2014.) Sisällönanalyysi sopi hyvin haastattelujen, nauhoitetun puheen ja tekstiä sisältävien aineistojen analyysiin. (Vuori, i.a.) Tuomi & Sarajärven (2018, s. 127.) mukaan sisällönanalyysissä edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta aineistosta. Sisällönanalyysin avulla etsin merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia tutkittavasta aiheesta.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tavoitteena oli löytää aineistosta jonkinlainen toiminnan logiikka tai jokin tyypillinen kertomus. Laadullisessa sisällönanalyysissä keskityin siihen, mistä asioista, aiheista ja teemoista haastateltavat puhuvat. (Vilkkä 2021, s. 163–164.) Käytännössä se tarkoitti sitä, että luin tekstiä läpi useaan kertaan ja kuuntelin haastatteluiden äänitaltiointeja. Analysoin tekstiä eli erittelin, luokittelin aineistoa ja pyrin luomaan siitä kokonaiskuvaa ja etsimään uusia näkökulmia. (Hirsjärvi & Hurme, 2017, s.143.)

Luokittelun avulla tiivistin tekstiaineistoa ja yksinkertaistin keskustelussa esiin nousseita keskeisiä piirteitä. (Hirsjärvi & Hurme, 2017, s.147.) Teemoittelussa nostin aineistosta esiin keskeiset asiakokonaisuudet ja tyypilliset piirteet. Teemahaastattelun teemat ovat aineistossa toistuvia asioita, jotka syntyvät analyysin tuloksena. Tutkimusraportissa esitin teemojen käsittelyn yhteydessä sitaatteja aineistosta. Lainaukset havainnollistivat teemoittelua ja konkretisoivat lukijalle sitä, mihin teemoittelu pohjautuu. Teemahaastattelussa litteraatiotarkkuudeksi riitti se, että asia tulee ymmärretyksi. Koska haastattelut toteutettiin sosiaalisessa tilanteessa, litteroin myös omat kysymykseni. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 127; Juhila, 2021; Kallio, 2021.)

Litteroituani kokoamani aineiston redusoin eli pelkistin sen, eli karsin pois tutkimusongelman kannalta merkityksettömän informaation. Merkityksetön aineisto tässä tapauksessa liittyi lähinnä haastattelun teknisiin ja käytännöllisiin valmisteluihin. Tiivistin ja pilkoin kokoamaani aineistoa tutkimusongelmani mukaan ja ryhmittelin sen uudeksi johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Kirjasin haastatteluaineiston kahteen ruudukkoon, joista toiseen kopion litteroidun aineiston kokonaisuudessaan ja toiseen poimin aineistosta tutkimukseni kannalta merkityksellisimmät puheenvuorot ja sanoitukset. Seuraavaksi klusteroin pelkistetyt aineiston eli ryhmittelin kaikki haastatteluaineistot rinnakkaisiin ruudukkoihin, nimesin ne ajatuskokonaisuuksien mukaisesti teemoihin, koska laadullisessa sisällönanalysissä keskityin siihen, mistä asioista, aiheista ja teemoista haastateltavat puhuvat. Ryhmittelyn pohjana pidin mielessäni tutkimuskysymykseni.

Luin ja kuuntelin haastatteluaineistoa useampaan kertaan ja tein samalla myös erillisiä muistiinpanoja haasteluista. Myös nämä muistinpanot ryhmittelin ja tiivistin ja pääsin samanlaiseen rakenteeseen teemoittelun avulla. Yhdistelemällä eri teemoja pyrin jäsentämään eri luokkien ja teemojen esiintymisen välille samankaltaisuuksia ja säännönmukaisuuksia. Tässä vaiheessa oli olennaista keskittyä tutkimuksen näkökulmasta olennaiseen ja kiinnostavaan sanoitukseen, vaikka keskustelussa tulikin esille myös muita kiinnostavia aiheita. Esimerkki teemoittelusta kuvattu alempana (kuvio 3.). Kolmannessa vaiheessa abstrahoin aineiston eli loin sen pohjalta teoreettiset käsitteet. Aineistolähtöisessä

analyysissa pyrin siis luomaan tutkimusaineistosta teoreettista kokonaisuutta ja vertaamaan sitä aiempaan tutkimus- ja teoretietoon. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 104–105, 122–127; Vilka 2021, s. 163–164, 170; Hirsjärvi & Hurme, 2017, s.149)

TEEMA: JOHTAJAN ROOLI	Haastattelu A:	Haastattelu B:	Haastattelu C:	Haastattelu D:
Arvokeskustelun ylläpitäminen	Johtajan yksi tärkeimmistä rooleista on keskustelun ja arvokeskustelun ylläpitäminen, oman esimerkin näyttäminen siinä, miten kohdellaan ja puhutaan muista.	Pidetään esillä vasuun kirjattuja aiheita ja teemoja. Moninaisten viestin suodattaminen ja niistä tiedottaminen, jotta kasvattajat voivat käydä keskustelua huoltajien kanssa.	Johtajan vastuulla on pitää yllä vasuun kirjattuja tavoitteita, käydä keskustelua henkilöstön kanssa ja arvioida eri osioiden toteutumista säännöllisesti.	Päiväkodinjohtaja näyttää mallia siinä, että kaikista asioista voi keskustella ja pitää yllä katsomuskasvatuskeskustelua ja sen sisältöä, jotta yhteisiä tapoja ja toimintamalleja löydetään.
Tukevat rakenteet	Kokousrakenteessa käsitellään säännöllisesti viikoittain sekä onnistumisia että yhdessä mietittäviä arvomaailmaan liittyviä asioita.	Rekrytoinnilla rakennetaan monimuotoista työyhteisöä, josta löytyy lapsille samaistumiskohteita tutusta kulttuuritaustasta.	Päiväkodin johtaja saa tukea myös varhaiskasvatuksen asiantuntijaverkostolta, että alueen kokeneilta kollegoilta.	Katsomuskasvatuskeskustelua käydään johtoryhmässä ja pedagogisissa kokoontumisissa, talon palaverissa ja lapsiryhmän toimintasuunnitelmissa.
Henkilöstön valmiudet	Myös henkilöstön pysyvyys tukee keskustelun kehittymistä ja asioiden käsittelyä.	Kannustetaan yhteistyöhön perheiden kanssa ja rakennetaan yhteisöllisyyttä sitä kautta.	Henkilöstön kanssa käydään Katsomuskasvatukseen liittyvää keskustelua ja laaditaan suunnitelmia	Päiväkodin henkilöstössä on menossa sukupolven vaihdos ja uudet työntekijät tuovat uusia näkökulmia henkilöstön yhteiseen pohdintaan.

Kuvio 3. Esimerkki haastatteluaineiston teemoittelusta

Haastattelussa esiin nousseet teemat ryhmittelin kahden yläotsikon alle. Otsikot olivat katsomuskasvatus ja johtajuus. Katsomuskasvatukseen liittyvät alaotsikot olivat käsitys katsomuskasvatuksesta, lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi, huoltajat ja perheet yhteistyökumppaneita sekä varhaiskasvattajan asenne ja osaaminen. Johtamiseen liittyvät teemat koskivat johtajan roolia arvokeskustelun ylläpitäjänä, pedagogisia rakenteita sekä henkilöstön valmiuksia. (kuvio 4.)

Katsomuskasvatus	Johtajuus
<ul style="list-style-type: none"> • käsitys katsomuskasvatuksesta • lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi • huoltajat ja perheet yhteistyökumppaneita • varhaiskasvattajan asenne ja osaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • johtajan rooli • pedagogiset rakenteet • henkilöstön valmiudet

Kuvio 4. Haastattelun teemojen otsikointi ja alaotsikot

Lisäksi haastattelussa nousi esiin katsomuskasvatukseen liittyviä haasteita, jotka ryhmittelin oman otsikkonsa alle. Haastattelussa kysyin myös Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen ja evankelisluterilaisten seurakuntien yhteistyön strategisten painopisteiden tuntemisesta, koska painopisteitä ollaan päivittämässä.

7.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksessani huomioin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ja suomalaisen tiedeyhteisön laatima tutkimuseettinen ohjeen hyvästä tieteellisestä käytännöstä (HTK). Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti noudatin tutkimuksessani huolellisuutta, rehellisyyttä ja tarkkuutta niin tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä kuin myös tulosten arvioinnissa (TENK, i.a.). Käytettävän aineiston valitsin kriittisesti, jotta löysin luotettavia aineistoja.

Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 149–150.) mukaan tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus on merkittävä hyvän tutkimuksen kriteeri. Hyvää tutkimusta ohjaa eettinen sitoutuminen, joka ei tarkoita vain määriteltyjen kriteerien muodollista täyttämistä. Eettisyys koskee siis myös tutkimuksen laatua.

Hyvän tieteellisen käytännön mukaan noudatin tutkimuksessani luotettavuutta ja rehellisyyttä sen kaikissa vaiheissa. Pyrin myös yleiseen huolellisuuteen tutkimusmateriaalin käsittelyssä ja tarkkuuteen tutkimusraporin kirjoittamisessa. Suunnittelin, toteutin ja arvioin omaa tieteellistä toimintaani koko prosessin ajan ja pyrin raportoimaan ja viestimään siitä avoimesti, oikeudenmukaisesti ja puolueettomasti huomioiden oman ammatillisen asemani työelämäkumppanini yhteistyökumppanina. Olin myös osa Diakonia-ammattikorkean tutkimusryhmää ja arvostin keskusteluissa kollegoita sekä tieteellisen toiminnan eri osapuolia. Kannoin oman vastuuni tutkimuksestani koko prosessin ajan ideoinnista julkaisemisen vaikutuksiin. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023, s. 12–13.)

Tutkimuksen eettisen pohdinnan aloitin jo aiheen valinnassa, kun pohdin, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimus aloitetaan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 154.) Vantaan seurakunnat ja Vantaan kaupunki ovat laatineet yhteistyössä yhteistyön strategiset painopisteet, joiden keskiössä on lapsen

katsomuksellisen identiteetin tukeminen. Siksi tämän aiheen tutkiminen tuki yhteisten strategisten painopisteiden vahvistamista sekä tulevien painopisteiden työstämistä. Sain tutkimusluvan Vantaan kaupungilta ja tarkensin sopimusta keräämäni tutkimusaineiston omistus- ja käyttöoikeuksista, käsittelystä, säilyttämisestä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023, s. 13–14.)

Ennen tutkimusaineiston keruuta kerroin marraskuussa 2023 päiväkodin johtajien tapaamisessa tulevasta kehittämistyöstäni ja sen aikataulusta. Tutkimusaineiston keräsin sähköisellä Webropol -kyselyllä, jonka saatesanoissa kerroin kehittämistyöstä ja sen tavoitteista. Webropol -linkki takasi tutkimukseen osallistujien anonyymiuden ja antoi myös vapauden vastata tai olla vastaamatta.

Luotettavuuden arviointiin kiinnitin huomiota tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. Aineiston keruuvaiheessa kiinnitin huomiota tutkittavien valintaan, aineiston riittävyteen sekä keräämisen tapoihin. Luotettavuuden arviointia tein myös tutkimusaineiston analysoinnissa sekä tutkimustuloksissa ja johtopäätösten tekemisessä. (Elo, i.a., 14:21.)

Videolla Ikonen (Ikonen, i.a. 4:07) kuvasi fenomenologian virhetyyppejä eli sitä, miten tutkijan omat ennakkokäsitykset vaikuttavat tutkimustuloksiin. Samalla hän esitti myös ratkaisuvaihtoehtoina, että tutkijan on tärkeä asettaa informantit etusijalle, analysoida aineisto huolellisesti ja perusteellisesti. Siitä syystä tarkastelin kriittisesti myös omaa rooliani tutkijana, koska oma työnantajani on Vantaan seurakuntayhtymä ja edustin siten katsomuskasvatuksen yhteistyön strategisten painopisteiden toista osapuolta Vantaalla. Tiedostin tämän roolini ja perustelin objektiivisuuttani sillä, että olen koulutukseltani varhaiskasvatuksen opettaja ja siten tunnen valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja katsomuskasvatuksen tavoitteet. Siksi tutkimukseni tavoiteltu vaikuttavuuskin kohdistui nimenomaan katsomuskasvatuksen tavoitteiden entistä parempaan toteutumiseen Vantaalla.

Tutkimukseeni osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen ja siitä oli mahdollista myös kieltäytyä. Erityisen tärkeää tämä oli koska tutkittavat ovat Vantaan

kaupungin työntekijäitä, eli heillä on tutkimukseni työelämäkumppaniin työsuhde. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019, s. 8.)

Tutkimuksessani en kerännyt myöskään tutkittavien henkilötietoja. Sähköinen tutkimus toteutettiin anonyymina ja tutkimuksen taustakysymykset laadittiin siten, ettei niistä koostunut tunnistettavia tietoja. Myös teemahaastattelussa varmistin tutkittavien yksityisyyden suojan siten, että sellaiset tiedot, joista perusteella heidät voitaisiin yksilöidä ja tunnistaa, jätettiin tutkimuksessa pois tekstistä. Kun tiedot ovat anonyymejä, niiden käsittely on vapaampaa ja turvallisempaa myös tutkimuksen tekijän näkökulmasta. (Tietosuojavaltuutetun toimisto, i.a.). Tutkimuksen päätteeksi olen sopinut hävittäväni tutkimusaineiston ja vain tutkimusraportti jää julkiseen käyttöön.

Tutkimukseni sähköisen verkkokyselyn kysymykset laadin yhteistyössä työelämäkumppanin kanssa. Kysymykset pyrittiin laatimaan yksiselitteisesti, ymmärrettävästi ja huolellisesti siten, että niissä toteutuisi sekä mittarin validiteetti eli pätevyys, että reliabiliteetti eli luotettavuus. Tarkastelimme kysymyksiä myös stabiliteetin eli pysyvyyden että konsistenssin eli yhtenäisyyden näkökulmista. (Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja, i.a.; Hiltunen, 2009.) Sähköisellä kyselyllä keräämieni vastausten tulosten pohjalta laadin samoilla kriteereillä myös teemahaastattelun teemat.

Aineisto- eli sisältövaliditeetin sekä reliabiliteetin näkökulmat huomioiden analysoin tutkimukseni määrällisen aineiston tutkimustuloksia aineiston kuvailun ja tarkastelun avulla ja laadullisessa tutkimuksen teemahaastattelut analysoin sisällön analyysin ja teemoittelun avulla. (Hiltunen, 2009.)

Opinnäytetyöni raportissa kuvasin tutkimusprosessini eri vaiheet, tekemäni tulkinnat ja ratkaisuni avoimesti ja kriittisesti, jotta prosessi on arvioitavissa. Tutkimusraportissani reflektoin tekemiäni eettisiä valintojani, kerroin avoimesti ja perustellusti ratkaisuistani ja suhtauduin kriittisesti omaan tutkimustyöhöni. Tutkimusraportissani kuvasin operationalisoinnin vaiheet jäsennellysti ja konkreettisesti ja perustelin lopullisten indikaattoreiden valinnan ja muotoilun. (Vuori, i.a; Hiltunen, 2009., Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja, i.a.)

8 PÄIVÄKODIN JOHTAJAN ROOLI KATSOMUSKASVATUKSEN TOTEUTTAMISESSA

8.1 Kyselyyn vastanneet päiväkodin johtajat

Määrällisessä tutkimuksessa Webropol-verkkokyselyyn kyselyyn vastasi 17 päiväkodin johtajaa. Vaikka vastausprosentti jäikin toivomaani alhaisemmaksi, edustaa vastaajajoukko kuitenkin profiililtaan ja taustatiedoiltaan Vantaan kokonaisuutta. Samoin monikielisten lasten osuus vastaajien päiväkodeissa on lähellä kaupungin omia tilastoja.

Kyselyn perustiedoissa kysyttiin vastaajien koulutustaustaa, työkokemusta päiväkodin johtajan tehtävässä, päiväkodin monikielisten lasten arvioitua osuutta ja sitä, kuinka usein kohtaa eri katsomuksiin ja uskontoihin liittyviä kysymyksiä omassa työssään. Taustakysymysten avulla pyrittiin tarkastelemaan, millaiseen toimintaympäristöön tutkimus sijoittuu ja millaisista profiileista käsin vastaajat vastasivat kysymyksiin

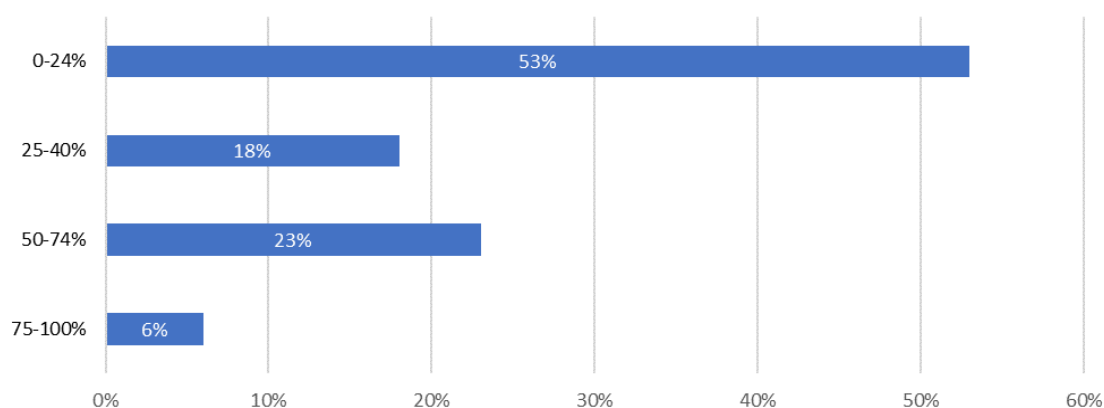
Vastaajista 11 henkilöä (65 prosenttia) ilmoitti korkeimmaksi koulutukseksi alemman korkeakoulututkinnon ja 6 henkilöä (35 prosenttia) ylemmän korkeakoulututkinnon.

Työkokemusta päiväkodin johtajan tehtävässä vastaajista neljällä oli 0–4 vuotta, kahdella 5–9 vuotta, kahdeksalla eli suurimmalla osalla 10–19 vuotta ja kolmella 20 vuotta tai enemmän.

8.2 Moninaisuus ja katsomukset vantaalaisten päiväkotien arjessa

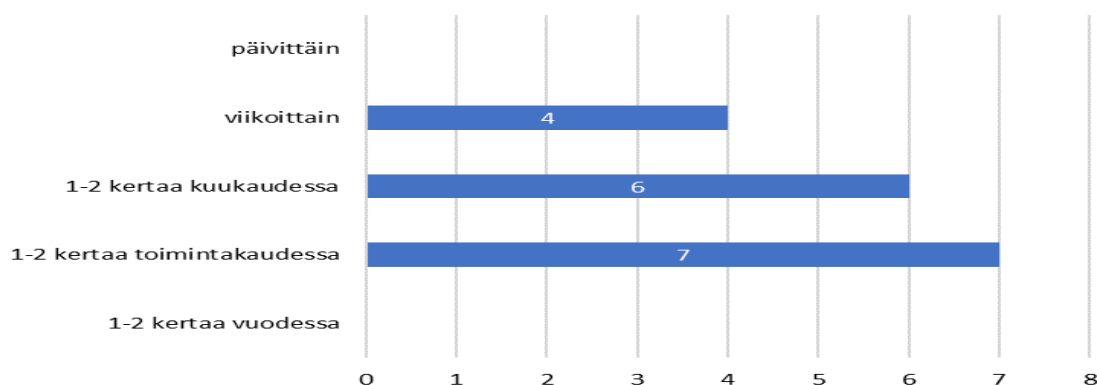
Päiväkodinjohtajilta kysyttiin monikielisten lasten arvioitua osuutta heidän päiväkodeissaan (kuvio 5.). Yhdeksän vastaajaa ilmoitti monikielisten lasten osuudeksi alle neljänneksen päiväkodin lapsista. Kolme vastaajaa ilmoitti määräksi alle puolet ja neljä yli puolet lapsista. Yhden vastaajan päiväkodissa monikielisten lasten osuus oli huomattava eli 75–100 prosenttia lapsista. Vantaan

varhaiskasvatuksessa muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien lasten kokonaisuus on 33,5 prosenttia, joka näkyy myös näissä vastauksissa. Monikielisten lasten osuus on jakautunut eri päiväkodeissa eri tavoin eri puolilla kaupunkia.

Kuvio 5. Monikielisten lasten arvioitu osuus (N=17)

Päiväkodin johtajista seitsemän arvioi kohtaavansa katsomuksiin ja uskontoihin liittyviä kysymyksiä työssään 1–2 kertaa toimintakaudessa, kuusi arvioi kohtaavansa niitä 1–2 kertaa kuussa ja neljä viikoittain (kuvio 6.). Kukaan vastaajista ei arvioinut kohtaavansa niitä päivittäin omassa työssään.

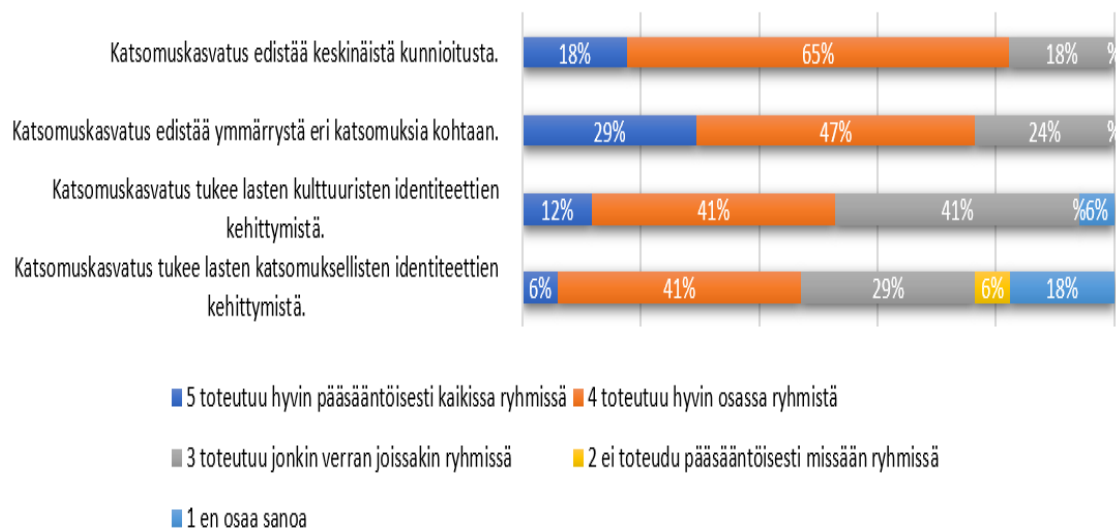

Kuvio 6. Katsomuksiin ja uskontoihin liittyvien kysymysten kohtaaminen työssä (N=17)

8.3 Katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutuminen

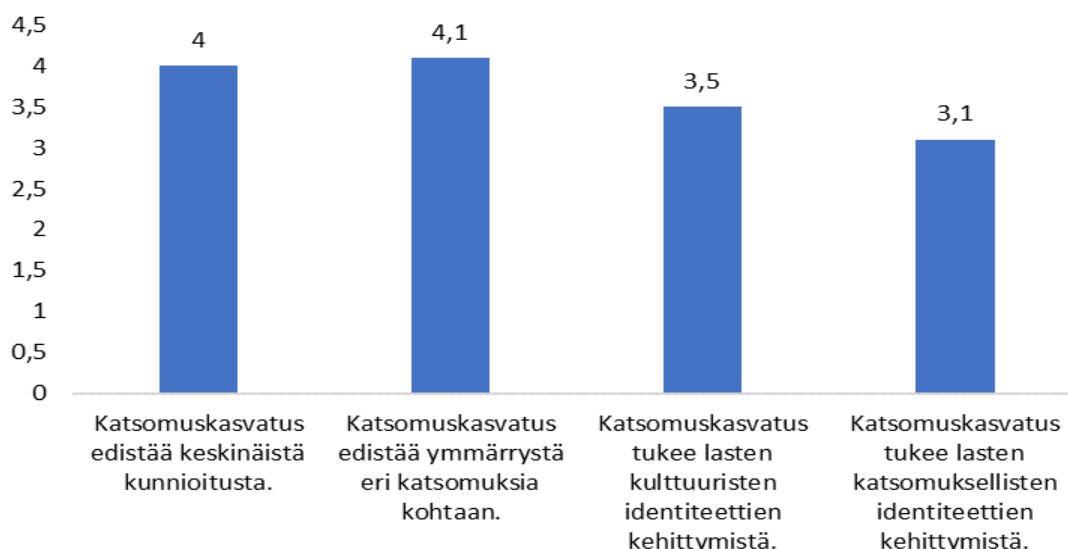
Tutkimuksessa haluttiin selvittää miten päiväkodin johtajat kokevat varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutuvan heidän

johtamassaan päiväkodissa. Katsomuskasvatukselle on varhaiskasvatussuunnitelmassa määritelty tavoitteeksi edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Tämä tavoite avattiin kyselyssä neljäksi eri alatavoitteeksi, jotka olivat a) katsomuskasvatus edistää keskinäistä kunnioitusta, b) katsomuskasvatus edistää ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan, c) katsomuskasvatus tukee lasten kulttuuristen identiteettien kehittymistä ja d) katsomuskasvatus tukee lasten katsomuksellisten identiteettien kehittymistä (kuvio 7.). Vastauksissa näkyy, että päiväkodin johtajat arvioivat tavoitteista erityisesti kunnioituksen ja ymmärryksen edistämisen toteutuvan hyvin (arvot 4–5) pääsääntöisesti kaikissa tai osassa ryhmissä. Sen sijaan kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin tukemisen arvioitiin toteutuvan hyvin (arvot 4–5) huomattavasti vähemmän eli kulttuurisen identiteetin osalta 53 prosenttia ja katsomuksellisen identiteetin osalta 47 prosenttia. Tähän osaluueeseen tuli myös vastauksia, joiden mukaan tavoite ei toteudu missään ryhmässä.

Kuvio 7. Katsomuskasvatuksen tavoitteiden arvioitu toteutuminen (N=17)

Seuraavassa kuviossa, on kullekin vastaukselle laskettu keskiarvo (kuvio 8.). Myös keskiarvon perusteella katsomuksellisen identiteetin tukeminen saa alhaisimman numeerisen arvon.

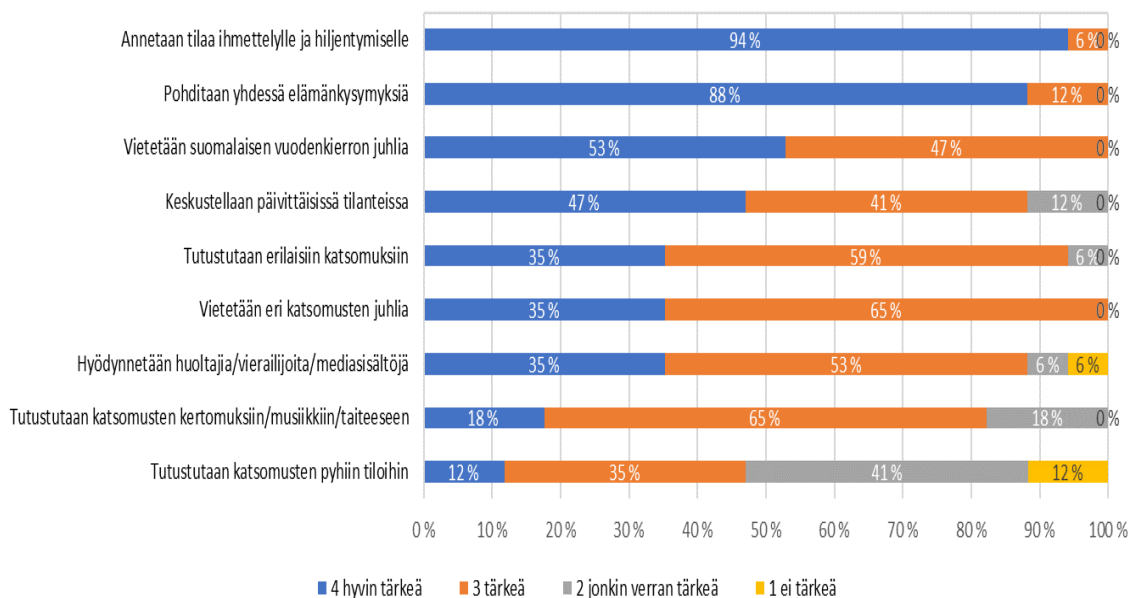
Kuvio 8. Katsomuskasvatuksen tavoitteiden arvioitu toteutumisen keskiarvot (N=17)

Tämän vastauksen perusteella voidaan nähdä, että päiväkodeissa hyvin ymmärretään katsomuskasvatuksen yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen tavoite keskinäisen kunnioituksen ja eri katsomusten ymmärryksen osalta. Sen sijaan lapsen henkilökohtaisen kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin tukemisen näkökulmista tavoitteet toteutuvat vain rajatusti tai niitä ei tunnisteta.

8.4 Katsomuskasvatuksen menetelmät

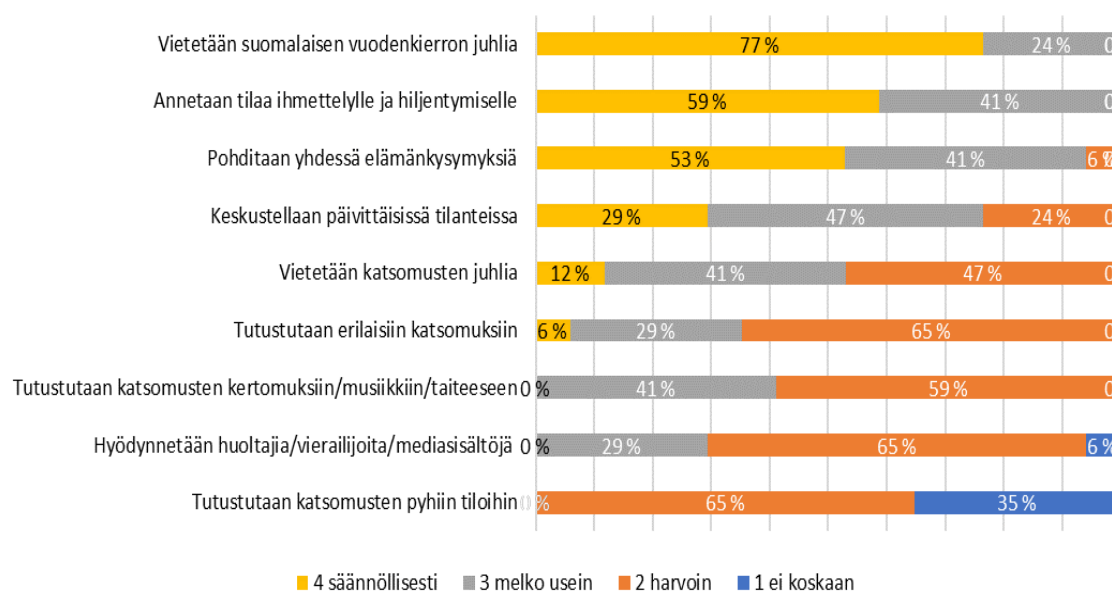
Katsomuskasvatuksen toteutumisessa kysyttiin erilaisten menetelmien käytöstä päiväkodissa, erityisesti katsomuksellisen identiteetin tukemisen näkökulmasta. Menetelmät oli poimittu varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden esimerkkiteksteistä (kuvio 9.).

Vastauksissa tärkeimmistä menetelmistä korostuvat arkiseen ja päivittäiseen lapsen kohtaamiseen liittyvät aiheet, kun lasten ihmettelylle annetaan tilaa ja yhdessä pohditaan elämäkysymyksiä. Sen sijaan erilaiset suunnitelmallisia tutustumiskäyntejä ja vierailijoiden ja eri materiaalien hyödyntämisä ei pidetty tärkeinä. Kaikkein vähiten tärkeänä identiteetin tukemisen näkökulmasta pidettiin katsomusten pyhiin tiloihin tutustumista.

Kuvio 9. Käytettyjen menetelmien tärkeysjärjestys (N=17)

Käytetyistä katsomuskasvatusmenetelmistä kysyttiin päiväkodin johtajilta myös, kuinka usein ne ovat käytössä (kuvio 10.). Suomalaiseen vuoden kiertoon liittyvät juhlit olivat kaikkein käytetyin menetelmä. Samoin lasten ihmettelylle tilan antaminen ja elämänskysymysten pohtiminen oli hyvin säännöllistä. Jonkin verran myös keskusteltiin päivittäisissä tilanteissa ja vietettiin myös eri katsomusten juhlia. Sen sijaan pyhiin tiloihin tutustumista ja huoltajia, vierailijoita tai mediasisältöjä hyödynnettiin vain harvoin tai ei koskaan.

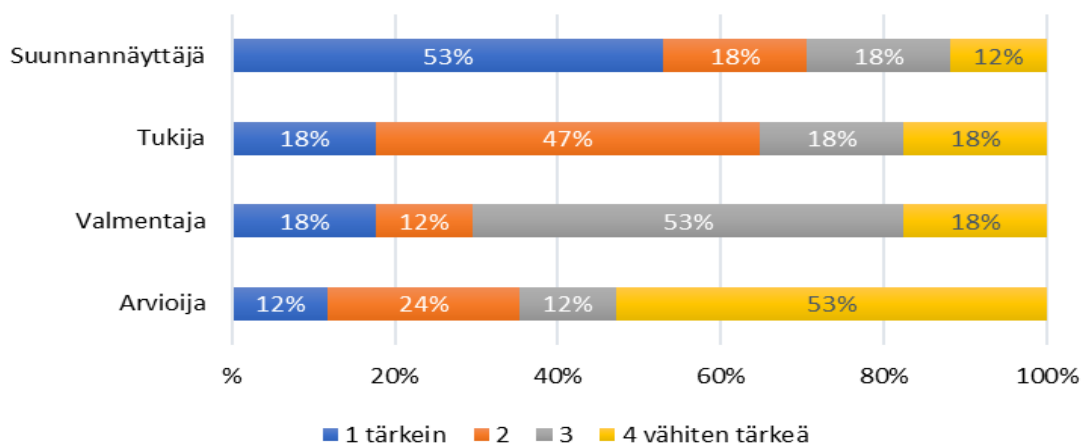
Kuvio 10. Käytetyimmät menetelmät (N=17)

Käytetyissä menetelmissä painottuu lapsilähtöinen ajattelu. Katsomuskasvatukselle on kuitenkin varhaiskasvatussuunnitelmassa asetettu tavoitteita erilaisten katsomusten kohtaamiseen liittyen, niin tämän tutkimustuloksen mukaan käytetyt menetelmät eivät monipuolisesti tue tämän tavoitteen toteutumista, vaan näyttää siltä että katsomuskasvatuksen toteutuminen jää ainoastaan lasten aloitteiden varaan.

Katsomuskasvatusmenetelmistä päiväkodin johtajat priorisoivat myös menetelmien käytön suunnitelmallisuutta ja kysymyksen vastaukset olivat hyvin yhdenmukaiset menetelmien käytön kanssa eli samat menetelmät sekä korostuivat että puuttuivat katsomuskasvatuksessa.

8.5 Päiväkodin johtajan roolit

Päiväkodin johtajia pyydettiin arvioimaan omaa rooliaan suhteessa työyhteisöön. Pohjana tässä arvioinnissa käytettiin Parrilan (2011) määritelmää neljästä erilaisesta pedagogisen johtajan toiminnallisesta roolista (kuvio 11.). Suunnannäyttäjän roolissa päiväkodin johtaja pitää Parrilan mukaan yllä pedagogista keskustelua ja huolehtii että henkilökunta tuntee velvoittavat asiakirjat. Tukijan roolissa johtaja luo yhteisiä toimintaperiaatteita ja mahdollisuuksia vuorovaikutukselle. Valmentajana hän rakentaa työyhteisön oppimiskulttuuria ja ohjaa olennaisiin konkreettisiin tekoihin, ja arvioijan roolissa päiväkodin johtaja vahvistaa reflektointia työtöistä ja toimii peilinä ja palautteen antajana henkilöstölle. (Parrila, 2011, s.84–88). Päiväkodinjohtajia pyydettiin numeroimaan roolit tärkeysjärjestykseen katsomuskasvatuksen näkökulmasta omassa työssä johtajana tällä hetkellä asteikolla yhdestä neljään. Numero yksi tarkoitti tärkeintä roolia ja numero neljä vähiten tärkeää roolia.

Kuvio 11. Päiväkodin johtaja roolit tärkeys järjestyksessä (N=17)

Suurin osa eli yli puolet vastaajista painotti päiväkodin johtajan roolia katsomuskasvatuksen suunnannäyttäjänä. Yhtä tärkeinä pidettiin tukijan ja valmentajan roolia, ja niistä tukijan rooli korostui, kun huomioitiin myös toiseksi tärkein prioriteetti. Arvioijan roolia pidettiin vähiten tärkeänä näistä neljästä vaihtoehdosta.

9 PÄIVÄKODIN JOHTAJA LAPSEN KATSOMUKSELLISEN IDENTITEETIN MAHDOLLISTAJANA

9.1 Haastatteluun osallistuneet päiväkodin johtajat

Kuvaan tässä luvussa haastattelukokemukseni perusteella päiväkodin johtajien lyhyet kuvaukset. Käytän haastateltavista kirjainlyhenteitä a, b, c ja d, siinä järjestyksessä kuin haastattelut toteutuivat.

Johtaja a. oli pohtinut paljon katsomuskasvatusta ja käyttikin usein sanontaa ”Mä olen ajatellut, mä olen tosi paljon miettinyt.” Hän korosti ihmettelyä ja erityisyyden

kohtaamista. Hänen kokemuksensa mukaan ”Suvaitsevaisuus on ollut vahvempaa niissä taloissa, joissa on paljon erityisyyttä”. Pohdimme haastattelussa, että vaikuttaako siihen kasvattajien ajattelu, asenne vai koulutus.

Johtaja b.:llä oli katsomuskasvatuksessa käytössä paljon hyviä käytäntöjä ja huoltajayhteistyö oli tiivistä. Katsomuskasvatuksessa hän piti olennaisena mallioppimista aikuisten välisten keskusteluiden kautta. Haastattelussa korostuivat yhteisöllisuuden näkökulmat ja varhaiskasvatuksen merkitys alueellisena yhteisön rakentajana. Hän myös puhui siitä, miten lasten erityiset haasteet näkyvät voimakkaasti jo varhaiskasvatusiässä.

Johtaja c. tuntui kokevan enemmän vierautta kuin tuttuutta teemaan liittyen. Hän korosti moraali- ja etiikkakasvatusta katsomuskasvatuksessa. Johtaja toi esiin muita haastateltavia enemmän haasteita katsomuskasvatukseen liittyen.

Johtaja d.:llä oli avoin ja mutkaton suhtautuminen katsomuksiin ja hän piti katsomuskasvatusta erittäin olennaisena osana lapsen identiteetin kasvua ja sen tukemista. Hänellä oli myös selkeitä ja johdonmukaisia toimintamalleja. Dialogisuus ja keskustelu korostuivat kaikilla tasoilla. Johtajan oma kiinnostunut asenne vaikuttaa yksikön toimintakulttuuriin vahvasti.

9.2 Katsomuskasvatus identiteetin tukijana

Haastatellut päiväkodin johtajat pitivät katsomuskasvatuksen merkitystä lapsen identiteetin tukemisen kannalta erittäin merkittävänä. He kokivat kuitenkin, että katsomuskasvatuksen sanoittaminen on vaikeaa ja siitä on erilaisia näkemyksiä, siksi siitä keskusteleminen saattaa usein jäädä. Samoin, koska sen mittaaminen on haastava, on myös vaikea arvioida sen toteutumista. He pitivät kuitenkin tärkeänä, että katsomuskasvatus on kirjattu varhaiskasvatussuunnitelmaan, koska he arvelivat, että muutoin se voisi jäädä käsittelemättä. Haastateltujen puheenvuorot osoittivat, että he suuntasivat työtään varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti. Omien päiväkotiansa kohdalla he arvioivat katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutuvan hyvin, mutta huomioivat

myös sen, että henkilökunnan vaihtuvuus edellyttää tietoisuuden jatkuvaa ylläpitoa.

Mä oon puhunut paljon kollegojen kanssa tästä, että mitä ajatellaan siitä katsomuskasvatuksessa, niin tuntuu, että siitä on tosi paljon eri näkemyksiä. (haastattelu c.)

Katsomuskasvatus on aika aika abstrakti käsite, kuitenkin tässä meidän arjessa. Kun puhutaan katsomuksellisen identiteetin vahvistamista, se mittaaminen on vaikeeta. Silloin siitä tulee ehkä sellainen olo, että ollaanko tehty oikeita asioita, ollaanko tehty oikein, ollaanko tehty riittävästi. (haastattelu a.)

Että jos ei se vasuun olisi kirjattu, niin tää olisi ehkä semmoinen helppo asia sivuuttaa, koska se ei ole valtaosalle väestöstä ehkä tänä päivänä niin helppo tai edes tuttuakaan. (haastattelu b.)

Päiväkodin johtajat nostivat haastatteluissa esiin lapsilähtöisyyden ja lapsen edun toteutumisen, huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön, kasvattajien asenteet sekä erilaisia käytännöllisiä katsomuskasvatuksen toteuttamisen tapoja. Katsomuskasvatuksen nähtiin tukevan lapsen koko kasvua ja kehitystä. Se nähtiin laajasti arvo- ja asennekasvatuksena, jossa korostuvat eettiset kysymykset, tasa-arvo, suvaitsevaisuus, oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus. Tärkeänä nähtiin, että katsomuskasvatuksessa käsitellään hyvin monenlaisia aiheita ja se antaakin lapsille tärkeää mallia, siitä miten asioihin suhtaudutaan ja miten niistä keskustellaan.

Lähtee siitä yhdenvertaisuudesta. [katsomuskasvatus] kuuluu siihen vankkaan pohjaan, minkä päälle me voidaan rakentaa. Me annetaan täällä turvallisia eväitä. Mun oma henkilökohtainen johtamisen asia katsomuskasvatuksessa on, että sen on oltava kunnioittavaa. (Haastattelu d)

Sehän on semmoista arvoja ja etiikkaa. Niin on sitten ihan tosi iso [se merkitys]. Osa lapsen eettistä ja moraalista kehitystä ja kasvua...että se ei ole pelkästään erilaisiin uskontoihin liittyvää pohdintaa, vaan moraalistakin arvopohjan rakentamista... oikeata ja väärää. (Haastattelu c)

Katsomuskasvatusta on just se sellainen arvokasvatus, että me hyväksytään jokaisen yksilöllisyys ja ne ajatukset... uskalletaan

ihmetellä asioita ja käsitellä niitä laajemminkin. niitä teemoja on tosi paljon arjessa. (Haastattelu a)

Sen lisäksi, että katsomuskasvatus nähtiin vahvasti lapsen identiteettiin liittyvänä ja sitä tukevana asiana, on myös sen yleissivistävä tehtävä osana kaikille avointa varhaiskasvatusta.

Se on osa identiteetin kasvua ja kehitystä ja sitä me tuetaan ja kunnioitetaan. Identiteettiin liittyy monia asioita. Täällä me tarjotaan sitä mitä ollaan vanhempien kanssa yhdessä sovittu. Kyllä se merkityksellistä on. Ja jos meillä katsomuksia kunnioitetaan, niin onhan se myös oikeasti yleissivistävä asia. Pitää tietää asioita ja ymmärtää, muuten sä et myöskään voi itse kasvaa suvaitseväiseksi ja kunnioittaa muita ihmisiä. (Haastattelu d)

Katsomuskasvatus ei ehkä ole jatkuvasti tietoista, mutta ehkä sen kautta lapset löytää paikkoja tässä maailmassa, riippumatta siitä mikä heidän kotitausta on. (Haastattelu b)

Mun mielestä se on nimenomaan toi [identiteetin tukeminen], että me osoitetaan se, että me hyväksytään kaikkia, että suvaitaan erilaisia katsontakantoja ja näkökulmia ja tapoja. (Haastattelu c)

Haastatteluissa myös pohdittiin kysymyksen asettelua niin päin, että mitä lapsi jäisi vaille, jos katsomuskasvatus puuttuisi. Silloin vastauksissa korostuivat ulkopuolisuuden ja turvattomuuden tunteet.

Jos heidän perheessään on vahva katsomus, ja täällä se ohitettaisiin jollain tavalla, niin siihenhän jää se harmaa alue. Onko lapsella silloin turvallinen olo, sehän voi olla hyvinkin turvaton. (haastattelu d.)

Ehkä se [lapsi] voisi kokea jonkinäköistä irrallista ja ulkopuolisuutta, jos ei huomioida sitä, että on erilaisia perheitä. (haastattelu b.)

Päiväkodin johtajat korostivat useassa yhteydessä lapsen edun ensisijaisuutta ja lapsilähtöisyyttä myös katsomuskasvatuksessa. Erilaisuuden hyväksyminen ja huomioiminen ovat lähtökohtina, kun jokaista lasta tuetaan omilla voimavaroillaan. Heidän mukaansa voimavara-ajattelu ja yksilöllisyys-ajattelu pitävät sisällään myös katsomuskasvatuksen. Johtajat olivat myös hyvin sitoutuneita varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteisiin.

Johtajan työssä kärkenä on lapsen parhaan ja lapsen edun toteutuminen. Johtajana minulle tärkeintä on jokaisen yksittäisen lapsen mahdollisimman hyvän päivän toteutuminen päiväkodissa. Päiväkodin elämän keskiössä on lapsen oma juttu, sitten lapsijoukon juttu ja sitten koko yksikön juttu. (Haastattelu b)

Jokaisella on omia vahvuuksia ja jokainen tulee näkyväksi omana itsenään ja omien ajatusten kautta. (Haastattelu a)

Lasten spontaanit kysymykset ja yhteinen ihmettely on merkityksellistä ja johtajat pitivätkin olennaisena niihin tarttumisen. Samalla henkilökunta voi kokea siinä myös asenteellisia vaikeuksia, joita on tärkeä käsitellä koulutuksen ja yhteisen keskustelun avulla.

Kyllä me puhutaan siitä että tartuttaisiin niihin aloitteisiin mitä lapsilta tulee ja lähdettäisiin keskustelemaan ja tutkittaisiin yhdessä lasten kanssa erilaisten materiaalien kautta, että mitä tää nyt voisi tarkoittaa... että puhutaan asioista ja ymmärretään toisiamme. (Haastattelu c)

Jos tulee jotain ilmiöitä tai tapahtumia, lapsen arkeen ja heidän kokemuksiinsa asioihin linkittyvää asiaa mitkä hänelle on tärkeitä, niin niihin tartutaan, ja sitten niitä yhdessä ihmetellen ja keskustellen. ei ole oikeita ja vääriä vastauksia, että jokainen voi ajatella eri lailla. (Haastattelu a)

Vaikka osalla aikuisista on sitä pelkoa, että toivottavasti ne ei nyt kysy tästä mitään, niin ettei mun vaan tarvii miettii. Vaatii aikuisilta tosi paljon oman arvomaailman tarkkailua, että pystyisi osoittamaan muksuille, että meillä on erilaisia tapoja ... Osa työntekijöistä kokee kauhean vaikeaksikin, jos joku kysyy kuolemassa tai jumalasta tai jostain semmoisesta mihin ei ole sitä oikeata vastausta... kyllähän sitä pitää pystyä osoittamaan lapsille sitä, jos joku askarruttaa niin että niin siitä pitää puhua. (Haastattelu c)

Niissä päiväkodeissa, joissa oli paljon monikielisiä lapsia, nähtiin katsomuskasvatuksen ja kulttuurikasvatuksen liittyvän vahvasti toisiinsa, mutta kuitenkin lasten kulttuuritaustan koettiin korostuvan käytännön kysymysten kautta. Mitä enemmän on monikulttuurisuutta, sitä enemmän menee aikaa kulttuuristen tapojen käsittelyyn. Toisaalta niissä päiväkodeissa, joissa oli vähemmän monikulttuurisuutta ja eri katsomukset näkyivät vain vähän, ei myöskään valtauskonto näkynyt korostuneesti.

Ehkä se kulttuuri korostuu sitten käytännössä kuitenkin enemmän kuin se katsomus, se katsomus ei sillä tavalla elää tässä arjessa niinku se kulttuuri, koska se on meillä paljon niitä käytännön asioita, että voiko syödä kaikki samaa ruokaa tai pitääkö huomioida jotenkin muuten tiettyjä asioita, se ehkä pyörii enemmän Käytännön jutuissa kuitenkin. (haastattelu b)

Aika vähän [näkyä], kun on tosi vähän niitä monikulttuurisia perheitä. Kyllähän siellä syksyn alussa laitetaan niitä että mistä maasta on ja toisilla on joku kartta, tervehdyksiä, lippuja ja tämmöisiä, mutta sitten sen vuoden aikana niin aika vähän. Ei mun mielestä kyllä hirveästi. (haastattelu c)

Huoltajien rooli tärkeinä yhteistyökumppaneina korostuu erityisesti katsomuskasvatuksessa. Vanhempia ja perheitä kutsutaan mukaan keskusteluun erityisesti syksyn alussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelussa. Haastatellut johtajat pitivät tärkeänä sitä, että katsomuksista keskustelun tulisi olla luonnollinen ja tärkeä asia, kuitenkin perhettä kunnioittaen. He tunnistavat, että katsomus on myös henkilökohtainen asia, mutta kokemuksen mukaan juuri keskustelua ja myönteinen kiinnostuminen vahvistaa turvallisuuden tunnetta, joka taas puolestaan synnyttää lisää keskustelua. Päiväkodissa yhteys perheisiin ja päivittäistä ja siksi vanhempien ja perheiden mukaan ottaminen on tärkeää ja merkityksellistä.

Se lähtee sieltä huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön kautta, kun aikuiset on dialogissa keskenään ja keskustelee hyväksyvästi niin lapset saa sen mallin. (Haastattelu b)

Mun mielestä uskonnot on tosi vaikuttavia ja hienoja asioita. Se nousee sitten siitä keskustelusta, kun on molemmin puolin turvallinen tunne. Vanhemmathan ne parhaita asiantuntijoita on neuvomaan ja kertomaan meille. (Haastattelu d)

Yhteistyö huoltajien kanssa ei ole kuitenkaan aina täysin mutkatonta, vaan siihen liittyy myös haasteita. Varhaiskasvatussuunnitelma antaa myös varmuutta varhaiskasvattajalle, kun hän perustelee katsomuskasvatuksen merkitystä huoltajille. Varhaiskasvatuksen henkilöstön on tärkeää puuttua kaikkeen rasistiseen käytökseen.

Nykyään vanhemmatkin on aika valveutuneita, että heti tartutaan, jos lapsi kertoo kotona, että ”Pirkko” kertoo, että sille on tärkeää, uskoo jumalaan tai mitä se nyt olisikaan. Pelätään ehkä vähän sitä, että jos mä sanon ja mitä vanhemmat ja mitä nää lapset ja se tietämättömyys. (Haastattelu c)

Jotkut vanhemmat on sitä mieltä, että mitään katsomuskasvatusta tarvita ollenkaan että aivan turhaan niin sitten avaan sitä, että kun se ei ole uskonnonopetusta, että kuinka tärkeä osa se on loppuviimeksi kuitenkin. Lapset kasvaa niin erilaiseen maailmaan kuin se mihin me kasvettiin. (Haastattelu d)

Olen ihan joutunut puuttumaan joihinkin tilanteisiin, ennakkoluuloihin, jotka on aika koruttomia pienten lasten kuullen. Pitäisi henkilökunnan kanssa keskustella läpi, että niihin täytyy myös puuttua, ettei voi katsoa sormien läpi sitä, jos käyttäydytään vaikka rasistisesti. (Haastattelu b)

Haastateltavat korostivat erityisesti kasvattajien asennetta ja katsomussensitiivisyyttä katsomuskasvatuksessa, koska katsomuskasvatuksen toteuttaminen on osa kasvattajien työtehtävää. Siksi varhaiskasvattajan asenteen tulisi olla avointa ja rohkaista vuorovaikutukseen ja välittää varhaiskasvatuksen arvoja. He myös näkivät kasvattajien oman esimerkin vaikutuksen sekä lapsiin että heidän huoltajiinsa. Haastateltavat pitivät tärkeänä varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden tuntemista ja toteutumista katsomuskasvatuksessa. He pitivät tärkeänä, että jokainen työntekijä tunnistaa ja tiedostaa oman vastuunsa mallina lapsille tulevaisuutta ajatellen, koska maailma muuttuu koko ajan. Katsomussensitiivisyydessä auttaa varhaiskasvattajan oman arvomaailman tunteminen ja itsetutkiskelu. Myös koulutuksen koetaan tuovan tietoa moninaisempaa näkökulmanottokykyä ja varmuutta varhaiskasvattajalle. Yhteinen keskustelu katsomuskasvatuksen tavoitteista lapsen näkökulmasta, luo yhteistä ymmärrystä ja yhteisiä toimintamalleja.

Muistan sellaisen koulutuksen, missä puhuttiin siitä, miten tärkeitä on että varhaiskasvattaja on avoin omille ajatuksille ja katsomukselleen ja että se luo sitä polkua. Moni ajatteli, että se kaiken ydin, on se, että me ollaan avoimia, rohkeita ja kuunnellaan ja annetaan mahdollisuus keskusteluun ja asioiden ihmettelyyn, ollaan herkällä korvalla, varsinkin lasten edessä siitä, että mitä ne lapset puhuu. (Haastattelu a)

Meillä on semmoinen ilmapiiri ja asenne täällä ihmisillä, että me otetaan ihmiset vastaan sellaisina kuin he on, ollaan uteliaita ja hyväksytään.. että ei ole semmoisia ennakoasenteita. ... meidän pitää keskustella asioista, jotka vaikka henkilökohtaisesti ei ole meille läheisiä. (Haastattelu b)

Että sitten rupeaa ymmärtämään ja näkee asioita laajemmin. Keskustelua myös aikuisten välillä, että on avoin katsonta ja hyväksyntä. - Tässähän on niin paljon sitä yhdenvertaisuutta, kunnioittamista, moninaiseksi yhteiskunnaksi kasvamista, mitkä on sitten niitä suurempia tulevaisuuteen. Elämäänhän me täällä kasvetaan. (Haastattelu d)

Varhaiskasvatuksella nähtiin myös laajempi merkitys osana yhteiskunnallista verkostoa ja vaikuttavuutta, erityisesti alueella, jossa oli vain vähän yhteiskunnallisia palveluita saatavilla.

[Yhteistyöstä] ollaan ihan tietoisestikin tehty useampien toimijoiden kanssa. Se on turvallisuuskysymys hyvin pitkälti. Nähdään myös paljon ennaltaehkäisyä näiden kulttuurien törmäämisestä ja kaikkien marginaali-ilmiöiden syntyemisessä, sillä että ihmiset oppii tulemaan toimeen keskenään täällä pienestä pitäen. Varhaiskasvatuksen merkitys voisi olla isompi kun sitä ajateltaisi vähän isommin ja laajemmin. (Haastattelu b)

9.3 Päiväkodin johtaja katsomuskasvatuksen pedagogisena johtajana

Päiväkodin johtajat pitivät omaa rooliaan merkittävänä ja näkivät että heillä on paljon vaikutusmahdollisuuksia. Johtajan omat arvot ja suhtautuminen näkyvät siinä miten tärkeänä hän pitää katsomuskasvatusta varhaiskasvatuksessa. Päiväkodin johtajat pitivät tärkeimpinä tehtävinään katsomuskasvatuksen näkökulmasta erityisesti varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden seuraamista, keskustelun käymistä henkilöstön kanssa sekä katsomuskasvatuksen eri osa-alueiden toteutumisen arviointia säännöllisesti. Haastatteluissa korostui myös johtajan oma rooli ja esimerkki katsomuskasvatukseen liittyvissä arvokeskusteluissa. Johtajan roolina ja vastuuna he pitivät päiväkodin avoimen keskustelukulttuurin ylläpitämistä, mallina olemista, sanoittamista ja teemoihin tarttumista.

Yksi tärkeimmistä on just se semmoinen keskustelu ja se arvokeskustelu. Ja oma esimerkkikin siinä, että miten kohtelee muita ja miten puhutaan muista. (Haastattelu a)

Oma rooli on myöskin just tää avoimuus. Se on luonnollinen asia ja tästä keskustellaan. Olla niin sanottuna mallina, mutta myös sanoittaa sitä että eihän tää nyt ole sen kummoisempi juttu mistä keskustellaan. Ja se että pidän sitä keskustelua myös yllä katsomuskasvatuksesta ja mitä se pitää sisältää ja tartun keskusteluun heti kun tulee joku, niin sitten lähdetään keskustelemaan. Ja enhän mä mikään vastausten antaja, vaan mä olen se kuka pitää keskustelua yllä ja me sitä kautta löydetään meille tapoja ja toimintamalleja ja miten se missäkin tilanteessa menee. (Haastattelu d)

Mun vastuulla on se, että mä pidän keskustelua, arviointia yllä. On se katsomuskasvatus tai joku muu, niin munhan se pitää huolehtia, ettei se unohdu ja että se vasu on siellä koko ajan meillä, ne kaikki, se ohjaaminen asioineen taustalla. Niin mun mielestä semmoinen säännöllisyys ja arvioinnin säännöllisyys siinä auttaa. Minä rakenteilla sitten huolehdin siitä. (Haastattelu c)

Kysyttäessä johtamisrakenteista haastatellut päiväkodin johtajat mainitsivat useita erilaisia tapoja olla aktiivisessa vuorovaikutuksessa henkilöstön kanssa. He kokivat, että johtaja pystyy vaikuttaa parhaiten juuri oman työn rakenteiden kautta, kuten johtoryhmät, pedagogiset palaverit ja tiimit, päivittäiset kohtaamiset, vasulähtöisyyden, henkilöstösähköpostit, oman esimerkin, rekrytoinnin ja koulutuksen. Johtajina he näkivät myös monimuotoisen työyhteisön merkityksen ja oman roolinsa sen toteutumisessa ja mahdollistumisessa rekrytoinnin näkökulmasta. Työyhteisöjen näkökulmasta pidettiin tärkeänä myös turvallista ilmapiiriä ja yhteisöllistä rakennetta, jossa työtoverit auttavat toisiaan, kokeneet ja koulutetut kollegat neuvovat nuorempia ja kokemattomampia ja henkilökunnan tietoisuus kasvaa. Monimuotoisessa työyhteisössä on eri ikäisiä ja eri tavoin kokeneita työntekijöitä.

Sitten välillä se nostaa meillä päätä henkilöstön keskuudessa, jos tulee eri kulttuuritaustasta työntekijöitä, niin sekin tarvitsee sitten taas sitä arvokeskustelua ja asioiden avaamista, että mikä kenenkin rooli tai vahvuuksia pystyy sitten hyödyntämään enemmän eri työntekijöiden kohdalla. Oma esimerkki, yhteiset keskustelut, semmoinen arvopuhe, arvokeskustelu ja sitten toki se, että vasun mukaan tuotetaan ja tehdään. (Haastattelu a)

Rekrytoinnilla rakennetaan monimuotoista työyhteisöä, josta löytyy lapsille samaistumiskohteita tutusta kulttuuritaustasta. (Haastattelu b)

On ihanaa huomata, kuinka viisaita nuoria meillä on töissä. Kuinka pohtivaisia ja he ottaa osaa keskusteluun tuo uusia näkökulmia, koska he reissaa paljon ja heillä on ystäväpiiri jo sen verran moninaisempi, niin sieltä tulee tosi mahtavia kokemuksia ja tarinoita meille. (Haastattelu d)

Haastatellut päiväkodin johtajat korostivat myös Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen hyviä rakenteita johtamisen tukena. Johtajat arvioivat saavansa parhaan tuen omalle työlleen ryhmien henkilöstöltä, kollegoilta, parihoitajalta, johtajatiimiltä, työnohjauksesta, vuosikellosta, varhaiskasvatuksen asiantuntijaverkostosta, varhaiskasvatussuunnitelmasta, tulkkipalveluista, koulutuksista, erityisopettajalta, yksikkösosionomilta, laajennetusta johtoryhmästä ja tulosaluepäivistä. Myös varhaiskasvatuksen ja ev.lut. seurakunnan yhteistyössä järjestämä Merkityksellisiä kohtaamisia -tilaisuus mainittiin konkreettisena esimerkkinä, josta sai uutta tietoa ja tukea katsomuskasvatuksen toteuttamiseen.

Omaa rooliaan päiväkodin johtajana katsomuskasvatuksen tukemisessa haastatellut johtajat kuvasivat monin erilaisin sanoin. Haastatteluiden mukaan johtaja on muun muassa sparraaja, rakenteiden ylläpitäjä, koutsaja, muistuttelija, keskusteluttaja, kannustaja, pysäyttelijä, arvioija, peilaaja, priorisoija, suodattaja, säiliötila, annostelija, aikatauluttaja, tiedottaja, rakenteellistaja ja yhteistyöhön kannustaja.

Se riippuu vähän sitten aina ehkä siitä asiasta mikä on esillä, tai mistä keskustellaan. Välillä se on sitä kannustamista, sitten välillä semmoista muistuttelua, ja semmoista pysäyttämistä, siihen semmoiseen arvioimiseen ja tarkasteluun, että ollaanko nyt varmasti toteutettu vasusta nousevia asioita. Ja sitten välillä se on sitten näissä arvokysymyksissä, on välillä semmoista peilaamista. (haastattelu a)

Kun tänä päivänä sitä kaikkea tietoa ja vaateita tulee niin paljon, niin myös semmoinen vähän suodattaminen aina ja niihin rakenteisiin niiden asioiden vieminen. Semmoinen koulutuksen, oppimisen ja

keskustelun mahdollistaminen ja semmoinen säiliötilana toiminen. (haastattelu b)

Useinkin mä yritän silleen koutsaavalla otteella, että he itse havaitsisi sitä, että mä niinku heitän sitten takaisin, no mitä te ajattelitte, että miten tätä voisi hoitaa. (haastattelu c)

Teemahaastatteluissa päiväkodin johtajien kanssa esiin nousi myös katsomuskasvatukseen liittyviä haasteita. Johtajien kokemus oli, että on hyvä, että katsomuskasvatus on kirjattu varhaiskasvatussuunnitelmaan, koska muutoin se voitaisiin sivuuttaa, kun se ei ole itselle helppo ja tuttu asia. Dialogisuutta pidettiin olennaisena osana katsomuskasvatusta, mutta koettiin myös, että osalle kasvattajista keskustelu katsomuksista on luontevampaa ja toisille hyvin haastavaa. Johtajien mukaan osalle päiväkodin kasvattajista myös lasten esittämät eksistentiaaliset kysymykset ovat vaikeita. Henkilöstöllä on yhä myös epävarmuutta sen kanssa, mitä katsomuskasvatuksen nimissä saa tehdä ja mitä ei saa tehdä. Teemahaastattelussa pohdittiin myös että, tunnistetaanko rasismia ja ylisukupolvisia asenteita omassa ja huoltajien käytöksessä.

Siinä kohtaa kun tää katsomuskasvatus muuttui, niin meilläkin työntekijät alkoi miettiä, että voidaanko me mihinkään mennä ja voidaanko me nyt mitään tehdä. Siis siihen tuli semmoinen paine, on parempi kun ei nyt mennä mihinkään, kuin ollaan ihan vaan täysin neutraali, eikä tehdä mitään. (Haastattelu c)

Osa työntekijöistä kokee kauhean vaikeaksikin sitten, että jos joku kysyy kuolemasta tai jumalasta tai jostain niin kuin semmoisesta mihin ei ole sitä oikeata vastausta. Se vaatii aikuisilta tosi paljon sitä oman arvomaailman tarkkailua, että pystyisit osoittaa muksuille, että meillä on erilaisia tapoja. Pelätään sitäkin, että tuleeko jotenkin liikaa ne omat arvot sieltä siihen keskusteluun. (Haastattelu c)

Dialogisuus on aika vaikeata, ja jotenkin itse ajattelen, että se osittain ehkä johtuu siitä, että kantasuomalaisilla ei ole hirveän vahvaa katsomusta tällä hetkellä monellakaan, tai he ei osaa ilmaista niin, että sitä on ehkä vaikea sanoittaa. Ehkä maahanmuuttajataustaisilla on semmoinen tietynlainen niin kun katsomus siinä kulttuurissa paljon vahvempaa ja semmoista arkipäiväisempää. (Haastattelu a)

Mä oon ehkä niin vanha ja kokenut, että mä kyllä aika helposti näen myös semmoisia piilossa olevia asenteita ja semmoisia, jotka sitten

kuitenkin jostain aina vähän tupsahtaa esiin ja keskusteluun kuitenkin. (Haastattelu b)

Kysyttäessä kaupungin ja ev.lut. seurakunnan strategisista painopisteistä ja yhteisestä visiota, johtajat vastasivat, että eivät muistaneet niiden sisältöä, mutta olivat kyllä kuulleet niistä. Keskustellussa he vahvistivat, että yhteinen visio ja painopisteet helpottavan työtä, koska niiden teemat ja arvomaailma linkittyvät tiiviisti varhaiskasvatukseen. Heidän mukaansa yhteisen vision omaksumista tukisi tiiviimpi yhteistyö varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden kanssa, kun katsomuskasvatusta käsiteltäisiin säännöllisesti kaupungin koulutusrakenteissa. Kumppanuuden korit -yhteistyömalli oli kaikille päiväkodin johtajille tuttu, ja heidän mukaansa niihin on helppo sitoutua. Kumppanuuden korit mallin koettiin helpottavan viestiessä huoltajalle ev.lut.seurakunnan ja varhaiskasvatuksen yhteistyöstä.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

10.1 Yhteenveto tuloksista

Opinnäytetyössä tutkin Vantaan varhaiskasvatuksen päiväkodin johtajien käsitystä katsomuskasvatuksen merkityksestä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana. Tutkimuksessani merkitystä arvioitiin katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutumisen, käytettyjen pedagogisten menetelmien ja johtajan roolien näkökulmasta.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että yleisellä tasolla päiväkodin johtajat ymmärtävät katsomuskasvatuksen merkityksen, mutta pedagogiikan tasolla se ei toteudu toivotulla tavalla. Tämä näkyy erityisesti käytetyissä menetelmissä monipuolisten oppimisympäristöjen kapeutena ja niukkuutena. Vantaalla on kuitenkin hyviä johtamisen rakenteita, joita voisi hyödyntää katsomuskasvatuksen kehittämisessä.

Ensimmäinen tutkimuskysymys oli, miten päiväkotien johtajat sanoittavat katsomuskasvatuksen merkitystä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana. Tutkimuksen perusteella päiväkotien johtajat pitivät varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta erittäin merkittävänä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana. Katsomuskasvatus nähtiin osana arvokasvatusta, eettistä ja moraalista kasvatusta, jonka tavoitteena on, että lapset oppivat hyväksymään ja ymmärtämään erilaisuutta. Päiväkodin johtajat kuvasivat katsomuskasvatusta muun muassa sanomalla, että ”sen kautta lapset löytävät paikkoja tässä maailmassa, riippumatta heidän kotitaustastaan”, ”että pitää olla vankka pohja, jonka päälle voidaan rakentaa” ja että ”me annetaan täällä semmoisia turvallisia, kunnioittavia eväitä. Elämäänhän me täällä kasvetaan, eikä vain ekaluokalle”.

Toinen tutkimuskysymys oli, miten päiväkodin johtaja johtaa katsomuskasvatuksen suunnittelua ja toteutumista niin, että katsomuskasvatus tukee lapsen katsomuksellisen identiteetin vahvistamista. Päiväkodin johtajien haastatteluissa jokainen johtaja korosti lapsen yksilöllisyyttä ja lapsen edun ensisijaisuutta. Se näkyi myös määrällisen tutkimuksen tuloksissa siten, että katsomuskasvatusmenetelmissä korostui lapsilähtöinen ajattelu, lapsen kanssa ihmettely ja elämänkysymysten pohtiminen yhdessä. Sen sijaan määrällisen tutkimuksen mukaan erilaisia suunnitelmallisia tutustumiskäyntejä, vierailijoiden ja eri materiaalien hyödyntämisiä ei pidetty tärkeinä. Kaikkein vähiten tärkeänä identiteetin tukemisen näkökulmasta pidettiin katsomusten pyhiin tiloihin tutustumista. Katsomuskasvatukselle on kuitenkin varhaiskasvatussuunnitelmassa asetettu tavoitteita erilaisten katsomusten kohtaamiseen liittyen, joten tämän tutkimustuloksen mukaan käytetyt menetelmät eivät monipuolisesti tue tämän tavoitteen toteutumista. Kun erilaisia materiaaleja, vierailuja, huoltajien asiantuntijuutta eikä pyhien tilojen merkitystä huomioida pedagogisesti, oppimisympäristöt eivät laajene, vaan ne kapeutuvat. Silloin katsomuskasvatuksen pedagoginen toiminta ei pääse kehittymään, eikä lapsikaan saa uudenlaisia oppimisympäristökokemuksia, jotka herättäisivät hänessä lisää uusia kysymyksiä ja ajatuksia. Eli nykyinen pedagoginen toiminta ei tue lapsen katsomuksellisen identiteetin tukemista parhaalla mahdollisella tavalla, kun näyttää siltä, että katsomuskasvatuksen pedagogiikka jää vain lasten

omien aloitteiden varaan. Haastatteluissa johtajat myös toivat esiin huoltajat tärkeinä kasvatuskumppaneina. Kuitenkin määrällisen tutkimuksen tulosten mukaan huoltajia hyödyntäminen näkyi vähemmän ja harvemmin käytettyjen menetelmien joukossa. Haastattelututkimuksessa tuli esiin, että Vantaalla päiväkodin johtajilla on käytössä useita hyviä johtamisen rakenteita, kuten johtoryhmät, pedagogiset palaverit, talon tiimit, vuosikellot, päivittäiset kohtaamiset ja lapsiryhmän toimintasuunnitelmat, joiden avulla he tukevat katsomuskasvatuksen suunnittelua ja toteutumista. Johtajat korostivat myös Vantaan kaupungin hyviä johtamisrakenteita johtajuuden tukena.

Kolmas tutkimuskysymys oli, millainen rooli päiväkotien johtajilla on katsomuskasvatuksen mahdollistajina. Määrällisessä tutkimuksessa painottui päiväkodin johtajan rooli erityisesti katsomuskasvatuksen suunnannäyttäjänä. Sitä piti tärkeimpänä roolinaan yli puolet vastaajista. Suunnannäyttäjän roolissa päiväkodin johtaja pitää yllä pedagogista keskustelua ja huolehtii että henkilökunta tuntee velvoittavat asiakirjat. Haastattelututkimuksessa päiväkodin johtajat kuvasivat tärkeimpänä katsomuskasvatuksen johtamisessa omaa esimerkkiä ja arvokeskustelun ylläpitämistä. Heidän mukaansa johtaja on esimerkki siinä, miten kohdellaan muita ja puhutaan muista, miten suhtaudutaan erilaisuuteen ja miten rohkeasti otetaan asioita puheeksi. Sen lisäksi he kuvasivat omaa rooliaan myös esimerkiksi priorisoijan, säiliötilan ja annostelijan rooleina, kun ”vasussa ja pedagogisessa suunnittelussa ja kaikessa tässä arjessa on niin paljon asioita”.

Neljäs tutkimuskysymys oli, miten päiväkodeissa toteutettava katsomuskasvatus tukee lapsen katsomuksellista identiteettiä. Määrällisen tutkimuksen mukaan päiväkodeissa hyvin ymmärretään katsomuskasvatuksen yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen tavoite keskinäisen kunnioituksen ja eri katsomusten ymmärryksen osalta. Sen sijaan lapsen henkilökohtaisen kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin tukemisen näkökulmista tavoitteet toteutuvat vain rajatusti tai niitä ei tunnisteta. Eli tältä osin toimintatavoissa on kehittämisen varaa. Myös kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen eli Karvin paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointiraportin johtopäätösten mukaan katsomuskasvatuksen toteuttaminen lapsiryhmissä on koettu

haastavaksi ja kehittämissuosituksena Karvi onkin esittänyt, että varhaiskasvatuksen henkilöstöä tulee kannustaa aiempaa vahvemmin katsomuskasvatuksen toteuttamiseen ja heille tulee tarjota siihen liittyvää koulutusta. (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, 2023, s. 96.) Niissä päiväkodeissa, joissa oli paljon monikielisiä lapsia, nähtiin katsomuskasvatuksen ja kulttuurikasvatuksen myös liittyvän vahvasti toisiinsa, jopa niin lasten kulttuuritaustan koettiin korostuvan käytännön kysymysten kautta. Mitä enemmän on monikulttuurisuutta, sitä enemmän menee aikaa kulttuuristen tapojen käsittelyyn. Toisaalta niissä päiväkodeissa, joissa oli vähemmän monikulttuurisuutta ja eri katsomukset näkyivät vain vähän, myöskään valtauskonto ei näkynyt korostuneesti.

10.2 Pohdinta

Katsomusten merkitys ja vaikutus maailmassa kasvaa ja siksi on erityisen merkityksellistä ja eettisesti vastuullista vahvistaa lapsissa juuri niitä valmiuksia, joiden avulla he osaavat paremmin toimia tulevaisuuden maailmassa toiset huomioiden ja yhteistä arvopohjaa rakentaen. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen avulla voidaan parhaimmillaan edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja ristiriitojen rauhanomaista ratkaisemista. Ajattelen, että katsomusdialogin avulla on mahdollista edistää tasa-arvoa, suvaitsevaisuutta ja maailmanrauhaa. Lisäksi näen, että kirkon ja varhaiskasvatuksen tekemällä yhteistyöllä on merkittävä rooli ja vastuu tämän yhteisen tehtävän toteuttamisessa. Kirkko voi omalta osaltaan edistää varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa yhteiskuntarauhaa ja alueellista yhteistyötä eri katsomusyhteisöjen kanssa.

Keväällä 2024 ilmestynyt Nuorisobarometri 2023 tutkii nuorten katsomuksia, hengellisyyttä, uskonnollisuutta ja uskonnottomuutta. Nuorisobarometrin tulokset ovatkin katsomuskasvatuksen näkökulmasta erittäin rohkaisevia, ja vaikka varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta on nyky muodossa toteutettu vasta vuodesta 2016 alkaen, ovat nuoret hyvin avarakatseisia katsomusten ja uskontojen monimuotoisuuden suhteen, juuri kuten katsomuskasvatuksen tavoitteissa on mainittu. Barometrin mukaan enemmistö nuorista hyväksyy

uskonnon ja muiden katsomusten näkymisen erilaisissa oppilaitoksissa, vaikka vain noin viidennes ilmoittaa olevansa itse uskonnollinen. Kaksi kolmasosa ajattelee, että esimerkiksi Suvivirren laulaminen yhteisessä kevätjuhlassa on sopivaa ja että oppilaiden tulisi saada koulussa tukea oman katsomuksen muodostamiseen. Vain joka kahdeksas nuori oli sitä mieltä, että uskonnot eivät saisi näkyä kouluissa lainkaan. Nuorisotutkimusseurana vastaava tutkija Tomi Kiilakoski kiteyttääkin, että nuorisobarometrin tulokset kertovat lisääntyneestä katsomusten kirjosta. Vaikka valtaosa nuorista on itse ei-uskonnollisia, on heille samalla tärkeää, että oman katsomuksensa voi tuoda esille julkisesti. Myös valtion nuorisoneuvoston puheenjohtajan Ida Leinon mukaan nuorisobarometrin tulokset kertovat nuorten avoimuudesta erilaisia uskontokuntia ja niiden edustajia kohtaan. (Nuorisotutkimus, i.a.)

Mielenkiintoinen havainto haastattelututkimuksessa oli, että siinä päiväkodissa, joissa oli vähemmän monikulttuurisuutta ja eri katsomukset näkyivät vain vähän, ei myöskään valtauskonto näkynyt toiminnassa, vaan sen sijaan katsomuskasvatuksessa korostuivat eettinen- ja moraalikasvatus. Etiikka ja moraalit ovat tärkeä osa katsomuskasvatusta, mutta jäin pohtimaan millaisia katsomuskasvatuksen ulottuvuuksia lapsi jää vaille, kun katsomuskasvatus tiivistyy vain moraalikasvatukseen ja eettiseen pohdintaa. Silloin lapsella ei ole mahdollisuutta samassa määrin saada tukea henkisille ja hengellisille pyhyiden kokemuksille, jotka tuovat kasvuun ja kehitykseen erityisen syvyytulottuvuuden, jota voidaan kutsua spiritualiteetiksi. Englantilainen uskontopedagogi Hull (2022) kuvaa spiritualiteettia synnynnäiseksi ja biologiseksi merkitykselliseksi osaksi ihmisyyttä, joka merkitsee elämän tarkoitukseen ja arvoihin liittyvää pohdintaa. Hän kuvaa spiritualiteettia, uskontoa ja uskoa sisäkkäisinä kehinä, joista uloin ja laajin merkitsee spiritualiteettia, keskimäinen uskontoa ja sisin ympyrä yksilön omaa henkilökohtaista uskoa. (Hull, 2002, s. 171–174.) Valtosen (2009) mukaan amerikkalainen psykiatri Coles (1990) on tutkinut eri kulttuuri ja uskontotaustaisia lapsia ja todennut että lapsi omaksuu ympäristöstään kielen, jonka avulla hän kuvaa omaa sisäistä maailmaansa. Tämä kieli rikastuu kehityksen myötä symboleilla ja kokemuksilla, joiden avulla lapsi rakentaa omaa sisäistä maailmaansa kuvaavaa narraatiota. Hänen mukaansa jokaisessa lapsessa on mahdollisuus spiritualisuuteen riippumatta kulttuuritaustasta.

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa on tavoitettu juuri tätä spiritualiteetin näkökulmaa, kun lasten ihmettelyle annetaan tilaa ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänkysymyksiä. Toisaalta lapset tarvitsevat myös paljon tukea ja hyväksyvää ilmapiiriä, joka mahdollista monipuolisen pohdinnan. Vaikka katsomuskasvatus pohjautuukin pitkälti lasten kysymyksiin ja mielenkiinnon kohteisiin, on kasvattajien taitoa tukea elämänkysymysten pohtimista ja niihin tarttumista pedagogisella tavalla ja tavoitteellisesti. Eihän matematiikan eikä kielen oppimisen teematkaan nouse ainoastaan lasten mielenkiinnon mukaan, vaan pedagogisesti toimintaa suunnitteleva varhaiskasvattaja saattaa lapset taitavasti monipuolisten teemojen ja oppimisympäristöjen äärelle.

Pohdin entistä enemmän myös sanan suvaitsevaisuus käyttöä ja määritelmää, koska se tuli usein esille haastattelututkimuksessa. Mitä enemmän kuulen suvaitsevaisuuspuhetta, sitä toiseuttavammalta se kuulostaa. Mieleeni tulikin jo aiemminkin tutustumani Helsingin yliopiston kulttuuri- ja katsomussensitiivisen Kukas-hankkeen taustalla vaikuttavan, kulttuurien välisen sensitiivisyyden mallin eri vaiheet. Professori Milton J. Bennetin kulttuurien välisen sensitiivisyyden kehityksen mallin mukaan ensimmäinen vaihe on kieltäminen. Silloin ihmisellä on vähiten herkkyyttä vieraille kulttuureille, eikä hän ole kiinnostunut kulttuurisesta moninaisuudesta eikä halua tietää vieraista kulttuureista mitään. Toinen vaihe on defensiivisyys, jolloin vieraat kulttuurit nähdään uhkana. Kolmantena vaiheena tulee vähättelyn vaihe, jossa kaikki kulttuurit nähdään pohjimmiltaan samanlaisina, eli silloin ei tunnisteta tai hyväksytä eri kulttuurien erilaisuutta. Kolmas vaihe on hyväksynnän vaihe. Hyväksynnän vaiheessa ollaan valmiita suvaitsemaan eri kulttuureja kaikessa erilaisuudessaan. Sekä sanat hyväksyntä että suvaitsevaisuus eivät mielessäni kuvaa tasavertaisuutta ja molemminpuolista toimijuutta. Neljännessä vaiheessa eli sopeutumisen vaiheessa pystytään jo toimimaan eri kulttuurien mukaisesti joissain tilanteissa. Viides ja viimeisin vaihe on integraatio, eli kaikkein sensitiivisin vaihe, jossa ihminen on omaksunut eri kulttuurien käsityksiä ja toimintatapoja ja pystyy liikkumaan niiden välillä sujuvasti. Silloin eri toimijat toimivat tasavertaisessa asemassa ja heillä kaikilla on samanarvoinen toimijuus tilanteissa. (Kimanen, 2018)

Pohdinkin, miten voisimme ottaa suvaitsevaisuudessa lisää askeleita kohti katsomusten integraatiota. Näiden askeleiden ottaminen vaatii dialogia ja rohkeutta, koska kun uskaltaudumme aitoon dialogiin ja kohtaamiseen, uskaltaudumme myös muutokseen sekä itsessämme että koko yhteiskunnassa. Tuntuu siis, että olemme kyllä oikealla tiellä, mutta että vielä on pitkä matka sensitiiviseen integraatioon. Käsitteeseen suvaitsevaisuus liittyy usein piilotettu toiseuttaminen ja hierarkkinen ajattelu, jossa "minä" tai "me" suvaitsemme "heitä" tai "teitä" ja heidän erilaisuuttaan. Tämä saattaa sisältää sävyn, jossa suvaitseva asettaa itsensä eräänlaiseen valta-asemaan toisen yli. Tällainen ajatusmalli voi edelleen ylläpitää erontekoa "meidän" ja "muiden" välillä. Siksi moninaisuuden arvostaminen terminä olisikin parempi vaihtoehto. Se ei ainoastaan välttä toiseuttamista, vaan siirtää painopisteen aidosti positiiviseen ja kunnioittavaan asenteeseen erilaisuutta kohtaan. Moninaisuuden arvostaminen viestii siitä, että kaikki erilaiset näkemykset, taustat ja elämäntavat ovat yhtä arvokkaita ja että näemme moninaisuuden voimavarana ja rikkautena. Tässä muodossa vältetään "suvaitseminen", joka saattaa implikoida passiivista sietämistä tai ylemmyyttä, ja siirrytään kohti kunnioittavaa ja arvostavaa suhtautumista. Tämä termi korostaa tasavertaisuutta ja aktiivista positiivista asennetta, mikä on tärkeää erityisesti inklusiivisuuden ja yhteisöllisyyden edistämiseksi. Siksi suvaitsevaisuuden sijaan näkisinkin, että katsomuskasvatuksessa meidän tulisi puhua yhteisöllisyydestä, moninaisuudesta, kunnioituksesta ja tasa-arvoisesta toimijuudesta.

Toinen sana, jota jäin pohtimaan vahvasti oli neutraalius katsomuskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen tulee olla sitouttamaton, mutta voiko se olla neutraalia. Sanaan neutraali kätkeytyy helposti valinta siihen suuntaan, että uskonnot ja katsomukset eivät näy lainkaan päiväkodin toimintakulttuurissa ja arjessa. Tällöin näennäisen neutraaliuden ihanteen nimissä tullaankin valinneeksi yksi katsomus eli uskonnottomuus tai katsomuksettomuus. On eri asia käsitellä kaikkia katsomuksia, myös uskonnottomuutta arvottamatta niitä eri tavoin, kuin toimia täysin neutraalisti. Uskontokasvatuksen tutkijat Poulter ja Lamminmäki kirjoittavatkin, että julkisessa keskustelussa korostuu helposti uskonnonvapauslain (2003) kapea tulkinta eli vapautena uskonnosta eikä niinkään vapautena uskontoon, sekä uskonnon ja ei-

uskonnon vastakkainasettelu. Lasten ja nuorten katsomukselliset identiteetit ovat entistä moniaineksisempia ja joustavampia, minkä vuoksi uskontoja ja muita katsomuksia koskeva kasvatus ja opetus ei voi perustua vain neutraaliksi mielletyn tradition varaan. Moninäkökulmaisuus ja avoimuus myös ristiriitaisuuksille auttaa lapsia tutustumaan moninaiseen maailmaan. Varhaiskasvatuksessa sitouttamattomuus tarkoittaa sitä, että lapsia ei sitouteta uskomaan tai ajattelemaan tietyn uskonnon, katsomuksen, poliittisen aatteen tai ideologian mukaan. Yhdenvertaisuuden ja inklusiivisuuden kapea tulkinta näyttää synnyttävän pedagogiikkaa, jossa uskonnolliset ilmiöt, tilat ja kertomukset häivytetään lapsen kokemusmahdollisuuksien ulkopuolelle. (Poulter & Lamminmäki-Vartia, 2023.) Katsomuskasvatukseen paremmin mielestäni sopii sana moninaisuus, jolloin erilaisia katsomuksia käsitellään monipuolisesti ja laajasti osana päiväkodin arkea ja toimintakulttuuria. Mietinkin kenen ja keiden ääni kuuluu katsomuskasvatustilaisuuksissa voimakkaimmin. Uskonottomien määrä suhteessa erilaisiin katsomuksiin Suomessa on kuitenkin marginaalinen ja silti usein päiväkodin juhlakalenterissa painottuu enemminkin uskonottomuus kuin esimerkiksi kristillisyys. Tämä näkyy erityisesti päiväkotien joulujuhlaperinteissä. Ovatko joulujuhlat uskonottomat vai millaisia kristillisen jouluperinteen elementtejä ne sisältävät?

Pohdin myös uskonnollisten tilaisuuksien asemaa varhaiskasvatuksessa. Opetushallitus (2018) on ohjeessaan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa linjannut, että varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat päättää, järjestetäänkö varhaiskasvatuksen yhteydessä uskonnollisia tilaisuuksia. Uskonnollisten tilaisuuksien järjestämistä tulisi tutkailla ensisijaisesti lapsen edun näkökulmasta, ei niinkään henkilöstön riittävyyden ja haasteiden näkökulmasta. Uskonnolliset tilaisuudet antavat lapsille mahdollisuuden oman vertaisryhmän kanssa tutkailla rituaalista ja uskonnollista kieltä, symboliikkaa ja tapakulttuuria, kuten jouluun ja pääsiäiseen liittyvää kulttuurista perinnettä. Uskonnollisissa tilaisuuksissa lapsi voi osallistua eri tavoin tilaisuuteen. Hän voi seurata sitä, hän voi olla osallinen ja tapahtumien keskiössä tai hän voi harjoittaa omaa katsomustaan. Uskonnollisissa tilaisuuksissa lapset voivat myös kokea tulleen kokonaisina kohdatuiksi ja hyväksytyiksi ja saada näin tukea oman katsomuksellisen

identiteettinsä kehittymiselle positiivisen uskonnonvapauden hengessä. Tärkeää olisi, että jokainen lapsi voisi tehdä erilaisia ratkaisuja oman katsomuksensa perusteella. Sekin on lapsille tärkeä oppimiskokemus ja tukee identiteetin kehittymistä. Inklusiivisuus ei tarkoita, että asioita tehdään kaikkien lasten näkökulmasta samalla tavalla, vaan juuri huomioiden lasten erilaiset taustat ja tarpeet.

10.3 Kehittämisehdotukset

Vaikka katsomuskasvatusta pidetäänkin tärkeänä varhaiskasvatuksessa ja sen merkitys ymmärretään lapsen katsomuksellisen identiteetin näkökulmasta, osoittaa opinnäytetyöni tutkimus sen, että tällä osa-alueella on vielä paljon kehitettävää sekä puutteita tavoitteissa. Myös kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen eli Karvin paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointiraportin johtopäätösten mukaan Karvi esittääkin, että varhaiskasvatuksen henkilöstöä tulee kannustaa aiempaa vahvemmin katsomuskasvatuksen toteuttamiseen ja heille tulee tarjota siihen liittyvää koulutusta. (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, 2023, s. 96.) Siksi kehittämisehdotukseni esitän, että vuonna 2026 Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksessa hyödynnetään järjestelmällisesti muun muassa Valssista löytyviä laadunarviointityökaluja. Valssi on kansallinen laadunarviointijärjestelmä, jonka tarkoituksena on tukea järjestäjiä ja palveluntuottajia heidän laadunhallinnassaan. (Karvi, i.a.-a). Katsomuskasvatuksen arviointialueet ovat katsomuskasvatuksen suunnittelu ja toteuttaminen, aineellinen ja aineeton kulttuuriperintö, juhlat sekä yhteistyö, uskonnolliset tilaisuudet, huoltajayhteistyö sekä katsomuskasvatukseen tavoitteet ja toimintakulttuurin kehittäminen. (Karvi, i.a.-b.) Vantaalla on tutkimukseni mukaan toimivat ja monipuoliset johtamisjärjestelmät, joten niiden hyödyntäminen katsomuskasvatuksen tukemisessa on varmasti luontevaa ja tavoitteellista. Haastatteluissa päiväkodin johtajat ovat toivoneet, että katsomuskasvatusta käsiteltäisiin säännöllisesti kaupungin koulutusrakenteissa.

Tämänkin tutkimuksen perusteella katsomuskasvatuksen toteuttamiseen liittyy varhaiskasvattajilla edelleen useita haasteita ja vaikeasti ratkaistavia kysymyksiä

ja tutkimuksessa korostui varhaiskasvattajan oma sensitiivisyys ja reflektiivisyys. Siksi olisi lapsen edun mukaista ja lapsen katsomuksellisen identiteetin tukemisen kannalta merkityksellistä, että kasvattajilla olisi mahdollisuus käsitellä ja keskustella omasta katsomuksestaan ja siihen liittyvistä näkökulmista. Kuten luvussa 3.6 Katsomustietoisuus, -sensitiivisyys ja -reflektio kirjoitin, katsomustietoisuus kehittyy, kun varhaiskasvattaja reflektoi omaa henkilökohtaista katsomustaan ja tulee tietoiseksi sen muodostumisesta. Se korostaa varhaiskasvattajan oman katsomuksen kriittistä ajattelua, omasta henkilöhistoriasta nousevien asenteiden, arvojen, tunteiden ja kokemusten tunnistamista. Varhaiskasvattajan on tärkeä tiedostaa oma katsomuksensa ja siihen liittyvät oletukset maailmasta, ihmisistä ja toisista katsomuksista. Kaupungin hyvien johtamis- ja koulutusjärjestelmien on mahdollista tukea ja luoda puitteita ja tilaisuuksia tällaiselle yhteiselle vuoropuhelulle.

Muina kehittämissuunnitelmiksi tutkimustulosten pohjalta, esitän että varhaiskasvatuksessa käytetään monipuolisempia pedagogia menetelmiä ja laajennetaan oppimisympäristöjä katsomuskasvatuksessa. Silloin kun fyysinen tilaan tutustuminen ei ole mahdollista, on mahdollista tehdä virtuaaliretkiä erilaisiin katsomuksellisiin ja uskonnollisiin pyhiin tiloihin. Huoltajat tulisi ottaa myös entistä enemmän yhteistyökumppaneiksi myös katsomuskasvatuksen näkökulmasta. Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden mukaisesti varhaiskasvattajien tulisi tukea pedagogisesti ja tavoitteellisesti lasten henkisiä ja hengellisiä kokemuksia, koska niiden on tutkitusti todettu tukevan erityisesti katsomuksellisen identiteetin kehittymistä. Lapset oppivat kokemuksellisesti ja kasvattajien asenteiden ja esimerkin avulla ja siksi katsomusten tulisi myös monipuolisemmin näkyä osana varhaiskasvatuksen arkea ja juhlaa sen sijaan, että päiväkodissa valitaan niin sanottu näennäisneutraali suhtautuminen katsomuksiin, jolloin eri katsomukset ja uskonnot eivät näy varhaiskasvatuksessa. Katsomuskasvatukseen liittyy edelleen paljon kysymyksiä, pohdintoja ja keskustelun tarvetta ja siksi päiväkotien johtajilla olisi tärkeä olla rakenteellisia dialogin- ja vertaisjakamisen paikkoja osana johtajan työtä, koska heidän roolinsa erityisesti suunnannäyttäjänä arvokeskustelussa on korostunut tämän tutkimuksen mukaan.

Tätä opinnäytetyön prosessia ja siitä syntyneitä johtopäätöksiä ja kehittämisehdotuksia olen esitellyt kaupungin varhaiskasvatuksen kaikissa neljässä alueellisessa palveluyksikköpäivässä joulukuussa 2024 ja tammikuussa 2025. Paikalla palveluyksikköpäivissä on ollut alueen päiväkodin johtajia sekä aluepäälliköitä. Tutkimustuloksia on pidetty mielenkiintoisina, mutta niistä on syntynyt tilaisuuksissa vain vähän yhteistä keskustelua.

Juuri nyt on ajankohtaista päivittää Vantaan kaupungin ja ev.lut. seurakuntien yhteistyön strategiset painopisteet vuosille 2025–2028. Painopisteiden päivitys käsitellään kaupungin varhaiskasvatuksen johtoryhmässä helmikuussa 2025. Painopisteiden runko ja rakenne ovat toimivat, mutta tämän hetkisen kokemuksen ja palautteen mukaan vuosittain eri alueilla järjestettävät Merkityksellisiä kohtaamisia -dialogitilaisuudet ovat jääneet pistemäisiksi tilanteiksi, jotka eivät ole vahvistaneet alueellista yhteistyötä kaupungin varhaiskasvatuksen ja eri uskonnollisten ja katsomuksellisten yhteisöjen välillä. Jotta dialogitilaisuuksissa rakennettua yhteistyötä voitaisiin hyödyntää alueen päiväkodeissa parhaalla mahdollisella tavalla, olisi tärkeää löytää sitä tukeva rakenne ja vastuut.

Katsomuskasvatus on tärkeä ja ajankohtainen aihe ja erilaisia tutkimusaiheita sen äärellä löytyy jatkossakin. Kiinnostavaa olisi toteuttaa Vantaalla pitkittäistutkimus katsomuskasvatuksesta, esimerkiksi seuraavien yhteistyön painopistevuosien päättyessä 2028.

10.4 Oman asiantuntijuuden kehittyminen

Opinnäytetyön tekeminen on ollut mielekäs ja kiinnostava prosessi ja se on lisännyt entistä vahvemmin myös omaa ymmärrystäni ja asiantuntemustani varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksestä, tärkeydestä ja jopa välttämättömyydestä. Opinnäytetyön aiheen valinta nousi tarpeesta vahvistaa omaa asiantuntemustani omassa tehtävässäni Vantaan ev.lut.seurakuntien kasvatuksen asiantuntijana, koska vastuualueeseeni kuuluu katsomuskasvatuksen yhteistyön kehittäminen. Opinnäytetyön tekeminen syvensi entisestään omaa ammatillista osaamistani katsomuskasvatuksen

liittyen ja vahvasti ymmärrystä varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksestä koko yhteiskunnassa. Tehdessäni opinnäytetyötä olen entistä laajemmin ja monipuolisemmin tutustunut aiheeseen liittyviin tutkimuksiin, näkökulmiin ja keskusteluihin. Parasta antia opinnäytetyön prosessissa onkin ollut yhteistyön tiivistyminen eri toimijatahojen välillä ja verkostoissa. Antoisaa on ollut olla myös osa Diakin tutkimushanketta, joka on tutkinut erityisesti kirkon työntekijöiden katsomusosaamisen tarvetta ja asiantuntijuutta. Omat tärkeimmät oivallukseni opinnäytetyöprosessin aikana ovat syntyneet lapsen uskonnonvapauden ja spritualiteetin kehittymisen äärellä. Kysymys lapsen katsomuksellisen identiteetin tukemisesta on jatkossakin kiinnostava ja pohdin erityisesti uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisen merkitystä siinä.

On ollut mielenkiintoista toimia tutkijana ja siten kokea ja vahvistaa omaa tutkimusosaamistani ja analysoida eri menetelmin tutkimustuloksia. Työskentely ajoittuu pitkälle ajanjaksolle, joten toisinaan kynnys tarttua tutkimuksen tekemiseen on noussut liiaksikin, mutta toisaalta kulunut aika on antanut myös perspektiiviä ja syvyyttä jäsentelyyn ja pohdintaan. Yksin työskentely tutkimuksen parissa on ollut ajoittain haastavaa, mutta yhteistyö työelämäkumppanin kanssa on tukenut prosessin etenemistä sen eri vaiheissa. Olen myös tarkastellut analyttisesti omaa tekemistä ja sitten taas vakuuttunut oman tutkimukseni merkityksellisyydestä ja kiinnostavista tuloksista.

Opinnäytetyöprosessin aikana omassa työnäyssäni kirkon kasvattajana on vahvistunut erityisesti uskonnonvapauden kunnioittaminen keskeisenä arvona. Olen kriittisesti pohtinut seurakunnan varhaiskasvatuksen roolia yhteiskunnan varhaiskasvatuksen yhteistyökumppanina ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Seurakunnan työntekijänä on omasta itseymmärryksestä käsin luontevaa sitoutua varhaiskasvatussuunnitelman mukaiseen lapsen hyvän elämän kokonaisvaltaiseen tukemiseen. Yhteistyössä kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa minulle on korostunut kirkon, ja siten myös oman tehtäväni rooli osana yhteiskunnallista ja rakenteellista vaikuttamistyötä. Erityisen tärkeäksi nousi havainto siitä, miten olennaista varhaiskasvattajan on tuntea oma katsomuksellinen taustansa, arvonsa ja asenteensa.

Näen myös tehtäväni entistä enemmän ev.lut.kirkon työntekijänä vähemmistöuskontojen puolesta puhumisen. Siten voimme pitää esillä katsomusten merkitystä ja vaikutusta osana yhteiskunnan toimintaa, arvopohjaa ja kulttuuria. Ev.lut kirkko osallistuu aktiivisesti uskontojen väliseen dialogiin, tekee yhteistyötä muiden uskontokuntien kanssa ja edistää eri uskontojen välistä ymmärrystä ja yhteistyötä Suomessa. Uskontodialogin kautta luodaan yhteyksiä ja vähennetään ennakkoluuloja. Seurakunnan työntekijänä ammatillisuuteni lähtökohtana on entistä enemmän kristillinen lähimmäisenrakkaus ja oikeudenmukaisuuden korostaminen, jotka ohjaavat tukemaan haavoittuvia ryhmiä, mukaan lukien vähemmistöuskonnot.

Oma kutsumukseni, työnäkyni ja osaamiseni monimuotoisuuden, keskinäisen kunnioituksen, yhteisymmärryksen ja yhteiskuntarauhan rakentamiseksi on vahvistunut tämän prosessin aikana.

LÄHTEET

- Alastalo, M. & Borg, S. Numerolukutaito. Teoksessa *Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla 16.11.2023
https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/numerolu_kutaito/numerolukutaito_tiedonkeruu/
- Aluesarjat. (i.a.). Aluesarjat. Väestö. Väestörakenne. Kunnittain (Helsingin seutu/Uusimaa). Väestö iän ja sukupuolen mukaan 31.12. [Tietokanta].
https://stat.hel.fi/pxweb/fi/Aluesarjat/Aluesarjat_vrm_vaerak_um_kun/Hginseutu_VA_VR01_Vakiluku_ika.px/table/tableViewLayout1/
- Aumala, P. (2017). Katsomuskasvatuksen johtaminen varhaiskasvatussyksikössä. Teoksessa: Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., M. Sandén, M., Pulkkinen H., & Tahvanainen, I. (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s.75–86). Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Benjamin, S., Laine, M., & Kallioniemi, A. (2015). Varhaiskasvatuksen kulttuuriperintökasvatus yhteiskunnallisessa murroksessa. Teoksessa M. Ubani & S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.), *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s.179–208). Lasten Keskus.
- Bråten, O. (2021). Non-binary Worldviews in Education. *British Journal of Religious Education* (s. 325–335).
<https://doi.org/10.1080/01416200.2021.1901653>
- Coles, R. (1990). *The spiritual life of children*. Houghton Mifflin Company.
- Elo, S. (i.a.). Laadullisen tutkimuksen luotettavuus [video]. Youtube.
<https://youtu.be/wgZSxMqt8HY?si=COrimKDI5NnhWSH2>
- Eskola, J. & Lätti, J. & Vastamäki, J. (2018). Raine Valli (toim.). Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu*. E-kirja. PS-kustannus.
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. (2018). Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita*

- tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu*. E-kirja. PS-kustannus.
- Fonsen, E. (2019). *Johda pedagogiikkaa!* Varhaiskasvatuksen opettajien liitto. Saatavilla 17.10.2023.
https://www.vol.fi/uploads/2019/09/11ef993d-johda-pedagogiikka_low.pdf
- Fonsén, E., & Parrila, S. (2016). Johtajuuden käsitteet ja lähtökohdat. Teoksessa S. Parrila, & E. Fonsén (toim.), *Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtaminen* (s. 23–41). PS-kustannus.
- Gyekye, M., & Lamminmäki-Vartia, S. (2017). Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoinen näkökulma varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluun. Teoksessa: Haapsalo, Petäjä, Vuorelma-Glad, Sandén, Pulkkinen & Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s.97–129). Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Hay, D. & Nye, R. (1998). *The Spirit of the Child*. Font.
- Hay, D. & Nye, R. (2006). *The Spirit of the Child*. Jessica Kingsley Publishers.
- Heikkilä, T. (2014). *Tilastollinen tutkimus*. Edita Publishing Oy.
- Hellas, E. (24.10.2023). *Määrällinen tutkimus*. [PowerPoint-diat]. Diakle.
https://diakle.diak.fi/pluginfile.php/441714/mod_resource/content/0/m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4llinenTutkimus241023.pdf
- Helsingin yliopisto. (i.a.). *Monikatsomukselliset tilat varhaiskasvatuksessa*. Saatavilla 3.1.2023 <https://blogs.helsinki.fi/monikatsomukselliset-tilat-varhaiskasvatuksessa/>
- Hiltunen, L. (18.2.2009). Validiteetti ja reliabiliteetti [PowerPoint-diat]. SlideShare.
https://diakle.diak.fi/pluginfile.php/471592/mod_page/content/6/Validiteetti_ja_reliabiliteetti.pdf
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2017). *Tutkimushaastattelu*. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2015). *Tutki ja kirjoita*. 20. uud. p. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirvonen, E., Holm, K., Åhs, V. & Rissanen, I. (2021). *Kohti katsomustietoisuutta*. Suomalaisten opettajien orientaatioita

- katsomuksiin koulussa. Teoksessa: *Oppimista katsomusten äärellä* (s. 180–203). Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Hujala, E., Heikka, J., & Halttunen, L. (2020). Johtajuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 294–309). PS-kustannus.
- Hull, J. (2002). *Spiritual Development: Interpretations and Applications*. British Journal of Religion Education 24:3, 171–183
- Hyvärinen, M. & Suoninen, E. & Vuori, J. (toim.). Haastattelut. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla 13.11.2023.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>
- Ikonen, R. (i.a.). Tutkimuksen luotettavuus ja katsaus tutkimuseetiikkaan [Video].
<https://www.youtube.com/watch?v=AKC4wGJQfYs>
- Juhila, Kirsi. (2021). Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.). *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
- Juuti, P., & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa: A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.9–19). Gaudeamus.
- Jyväskylän yliopisto. (i.a.). *Määrällinen tutkimus*. Saatavilla 16.11.2023
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>
- Kallio, Aku. (2021). Litterointi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.). *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
- Kallioniemi, A. (2021). Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen. Teoksessa S. Poulter, M. Ubani, M. Laine & A. Kallioniemi (toim.), *Lapsenkokoinen katsomuskasvatus* (s. 15–35). Lasten keskus.
- Kananen, J. (2008). *Kvantti Kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. (2017). *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. (2023). *Paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa*. Saatavilla 8.12.2023

https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/Karvi_2823_0.pdf

Karlöf, B. (2004). *Strategian rakentaminen*. Sisältö ja välineet. Edita Prima Oy.

Karvi. (i.a.-a). Valssi – Varhaiskasvatuksen laadunarviointijärjestelmä.

Saatavilla 9.10. 2024.

<https://www.karvi.fi/fi/arvioinnit/varhaiskasvatus/valssi-varhaiskasvatuksen-laadunarviointijarjestelma>

Karvi. (i.a.-b). Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa (henkilöstölomake).

saatavilla 9.10.2024.

<https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/Katsomuskasvatus%20varhaiskasvatuksessa%20%28henkil%C3%B6st%C3%B6lomake%29.pdf>

Kekkonen, M., Lehti, K., & Tirkkonen, J. (2017). Dialogisuus

varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Haapsalo, Petäjä, Vuorelma-Glad, Sandén, Pulkkinen, Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s. 62–63, 72). Lasten Keskus.

Kilpeläinen, A.-E. (2016). Pikkulapsen uskonnollisuus ja spiritualiteetti.

Teoksessa J. Salminen (Toim.) *Miten Suomi usko?* Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran symposiumissa marraskuussa 2015 pidetyt esitelmät (s. 77–89). Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Kilpeläinen, A.-E. (2022) *Lintu emon siiven alla*. Kirkkotilassa toteuttava

vauvamusiikkitoiminta Suomen ja Tanskan evankelisluterilaisessa kirkoissa. [Väitöskirja, Helsingin yliopisto].

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7880-0>

Kimmanen, A. (8.1.2018). *Kulttuuri- ja katsomussensitiivisyys*. Sensitiivisyys ja

reflektiivisyys. [https://blogs.helsinki.fi/kulttuuri-ja-](https://blogs.helsinki.fi/kulttuuri-ja-katsomussensitiivisyys/2018/01/08/sensitiivisyys-ja-reflektiivisyys/)

[katsomussensitiivisyys/2018/01/08/sensitiivisyys-ja-reflektiivisyys/](https://blogs.helsinki.fi/kulttuuri-ja-katsomussensitiivisyys/2018/01/08/sensitiivisyys-ja-reflektiivisyys/)

King, P. (2003) Religion and Identity: The Role of Ideological, Social, and

Spiritual Contexts, *Applied Developmental Science*, 7:3 (s. 197-

204). Saatavilla 4.12.2023 [https://www.tandfonline-](https://www.tandfonline.com/anna diak/doi/epdf/10.1207/S1532480XADS0703_11?needA)

[com.anna.diak/doi/epdf/10.1207/S1532480XADS0703_11?needAccess=true](https://www.tandfonline.com/anna diak/doi/epdf/10.1207/S1532480XADS0703_11?needAccess=true)

- Kunaviktikul, W., Stone, T.E., Turale, S., & Petrini, M.A. (2021). Conducting survey research: Part 2: What you need to know about adaptation, administration, and interpretation of instruments. *Nursing & Health Sciences* 23(2), (s. 300-303). <https://doi.org/10.1111/nhs.12687>
- Kuusisto, A. & Poulter, S. (2017). Moniarvoinen varhaiskasvatusympäristö lapsen katsomuksen peilinä. Teoksessa Haapsalo, T., Vuorelma-Glad, P., Sanden, M., Pulkkinen, H., Tahvanainen, I. & Aumala, P. *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä*. (s. 33–43.) Lasten Keskus.
- Kuusisto, A. (2020). *Growing up Thinking: The Place of Children's Worldviews in Societal Early Childhood Education*. International Symposium on Religion-Moral-Values Education and Problems in Early Childhood Period, 16th October 2020, Turkey. Saatavilla 4.12.2023
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1518804/FULLTEXT01.pdf>
- Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja. (i.a.) *Mittaaminen*. Mittarin luotettavuus. Saatavilla 23.3.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/mittaaminen/luotettavuus/>
- L 453/2003. Uskonnonvapauslaki. (i.a.) Saatavilla 21.1.2023
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>
- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki. (i.a.). Saatavilla 17.10.2023:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- L 731/1999. Suomen perustuslaki. Saatavilla 22.5.2024
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Lamminmäki-Vartia, S. & Kuusisto, A. (2015). Päiväkodin johtaja katsomussensitiivistä varhaiskasvatusyhteisöä rakentamassa. Teoksessa: M. Ubani & S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.), *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s. 127–176). Lasten Keskus.
- Mikkola, K. (2010). Uskontodialogi vaatii asennetta. Teoksessa H. Rautionmaa (toim.), *Uskontodialogi – Kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen* (s. 20–21). Kulttuuri – ja uskontofoorumi FOKUS.
- Mäkinen, M. (2020). Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 96–108). PS-kustannus.

- Nummenmaa, L. (2021). Tilastotieteen käsikirja. Tammi.
- Nummenmaa, L., Holopainen, M. & Pulkkinen, P. (2016). *Tilastollisten menetelmien perusteet*. Sanoma Pro Oy
- Nuorisotutkimus. (i.a.) *Nuorisobarometri 2023*. Enemmistö nuorista hyväksyy suvivirren osaksi koulujen kevätjuhlia. Saatavilla 7.10.2024.
<https://nuorisotutkimus.fi/nuorisobarometri-2023-enemmisto-nuorista-hyvaksyy-suvivirren-osaksi-koulujen-kevatjuhlia/>
- Opetushallitus (12.01.2018). *Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa*. Saatavilla 17.12.2024
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/ohje_varhaiskasvatuksen_katsomuskasvatuksen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisista-tilaisuuksista.pdf
- Opetushallitus (2018). *Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa*. Saatavilla 17.10.2024.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/ohje_varhaiskasvatuksen_katsomuskasvatuksen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisista-tilaisuuksista.pdf
- Opetushallitus. (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Saatavilla 22.5.202
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetushallitus. (2016). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016*. Saatavilla 7.10.2024.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Opetushallitus. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*. Saatavilla. 22.5.2024.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf
- Opetushallitus. (i.a.-a). *Koulutus ja tutkinnot*. Mitä varhaiskasvatus on. Saatavilla 24.9.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

- Opetushallitus. (i.a.-b). *Mitä katsomuksella tarkoitetaan*. Saatavilla 30.5.2024
<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/mita-katsomuksella-tarkoitetaan>
- Paavola, H., & Hakari, S. (2021). Lapsen katsomuksellisen identiteetin rakentuminen: näkökulmia eri konteksteista. Teoksessa: S. Poulter, M. Ubani, M. Laine, & A. Kallioniemi (toim.), *Lapsenkokoinen katsomuskasvatus* (s.148–164). Publiva Oy / Lasten Keskus.
- Parrila, S. (2011). Varhaiskasvatuksen johtamista vahvistamassa. Teoksessa: Vähärautio, A. (toim.), *Lapsen hyvää arkea rakentamassa*. Pohjoisen alueen Kaste (PaKaste) -hankkeen Pohjois-Pohjanmaan osahankkeen loppuraportti 2009–2011 (s. 84–88). Uniprint.
- Pellikka, I. (2020). Katse katsomuskasvatukseen. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 150–157). PS-kustannus.
- Poulter, S. & Kavonius, M. (2023). Katsomusreflektiivisyys opettajan professionaalisuuden ulottuvuutena. *Kasvatus & Aika*, Vuosikerta. 17, Nro 1, Sivut 74–92. <https://doi.org/10.33350/ka.119383>
- Poulter, S. & Lamminmäki-Vartia, S. (23.1.2023). *Pienten lasten katsomuskasvatuksessa puutteita*.
<https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/koulutus-ja-oppiminen/pienten-lasten-katsomuskasvatuksessa-puutteita>
- Poulter, S. (2013). *Kansalaisena maallistuneessa maailmassa*. Koulun uskonnonopetuksen yhteiskunnallisen tehtävän tarkastelua. Saatavilla 9.6.2024
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39132/AD5_Poulter.pdf?sequence=1
- Poulter, S. (2019 c). *Miksi katsomuskasvatus on yhteiskunnallisesti tärkeää?* Monikatsomukselliset oppimisen tilat varhaiskasvatuksessa. Creating Spaces for Diversity of Worldviews in Early Childhood Education. Saatavilla 9.6.2024.
<https://blogs.helsinki.fi/monikatsomukselliset-tilat-varhaiskasvatuksessa/2019/12/21/miksi-katsomuskasvatus-on-yhteiskunnallisesti-tarkeaa/>
- Poulter, S. (2019a). Katsomuskasvatuksen yhteiskunnallinen tehtävä. Välineitä vai toisin ajattelua? Teoksessa: Autio, T., Hakala, L., ja Kujala, T.

- (toim.), *Siirtymiä ja ajan merkkejä koulutuksessa. Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia* (s. 319–348). Tampere University Press.
- Poulter, S. (2019b). Onko katsomuksille tilaa? Uskonto, katsomukset ja kasvatus julkisessa tilassa. Teoksessa Yli-Koski-Mustonen, S. *Yhteistyötä koreittain. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten kanssa*. (s. 14–24). Lasten keskus.
- Poulter, S., Riitaoja, A., & Kuusisto, A. (2015). Toisin silmin: Lapsi ja monikatsomuksellisten kasvatuskulttuurien rakentuminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ubani, Poulter, & Kallioniemi (toim.), *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s. 95–126). Lasten keskus.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. E-kirja. Gaudeamus.
- Rissanen, I., Kuusisto, E., Kuusisto, A. (2016). Developing teachers' intercultural sensitivity: Case study on a pilot course in Finnish teacher education. *Teaching and Teacher Education* 59, 446–456.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. (2017). Onko laadullinen tutkimus tutkimustyypiltään teoreettista vain empiiristä tutkimusta. Teoksessa *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. E-kirja. Tammi.
- Silverman, R. M., & Patterson, K. L. (2014). *Qualitative research methods for community development*.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/diak/reader.action?docID=1864790&ppg=1>
- Sitra. (i.a.). *Erätauko*. Saatavilla 20.9.2024 <https://www.sitra.fi/eratauko/>
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.). *Kumppanuuden korit*. Saatavilla 30.5.2024
<https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/varhaiskasvatus/yhteydet-yhteiskunnan-varhaiskasvatukseen/kumppanuuden-korit/>
- Talib, M. (2002). *Monikulttuurinen koulu*. Haaste ja mahdollisuus. Kirjapaja.
- Tarkka, K. (2017). Millainen lapsikäsitys ohjaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita? Teoksessa Haapsalo, Petäjä, Vuorelma-Glad, Sandén, Pulkkinen, & Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s. 22–43). Lasten Keskus.

- Tast, S. (2017). Oikeus omaan katsomukseen ja katsomuskasvatukseen. Teoksessa Haapsalo, T., Vuorelma-Glad, P., Sanden, M., Pulkkinen, H., Tahvanainen, I. & Aumala, P. 2017, *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä*. Lasten Keskus. (s. 12–21). Lasten keskus
- Taves, A. (2019). From Religious Studies to Worldview Studies. *Religion*. (s. 137–147). doi:10.1080/0048721X.2019.1681124.
- TENK. (i.a.). *Hyvä tieteellinen käytäntö* (HTK). Saatavilla 24.9.2023: https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk?_ga=2.103654016.120216156.1630393625-367802575.1630393625
- Tietosuojavaltuutetun toimisto. (i.a.). *Henkilötietojen minimointi tieteellisessä tutkimuksessa*. Saatavilla 20.3.2024 <https://tietosuoja.fi/henkilotietojen-minimointi-tieteellisessa-tutkimuksessa>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019*. Saatavilla 20.3. 2024 https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023*. Saatavilla 20.3.2024 https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Tähtinen, J., Laakkonen, E., Broberg, M. & Tähtinen, R. (2020). *Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita* (2. uudistettu painos.). Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8091-8>
- Tähtinen, J., Laakkonen, E., Broberg, M. & Tähtinen, R. (2020). *Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita* (2. uudistettu painos.). Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.

- Valli, R. (toim.). (2018). Aineiston keruu kyselylomakkeella. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu*. E-kirja. PS-kustannus.
- Van Der Kooij, J., Jacomijn, C., Doret, J., De Ruyter, D. & Miedema, S. (2016). The Merits of Using “Worldview” in Religious Education. *The official journal of the Religious Education Association Volume 112*, 2017, 172–184.
<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/00344087.2016.1191410?needAccess=true>
- Vantaan kaupunki. (10.5.2022.) Vantaan Varhaiskasvatussuunnitelma 2022. Saatavilla 8.6.2024 <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/24222514>
- Vantaan kaupunki. (13.6.2023.) *Vantaan esiopetuksen opetussuunnitelma sisältäen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman 6-vuotiaille 2023*. Saatavilla 9.6.2024 <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/27060513>
- Vantaan kaupunki. (i.a.-a). *Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisen varhaiskasvatuksen käsikirja*. Saatavilla 9.6. 2024 [Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisen käsikirja \(vantaa.fi\)](https://www.vantaa.fi/kieli-kulttuuri-ja-katsomustietoisen-kasikirja)
- Vantaan kaupunki. (i.a.-b). *Varhaiskasvatus*. Saatavilla 8.6.2024 <https://www.vantaa.fi/fi/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus>
- Vantaan kaupunki. (i.a.-c). *Väestörakenne*. Saatavilla 8.6.2024 <https://www.vantaa.fi/fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/tietoa-vantaasta/tilastot-ja-tutkimukset/vantaan-vaesto/vaestorakenne>
- Vantaan kaupunki. (i.a.-d). *Kielet ja kansalaisuudet*. Saatavilla 8.6. 2024 <https://www.vantaa.fi/fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/tietoa-vantaasta/tilastot-ja-tutkimukset/vantaan-vaesto/kielet-ja-kansalaisuudet>
- Vantaan kaupunki. (i.a.-e). *Varhaiskasvatuksen palvelualue*. Saatavilla 8.6.2024 <https://www.vantaa.fi/fi/varhaiskasvatuksen-palvelualue>
- Vantaan kaupunki. (i.a.-f). *Väestörakenne*. Saatavilla 9.10.2024. <https://www.vantaa.fi/fi/kaupunki-ja-paatoksenteko/tietoa-vantaasta/tilastot-ja-tutkimukset/vantaan-vaesto/vaestorakenne>

- Vantaan seurakunnat. (i.a.). *2021–2024 katsomuskasvatusyhteistyötä Vantaan evankelisluterilaisten seurakuntien kanssa*. Saatavilla 24.9.2023
<https://www.vantaanseurakunnat.fi/documents/1087002/13540250/2021-2024+Vantaan+evankelisluterilaiset+seurakunnat+varhaiskasvatuksen+yhteisty%C3%B6kumppanina+katsomuskasvatuksessa.pdf/b4bfd9b5-37a4-5ca6-7918-c18d55724d52?t=1632306229546>
- Vilka, H, & Mankki, V. (2024). *Johdatus monimenetelmä tutkimukseen*. Santalahti.
- Vilka, H. (2021). *Tutki ja kehitä*. 5. uud. p. PS-kustannus.
- Vuori, J. (i.a.). Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla 20.3.2024
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/>
- Vuori, J. (toim.). Laadullinen sisällön analyysi. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla 13.11.2023
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>
- Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavilla 21.1.2024.
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/1991060_2

LIITE 1. Tutkimuslupa

Kasvatuksen ja oppimisen toimiala/Varhaiskasvatuksen palvelualue
Kehittämispäällikkö Halme Katjamaria

27.10.2023 VD/6689/13.00.00/2023

Tutkimusluvan myöntäminen/Vantaanlaisten päiväkotien johtajien käsitys
varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksestä lapsen
katsomuksellisen identiteetin tukijana

Hallintosäännön 2 luvun 8 §:n 2 kohdan mukaan palvelualuejohtaja tai hänen
määräämänsä palvelualueellaan päättää palvelualueella koskevista
tutkimusluvista.

Varhaiskasvatuksen johtaja on viranhaltijapäätöksellään § 6/2020 siirtänyt
päättösvallan tutkimuslupien myöntämisessä 1.1.2020 alkaen
varhaiskasvatuksen palvelualueella kehittämispäällikölle.

Tutkimusluvan hakija, oppilaitos: Iris Sotamaa, Diakonia-ammattikorkeakoulu
Tutkimuksen nimi: YAMK-opinnäytetyö: Vantaanlaisten päiväkotien johtajien
käsitys varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksestä lapsen
katsomuksellisen identiteetin tukijana

Tutkimuksen tarkoituksena on tutkijan mukaan selvittää vantaalaisten
päiväkotien johtajien näkemyksiä varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen
tavoitteiden toteutumisesta ja merkityksestä, erityisenä näkökulmana lapsen
katsomuksellisen identiteetin kehittymisen tukeminen. YAMK-opinnäytetyö
pohjautuu Vantaan seurakuntayhtymän ja Vantaan kaupungin
varhaiskasvatuksen yhteisiin strategisiin painopisteisiin vuosille 2021–2024.

Tutkimusaineisto kerätään sähköisen Webropol-kyselyn avulla, joka lähetetään vastattavaksi päiväkodin johtajille. Lisäksi tutkimuksessa toteutetaan neljä haastattelua.

Tutkimusluvan myöntämistä ohjaavat periaatteet:

Tutkimusaineiston keruussa, metodin valinnassa ja arkistoinnissa on kiinnitettävä erityistä huolellisuutta, mikäli kyseessä on alle 18-vuotiaita koskeva tutkimus. Alle 18-vuotiaita koskevissa tutkimuksissa pyydetään huoltajien suostumus. Tutkija sitoutuu noudattamaan tutkimuseettisiä periaatteita. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Tutkimusmenetelmät ja aikataulu valitaan poikkeusolot huomioiden ja Vantaan kaupungin ajantasaista hygieniaohjetta noudattaen. Asiasta sovitaan tutkimuksen kohteina olevien yksiköiden esimiesten kanssa.

Tutkijan tulee käsitellä henkilötietoja yleisen tietosuojasetuksen (GDPR, 25.5.2018) mukaisesti.

Tutkijan tulee toimittaa yksi kappale tutkimuksesta PDF-tiedostomuodossa osoitteeseen kirjaamo(at)vantaa.fi

Päätös / Kehittämispäällikkö

Päätän myöntää tutkimusluvan Iris Sotamaan YAMK-opinnäytetyötutkimukselle: Vantaanlaisten päiväkotien johtajien käsitys varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksestä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana

Vantaa 27.10.2023

Halme Katjamaria Kehittämispäällikkö

Kasvatuksen ja oppimisen toimiala/Varhaiskasvatuksen palvelualue
Kehittämispäällikkö Halme Katjamaria

27.10.2023 VD/6689/13.00.00/2023

Allekirjoitettu sähköisesti asianhallintajärjestelmässä. Täytäntöönpano

Varhaiskasvatuksen palvelualue Päätös on yleisesti nähtävänä

Aika 30.10.2023

Paikka Vantaan kaupungin internetsivulla paatokset.vantaa.fi

Tiedoksianto asianosaiselle

Annettu tiedoksi sähköisesti Pvm: 27.10.2023

Vastaanottajat: Tutkimusluvan hakija, Vantaan varhaiskasvatusyksiköt

Jos olet tyytymätön tähän päätökseen, voit vaatia siihen oikaisua Kasvatuksen ja oppimisen lautakunnalta eli tehdä siitä oikaisuvaatimuksen.

Kasvatuksen ja oppimisen toimiala/Varhaiskasvatuksen palvelualue
Kehittämispäällikkö Halme Katjamaria

27.10.2023 VD/6689/13.00.00/2023

MUUTOKSENHAKUOHJEET

Oikaisuvaatimuksen voit tehdä: lainmukaisuusperusteella, eli jos

- päätös on syntynyt virheellisessä järjestyksessä
- päätöksen tehnyt toimielin on ylittänyt toimivaltansa
- päätös on muuten lainvastainen ja/tai

tarkoituksenmukaisuusperusteella, eli päätöksen sisältöön liittyvillä perusteilla.

Voit tehdä oikaisuvaatimuksen, jos olet kunnan jäsen. Asianosaisena voit tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan jäsenyydestä riippumatta, jos päätös kohdistuu sinuun tai se vaikuttaa välittömästi oikeuksiisi, velvollisuuksiisi tai etuihisi.

Oikaisuvaatimuksen toimittaminen

Toimita oikaisuvaatimus 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Tiedoksisaantipäivää ei lueta oikaisuvaatimusaikaan. Oikaisuvaatimus on tehtävä viimeistään määräajan viimeisenä päivänä. Myöhässä tullutta oikaisuvaatimusta ei tutkita.

Kunnan jäsenen katsotaan saaneen tiedon päätöksestä seitsemän päivän kuluttua siitä, kun pöytäkirja on nähtävänä Vantaan kaupungin internet-sivulla.

Asianosaisen katsotaan saaneen tiedon päätöksestä, jollei muuta näytetä

- seitsemän päivän kuluttua kirjeen lähettämisestä
- kolmen päivän kuluttua sähköisen viestin lähettämisestä tai
- saantitodistuksen osoittamana aikana/erilliseen tiedoksiantotodistukseen merkittynä aikana.

Voit toimittaa oikaisuvaatimuksen sähköpostilla tai sähköisen Oma Vantaa -asiointipalvelun kautta, postittamalla tai henkilökohtaisesti Tikkurilan Vantaa-Infon sen aukioloaikana. Jos viimeinen palautuspäivä osuu viikonlopulle tai pyhäpäiväksi, voit toimittaa oikaisuvaatimuksen vielä seuraavana arkipäivänä.

Tee oikaisuvaatimus kirjallisena. Ilmoita siinä päätös, johon haet oikaisua, sekä mahdollinen diaarinumero. Kerro mitä muutoksia haluat päätökseen ja millä perusteella. Jos sinulla on vaatimustasi tukevia asiakirjoja, liitä myös ne mukaan oikaisuvaatimukseen. Lopuksi ilmoita yhteystietosi ja kotikuntasi ja allekirjoita oikaisuvaatimus. Sähköistä asiakirjaa ei tarvitse allekirjoittaa, mutta siitä on käytävä ilmi lähettäjän tiedot. Jos käytät laillista edustajaa, oikaisuvaatimuksessa tulee olla myös edustajan vastaavat tiedot.

Oikaisuvaatimus toimitetaan aina omalla vastuulla.

Vantaan kaupungin yhteystiedot:

Postiosoite: Vantaan kaupungin kirjaamo, PL 1100, 01030 Vantaan kaupunki

Käyntiosoite: Kirjaamon asiakaspalvelu/Tikkurilan Vantaa-Info, Dixi (2. krs.),
Ratatie 11, 01300 Vantaa

(Aukioloajat: ma-ke 8.45–16.30, to 12.00–17.00 ja pe 7.45–15.30. Tarkista
kesäajan ja arkipyhän aukiolo soittamalla tai osoitteesta
<https://www.vantaa.fi/vantaa-info>)

Puhelin: (09) 83911 (vaihde) Sähköpostiosoite: kirjaamo@vantaa.fi

Asiointipalvelun osoite: <https://asiointi.vantaa.fi/web/oikaisuvaatimus>

LIITE 2. Kyselylomakkeen saateteksti päiväkodin johtajille

Hei, olen Iris Sotamaa, Vantaan ev.lut. seurakuntayhtymän kasvatuksen asiantuntija. Teen Diakonia-ammattikorkeakoulussa sosionomin ylempään ammattikorkeakoulututkintoon liittyvää opinnäytetyötä Vantaan kaupungin työelämäkumppanina. Tutkin vantaalaisten päiväkotien johtajien käsitystä varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen merkityksestä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana. Tutkimuksessani merkitystä tarkastellaan katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutumisen ja käytettyjen pedagogisten menetelmien näkökulmasta. Tutkimus perustuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteiden toteutumiseen sekä Vantaan kaupungin ja ev.lut. seurakuntien yhteistyön painopisteisiin, joiden keskiössä on lapsen katsomuksellisen identiteetin tukeminen ja katsomusdialogi.

Tutkimusaineisto kootaan kahdessa vaiheessa, joista ensimmäinen on tämä kaikille Vantaan päiväkotien johtajille suunnattu kysely. Kyselyn teemat nousevat valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista ja Vantaan kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisesta varhaiskasvatuksesta käsikirjasta. Kysymykset on laadittu yhdessä kieli- ja kulttuurikoordinaattoreiden ja varhaiskasvatuksen asiantuntijan kanssa. Tutkimusaineiston kokoamisen toisessa vaiheessa keväällä 2024 on tarkoitus haastatella johtajia eri palvelualueilta.

Kysely on auki kaksi viikkoa 15.1. – 28.1.2024. Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin 15 minuuttia ja kysymykset ovat monivalintakysymyksiä. Kysymykset sisältävät päiväkodin johtajien itsearviointia omasta pedagogisesta johtamisestaan ja käytettyjen menetelmien valinnasta ja käytön säännöllisyydestä. Vastaukset käsitellään anonyymeina.

Linkki kyselyyn
<https://link.webropol.com/s/katsomuskasvatuskyselyjohtajilleVantaa>

Tutkimustuloksista Vantaan kaupunki saa katsomuskasvatukseen kehittämiseen liittyvää tietoa. Tutkimus valmistuu vuoden 2024 loppuun mennessä.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Miten päiväkotien johtajat sanoittavat katsomuskasvatuksen merkitystä lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana?
- Miten päiväkodin johtaja johtaa katsomuskasvatuksen suunnittelua ja toteutumista niin, että katsomuskasvatus tukee lapsen katsomuksellisen identiteetin vahvistamista?
- Millainen rooli päiväkotien johtajilla on katsomuskasvatuksen mahdollistajina?
- Miten päiväkodeissa toteutettava katsomuskasvatus tukee lapsen katsomuksellista identiteettiä?

Lämmin kiitos ajastasi!”

LIITE 3. Kyselylomake päiväkodin johtajille

Taustatiedot:

1. Korkein koulutustaustasi

- alempi korkeakoulututkinto
- Ylempi korkeakoulututkinto

2. Työkokemus päiväkodin johtajan työtehtävistä

- 0–4 vuotta
- 5–9 vuotta
- 10–19 vuotta
- 20 vuotta tai yli

3. Päiväkotisi monikielisten lasten arvioitu osuus

- 0–24 %
- 25–49 %
- 50–74 %
- 75–100 %

4. Kuinka usein kohtaat eri katsomuksiin ja uskontoihin liittyviä kysymyksiä omassa työssäsi?

- päivittäin
- viikoittain
- 1–2 kertaa kuukaudessa
- 1–2 kertaa toimintakaudessa
- 1–2 kertaa vuodessa

Kysymykset:

5. Kuinka arvioit varhaiskasvatussuunnitelman katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutumista omassa yksikössäsi?

Asteikko: 1 en osaa sanoa – 2 ei toteudu pääsääntöisesti missään ryhmissä – 3 toteutuu jonkin verran joissain ryhmissä – 4 toteutuu hyvin osassa ryhmistä – 5 toteutuu hyvin pääsääntöisesti kaikissa ryhmissä

- a) Katsomuskasvatus edistää keskinäistä kunnioitusta
- b) Katsomuskasvatus edistää ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan
- c) Katsomuskasvatus tukee lasten kulttuuristen identiteettien kehittymistä
- d) Katsomuskasvatus tukee lasten katsomuksellisten identiteettien kehittymistä

6. Kuinka tärkeänä näet seuraavien menetelmien käytön lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana?

Asteikko: 1. ei tärkeä, 2. jonkin verran tärkeä, 3. tärkeä, 4. hyvin tärkeä

- tutustutaan erilaisiin katsomuksiin, katsomusperinteisiin ja -tapoihin
- keskustellaan päivittäisissä tilanteissa, kuten pukeutumisessa tai ruokailussa
- vietetään sekä suomalaiseseen vuodenkiertoon liittyviä juhlia
- vietetään eri katsomusten juhlia
- annetaan tilaa lasten ihmettelylle ja hiljentymiselle
- pohditaan yhdessä lasta askarruttavia elämänskysymyksiä
- tutustutaan eri katsomusperinteiden kertomuksiin, musiikkiin ja kuvataiteeseen
- tutustutaan eri katsomusten pyhiin tiloihin
- hyödynnetään huoltajia/vierailijoita/mediasisältöjä eri katsomusperinteisiin tutustumisessa

7. Kuinka usein seuraavat menetelmät ovat käytössä yksiköissänne?

Asteikko: 1. ei koskaan, 2. harvoin 3. melko usein, 4. säännöllisesti

- tutustutaan erilaisiin katsomuksiin, katsomusperinteisiin ja -tapoihin
- keskustellaan päivittäisissä tilanteissa, kuten pukeutumisessa tai ruokailussa
- vietetään suomalaiseseen vuodenkiertoon liittyviä juhlia
- vietetään eri katsomusten juhlia

- annetaan tilaa lasten ihmettelylle ja hiljentymiselle
- pohditaan yhdessä lasta askarruttavia elämänskysymyksiä
- tutustutaan eri katsomusperinteiden kertomuksiin, musiikkiin ja kuvataiteeseen
- tutustutaan eri katsomusten pyhiin tiloihin
- hyödynnetään huoltajia/vierailijoita/mediasisältöjä eri katsomusperinteisiin tutustumisessa

8. Kuinka suunnitelmallisesti seuraavat menetelmät ovat käytössä yksiköissänne?

Asteikko: 1. ei koskaan, 2. satunnaisesti, 3. melko suunnitelmallisesti, 4. suunnitelmallisesti

- tutustutaan erilaisiin katsomuksiin, katsomusperinteisiin ja -tapoihin
- keskustellaan päivittäisissä tilanteissa, kuten pukeutumisessa tai ruokailussa
- vietetään suomalaiseen vuodenkiertoon liittyviä juhlia
- vietetään eri katsomusten juhlia
- annetaan tilaa lasten ihmettelylle ja hiljentymiselle
- pohditaan yhdessä lasta askarruttavia elämänskysymyksiä
- tutustutaan eri katsomusperinteiden kertomuksiin, musiikkiin ja kuvataiteeseen
- tutustutaan eri katsomusten pyhiin tiloihin
- hyödynnetään huoltajia/vierailijoita/mediasisältöjä eri katsomusperinteisiin tutustumisessa

9. Sanna Parrila (Ediva) on määritellyt kirjassaan *Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus* (2021) neljä erilaista toiminnallista roolia pedagogiselle johtajalle. **Priorisoi/numeroi roolit tärkeysjärjestykseen katsomuskasvatuksen näkökulmasta omassa työssäsi johtajana tällä hetkellä.** (1= tärkein)

- Suunnannäyttävä** pitää yllä pedagogista keskustelua ja huolehtii että henkilökunta tuntee velvoittavat asiakirjat.

- ❑ **Valmentaja** rakentaa työyhteisön oppimiskulttuuria ja ohjaa olennaisiin konkreettisiin tekoihin.
- ❑ **Tukija** luo yhteisiä toimintaperiaatteita ja mahdollisuuksia vuorovaikutukselle.
- ❑ **Arvioija** vahvistaa reflektoivaa työtettä ja toimii peilinä ja palautteen antajana henkilöstölle.

10. Haluatko kertoa vielä jotain katsomuskasvatukseen liittyen?

(avoin kysymys)

11. Tutkimuksen toisessa osassa syvennetään aihetta teemahaastatteluina päiväkodin johtajille. Tutkimuksen toisessa osassa syvennetään aihetta teemahaastatteluina päiväkodin johtajille. Mikäli olisit halukas osallistumaan teemahaastatteluun katsomuskasvatuksen merkityksestä, voit jättää alle yhteystietosi, niin olen sinuun yhteydessä ja sovitaan noin puolen tunnin teemahaastatteluaika keväälle 2024. **Halutessasi voi jättää tähän yhteystietosi teemahaastattelun tekemistä varten tai lähettää ne sähköpostitse iris.sotamaa@evl.fi.**

LIITE 4. Teemahaastattelun teemat päiväkodin johtajille

TEEMAHAASTATTELU PÄIVÄKODIN JOHTAJILLE:

Haastattelun kesto noin 45 min.

Johdattelu haastatteluun:

- yhteistyön strategiset painopisteet ja yhteistyön visio
- sähköisen kyselyn vastauksista jotain nostoja (vastaajamäärät, teemat: taustatiedot, tavoitteiden toteutuminen, katsomuskasvatuksen menetelmien käytöstä tärkeys, usein suunnitelmallisuus, johtajan rooli...)
- katsomuskasvatuksen tavoitteet: Lapsen katsomuksellisen identiteetin tukeminen

Taustakysymykset samat kuin sähköisessä kyselyssä:

1. Korkein koulutustaustasi

- alempi korkeakoulututkinto
- Ylempi korkeakoulututkinto

2. Työkokemus päiväkodin johtajan työtehtävistä

- 0–4 vuotta
- 5–9 vuotta
- 10–19 vuotta
- 20 vuotta tai yli

3. Päiväkotisi monikielisten lasten arvioitu osuus

- 0–24 %
- 25–49 %
- 50–74 %
- 75–100 %

4. Kuinka usein kohtaat eri katsomuksiin ja uskontoihin liittyviä kysymyksiä omassa työssäsi?
- päivittäin
 - viikoittain
 - 1–2 kertaa kuukaudessa
 - 1–2 kertaa toimintakaudessa
 - 1–2 kertaa vuodessa

Teemahaastattelukysymykset:

A. KATSOMUSKASVATUS JA IDENTITEETTI:

1. Miten päiväkodin katsomuskasvatus tukee lapsen katsomuksellista identiteettiä?
2. Mikä katsomuskasvatuksen merkitys on lapsen katsomuksellisen identiteetin tukijana?

B. JOHTAJAN ROOLI JA VASTUU:

3. Miten näet oman roolisi ja vastuusi johtajana katsomuskasvatuksen tavoitteiden toteutumisessa?
4. Miten johtajana johdat katsomuskasvatuksen suunnittelua ja toteutumista (niin, että katsomuskasvatuksen tavoitteet toteutuvat?)
5. Sitoutuminen yhteisiin painopisteisiin ja yhteistyön visioon ja niiden edistäminen?

C. MUUTA:

6. Mitä muuta haluat sanoa? Mistä tärkeästä ei vielä olla puhuttu?